

Kunnskapsgrunnlag

Regionalplan for Preikestolen og
Lysefjordområdet

Dokumentinformasjon

Oppdragsgiver:	Rogaland Fylkeskommune
Tittel på rapport:	Kunnskapsgrunnlag
Oppdragsnavn:	2022/36909 kunnskapsgrunnlag for Regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet
Oppdragsnummer:	637987-01
Utarbeidet av:	Kjersti I. Vevatne, Stian Skår Ludvigsen, Tina Lund, Torill Olsson
Oppdragsleder:	Tina Lund
Tilgjengelighet:	Åpen

Kort sammendrag

Rogaland fylkeskommune skal utarbeide ny regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet. Den regionale planen skal ha som mål å verne natur og landskap, og samtidig legge til rette for turisme og reiseliv. Asplan Viak har vært engasjert av Rogaland fylkeskommune til å utarbeide et kunnskapsgrunnlag som grunnlag for det videre arbeidet med planen.

Kunnskapsgrunnlaget består av fire delanalyser:

- Beskrivelse av demografi, næringsliv og geografi
- Oversikt over eksisterende kunnskap om natur, landskap og kulturverdier
- Vurdering av attraktivitet i Preikestolen- og Lysefjordområdet
- Vurdering av måloppnåelse knyttet til gjeldende fylkesdelplan

05	10.01.2023	Justering	TL, TO, KIV	
04	27.12.2022	Justering	TL	
03	22.12.2022	Korrektur	KIV, SSL, TL	
02	19.12.2022	Leveranse	KIV, SSL, TL, TO	GS
01	30. nov. 2022	Førsteutkast	KIV, SSL, TL, TO	TL
Ver	Dato	Beskrivelse	Utarb. av	KS

Kunnskapsgrunnlaget skal benyttes inn i planarbeidet og kan bidra til ytterligere kunnskap og diskusjoner.

I kapittel 1 beskrives formålet med dokumentet og presenterer planområdet. Kapittel 2 er en presentasjon av statistikk for demografisk utvikling og utvikling av reiselivsrelaterte næringer i Lysefjorden.

Kapittel 3 er en gjennomgang av viktige verdier for naturmangfold, kulturmiljø og landskap. Metoden som er benyttet er tilpasset planen, med utgangspunkt i veileder M-1941 fra Miljødirektoratet. Kapittel 4 gir en vurdering av Preikestolen og Lysefjorden som attraksjon i dag og peker på hva som er viktig for en bærekraftig utvikling. Kapittel 5 består av en evaluering av gjeldende Fylkesdelplan for Preikestolområdet fra 1992.

For beskrivelsene og analysene er det benyttet både kvalitativ og kvantitativ analyse. Blant annet ble det gjennomført 32 intervjuer for å kunne vurdere måloppnåelse for gjeldende fylkesdelplan. Kapittel 6 gir en anbefaling av tema som bør diskuteres videre i planarbeidet.

Preikestolen og Lysefjorden er helt unik både i norsk og internasjonal sammenheng. Bærekraftig utvikling og balanse mellom vern og utvikling er en stor og viktig utfordring. Det anbefales at planen som utarbeides er en tydelig plan som sier noe om vernesoner, hvordan vernesonene skal begrense den kommersielle utviklingen og hvor det er muligheter for utvikling. At disse diskusjonene tas tidlig i planprosessen er avgjørende for forankring og oppfølging av ny regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet. For å få dette til må en søke mer kunnskap om verdier i området og ikke minst hvilken tålegrense de har.

Forord

Kunnskapsgrunnlag for Regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet ble gjennomført høsten 2022. Kunnskapsgrunnlaget består av fire delanalyser. Vi vil takke Statsforvalteren i Rogaland, Rogaland fylkeskommune, kommuner, næringsliv og andre aktører som har bidratt med kunnskap og informasjon i intervjuene og prosessen generelt. Vi takker Rogaland fylkeskommune for oppdraget og for god tilrettelegging av informasjon underveis.

Oppdragsleder for denne prosessen har vært Tina Lund, mens sentrale medarbeidere har vært Stian Skår Ludvigsen og Kjersti Ingolvdotter Vevatne fra Asplan Viak, og Torill Olsson fra MIMIR. Guro Skjelstad fra Asplan Viak har vært kvalitetssikrer.

Vegard Næss har vært kontaktperson for oppdraget hos Rogaland fylkeskommune.

Bergen/Stavanger, 20.12.2022

Tina Lund

Oppdragsleder

Guro Skjelstad

Kvalitetssikrer

Innholdsfortegnelse

1. Innledning	6
1.1. Formål med kunnskapsgrunnlaget	6
1.2. Planområdet	7
2. Demografi, næringsliv og reiseliv	9
2.1. Demografi	9
2.2. Næringsliv og sysselsetting	17
2.3. Reiseliv	20
2.4. Reiselivets betydning for sysselsettingen i området	23
3. Naturmangfold, kulturmiljø og landskap	27
3.1. Introduksjon	27
3.2. Metode	28
3.3. Landskapsbildet	30
3.4. Naturmangfold	36
3.5. Kulturminner og kulturmiljø	47
3.6. Oppsummering og videre kunnskapsbehov	53
4. Preikestolen og Lysefjorden i et attraksjonsperspektiv	56
4.1. Metode og presiseringer	56
4.2. Om attraksjonskraft	56
4.3. Preikestolen som attraksjon	57
4.4. Lysefjorden som attraksjon	58
4.5. Trafikkstrøm og ringvirkninger	60
4.6. Potensial i Preikestolen og Lysefjorden	63
4.7. Bærekraft	69
4.8. Krav til framtidig forvaltning	70
5. Evaluering av gjeldende fylkesdelplan	72
5.1. Metode	73
5.2. Evaluering av organisering av gjeldende fylkesdelplan	74

5.3. Evaluering av mål i gjeldende fylkesdelplan	76
6. Tema til diskusjon	99
6.1. Bærekraft som overordnet prinsipp	99
6.2. Rammebetingelser	101
6.3. Samarbeid	102
6.4. Tydelig skille mellom forvaltning og utvikling	102
6.5. Masterplan	103
6.6. Reiselivsstrategi	103
7. Kilder	104

1. Innledning

1.1. Formål med kunnskapsgrunnlaget

Dette kunnskapsgrunnlaget er laget i forbindelse med utarbeiding av ny Regionalplan for Preikestolen og Lysefjordområdet. Planen skal erstatte Fylkesdelplan for Preikestolområdet som er fra 1992. Gjeldende fylkesdelplan har hatt som hovedmål å verne natur og landskap i Preikestolsområdet, og samtidig legge til rette for turisme og reiseliv knyttet til dette. Denne målsettingen skal videreføres i ny Regionalplan, men tilpasset et nytt utfordringsbilde. Den nye planen skal sette langsiktige rammer for en bærekraftig utvikling, forvaltning og verdiskaping for Lysefjordområdet. Planen skal utarbeides etter plan- og bygningslovens § 8-1.

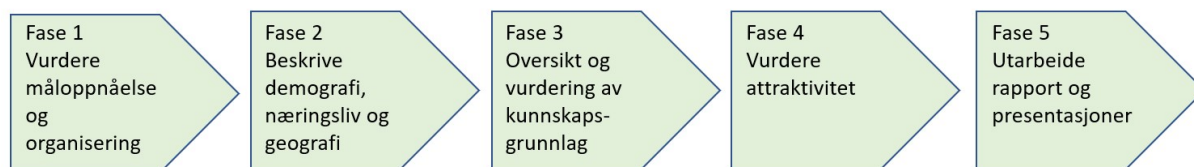
Preikestolen er ikke bare et av Norges fremste turistmål, men har og internasjonal verdi som reisemål. Landskapet har høy regional og nasjonal verneverdi. Kombinasjonen av vern og utvikling av reiseliv krever god planlegging med tydelige mål for utviklingen. Når planområdet utvides til å gjelde hele Lysefjorden er det avgjørende at det legges til rette for et godt kunnskapsgrunnlag som kan understøtte planprosessen. Kunnskapsgrunnlaget består av fire delanalyser:

- Beskrivelse av demografi, næringsliv og geografi
- Oversikt over eksisterende kunnskap om natur, landskap og kulturverdier
- Vurdering av attraktivitet i Preikestolen- og Lysefjordområdet
- Vurdering av måloppnåelse knyttet til gjeldende fylkesdelplan

De fire delanalysene har ulike fremgangsmåter og metoder og kan leses uavhengig av hverandre. Kunnskapsgrunnlaget vil kunne bidra til:

- Ytterligere kunnskap om planområdet
- Synliggjøre mangel på kunnskap om planområdet
- En diskusjon om differensiert forvaltning og bærekraft
- En diskusjon omkring planens struktur og nivå
- Beskrive tiltak, virkemidler og mål

Analysene der de ulike temaene sees i sammenheng vil være en del av det videre planarbeidet.

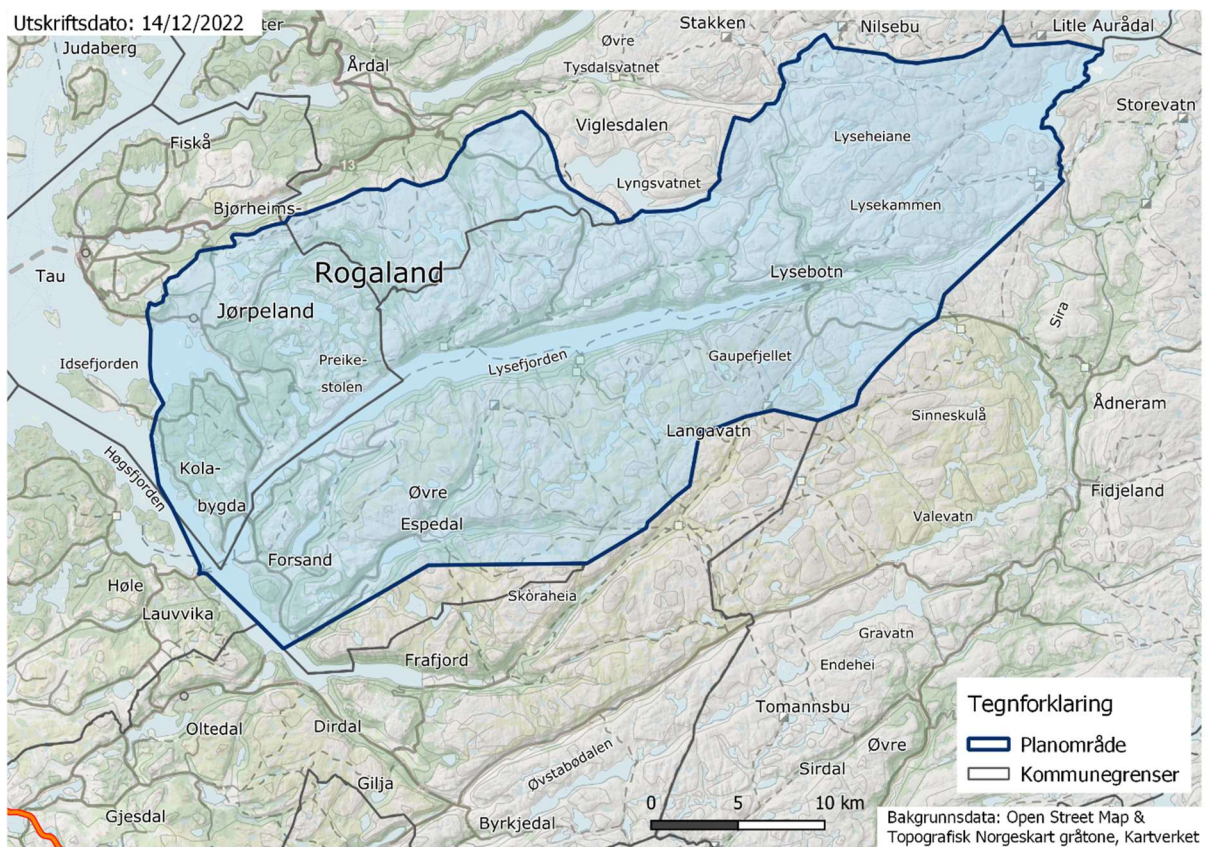

Figur 1-1. Fasene i prosjektet

1.2. Planområdet

Lysefjorden er en over fire mil lang smal fjordarm i Sandes og Strand kommuner, som strekker seg i nordøstlig retning fra Høgsfjorden. Deler av fjorden er omgitt av fjell med tilnærma parallelle, steile og glattskurte fjellsider. Lengst inne går fjordarmen over i en flat og fruktbar dalbunn, Lysebotn. Lysefjorden er et av Rogalands mest storslåtte og særpregede fjordlandskap. Særlig kjente steder er Preikestolen og Kjerag. I planområdet finnes store urørte områder, bl.a. ved Frafjordheiene landskapsvernområde. Ved Høgsfjorden og Idsefjorden er områdene mer bebygde, og inkluderer bl.a. Jørpeland og Forsand.

Naturen er variert og rik med viktige naturtyper. Landskapet langs de indre delene av Lysefjorden er relativt urørte for større nyere tiltak og anlegg. Jordbruksgrenda Lysebotn, innerst i fjorden, kan imidlertid karakteriseres som et kraft- og turistsenter. Landskapet her preges av jordbruk, turisme og av vannkraftindustrien. Også landskapet i heiene rundt Lysefjorden er til dels preget av utbygginger med kraftlinjer, oppdemmede vann, demninger og anleggsveger. Ved Høgsfjorden og Idsefjorden er områdene mer bebygde, og preget av mennesker. Her finnes også Lysefjordbrua ytterst i fjorden, som et større landskapsinngrep. I disse ytre delene er der også noen hytteområder. Ellers er det vei til Songesand, og fra Lysefjordbrua langs fjorden inn til Fossmork.

Figur 1-2. Planområdet. Rogaland fylkeskommune

2. Demografi, næringsliv og reiseliv

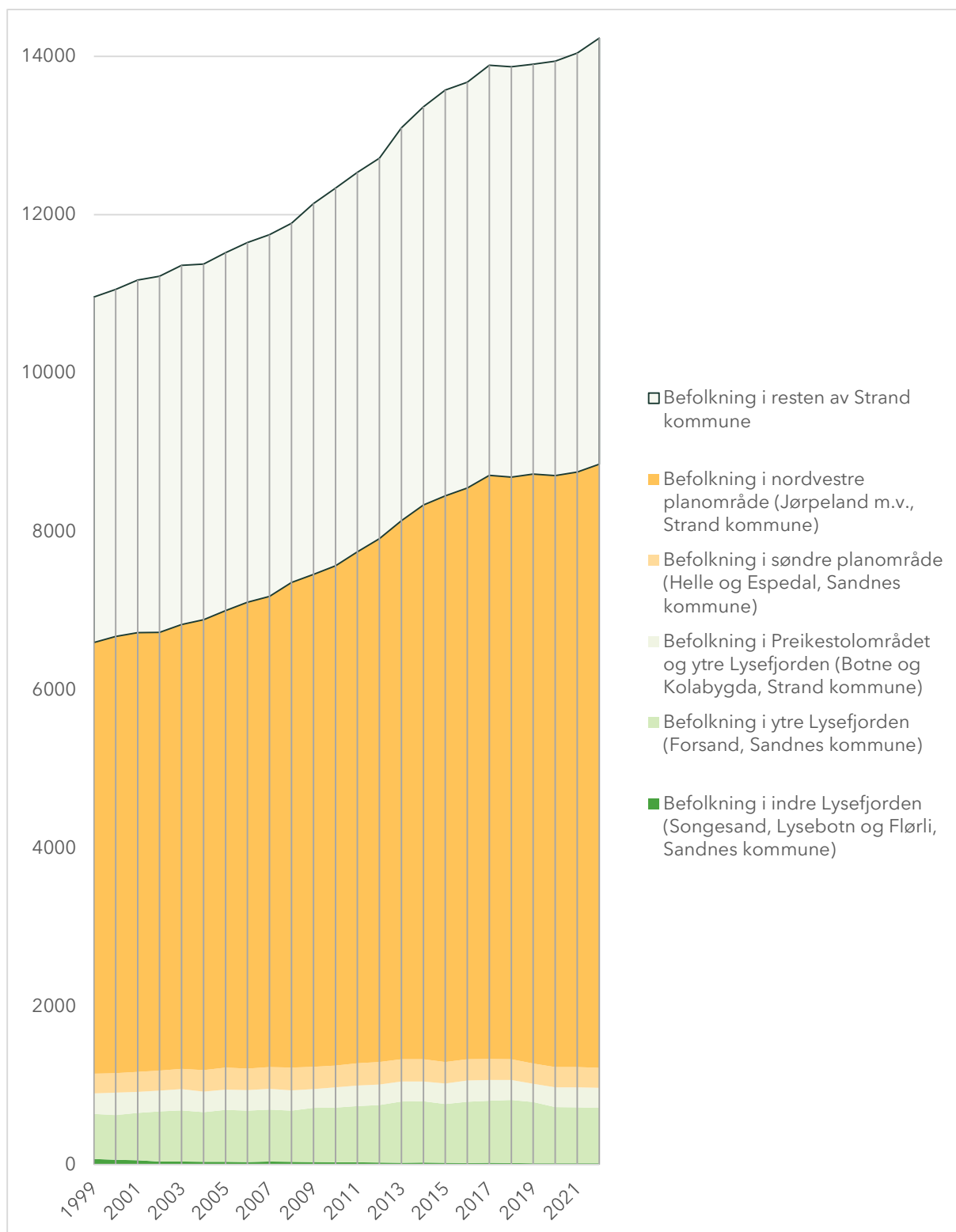
Formålet med dette kapittelet er presentasjon av statistikk for demografisk utvikling og utvikling i reiselivsrelaterte næringer i Lysefjordområdet.

2.1. Demografi

Befolkningen i planområdet er vist i figur 2-1. Den viser utvikling over tid fra 1999 til 2022, basert på data fra grunnkretsene.¹ Vi har delt tallene inn i:

- *Indre Lysefjorden* (grunnkretsene Songesand, Lysebotn og Fløyrlø) – vist med mørk grønn farge i figur 2-1): Her er det svært få, og synkende antall, innbyggere. De siste fire årene står det kun registrert 16 innbyggere her, og antallet er ikke lenger synlig i figuren.
- *Ytre Lysefjorden* (grunnkrets Forsand): Her har det vært vekst fram til 2018, med litt reduksjon i 2019. Ved grensejusteringen i 2020 kom Preikestolsdelen av grunnkretsen inn under Strand kommune, og det blir det et fall i folketallet på grunn av dette. 700 innbyggere per 1.1.2022.
- *Preikestolområdet og ytre Lysefjorden* (grunnkretsene Botne og Kolabygda): Her ser folketallet ut til å ha holdt seg noenlunde stabilt, men fordi Kolabygda ble slått sammen med nordre deler av Forsand, har det i realiteten trolig vært noe befolkningsnedgang i området etter grensejusteringene i 2020. 253 innbyggere per 1.1.2022.
- *Søndre planområde* (grunnkretsene Helle og Espedal): Også her har folketallet holdt seg stabilt, dog med en liten topp årene før og etter 2010. Her var det også registrert 253 innbyggere per 1.1.2022.
- *Nordvestre planområde* (i hovedsak resten av delområde Jørpeland): Dette området har hatt kraftig vekst i perioden, med et snitt på 1,5 % per år i hele perioden. 7 625 innbyggere per 1.1.2022.
- *Resten av Strand kommune* (i hovedsak delområde Tau, samt grunnkretsen Idse): Dette området har hatt god vekst i perioden (i snitt 0,9 % per år). 5 384 innbyggere per 1.1.2022.

¹ Det foreslåtte planområdet går så vidt inn i grunnkretser i Hjelmeland, men dette er fjellparti med få–omnoen–innbyggere. Vi har derfor ikke inkludert tall fra Hjelmeland.

Figur 2-1: Historisk befolkning i planområdet, samt i resten av Strand kommune. Jfr. tekst over figuren for inndeling av planområdet og siste befolkningstall.

Datagrunnlag: SSB tabell 04317. Bearbeidet av Asplan Viak.

Figur 2-1 viser befolkningen i Strand kommune og Forsand delområde av Sandnes kommune. Summen av søylene viser total befolkning (totalt innbyggertall i Strand og Forsand var 14 240 per 1.1.2022), mens de geografiske inndelingene er vist med ulike farger. Størst befolkning, og sterkest vekst, har vært i nordvestre planområde, mens minst befolkning er i indre Lysefjorden.

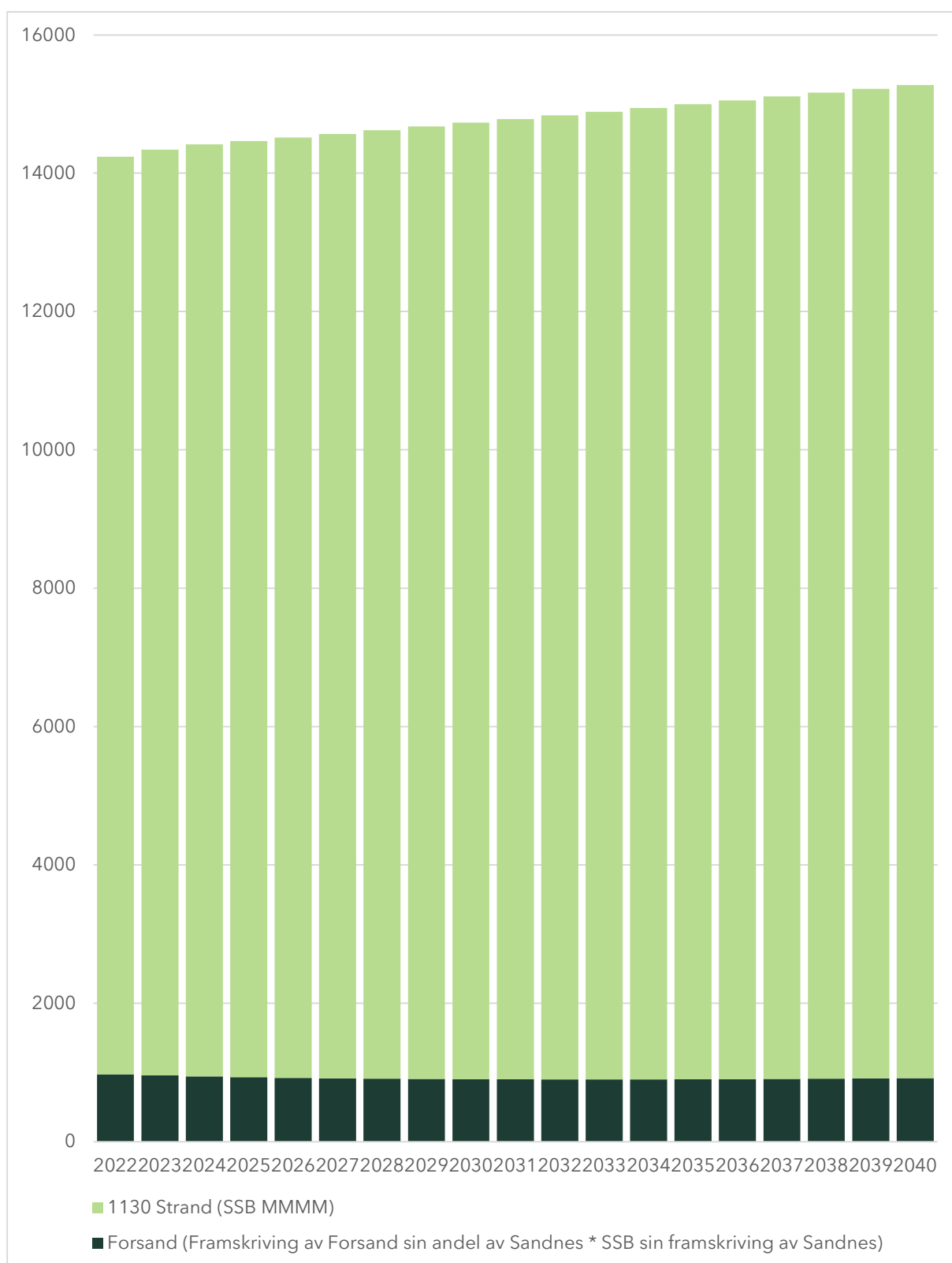
Få innbyggere i Lysefjorden og Preikestolområdet medfører at det finnes lite infrastruktur til støtte for reiselivsmarkedet og begrensede lokale markeder for eventuelle grundere å lene seg på. At folkeveksten i hovedsak skjer *utenfor* Lysefjorden og Preikestolområdet er likevel ikke *bare* et minus: det er områdets dramatiske natur som tross alt er attraksjonen.

En utfordring i planarbeidet blir å koble utvikling i attraksjonene til utvikling i omlandet. Utgangspunktet i det nordlige og nordvestre omlandet er godt, men her er nærheten til Stavanger utvilsomt en viktigere drivkraft enn nærheten til Lysefjorden og Preikestolen. Det er spesielt i den sørlige delen av planområdet at det er et sterkere behov for vekstdrivere, for eksempel i form av attraksjoner, arbeidsplasser og infrastruktur som utvider bo- og arbeidsmarkedet. Se delkapitlene 2.2 - 2.4 for tall om næringsliv, sysselsetting og reiselivssysselsetting, samt delkapittel 4.5 for diskusjon om potensial i Preikestolen og Lysefjorden.

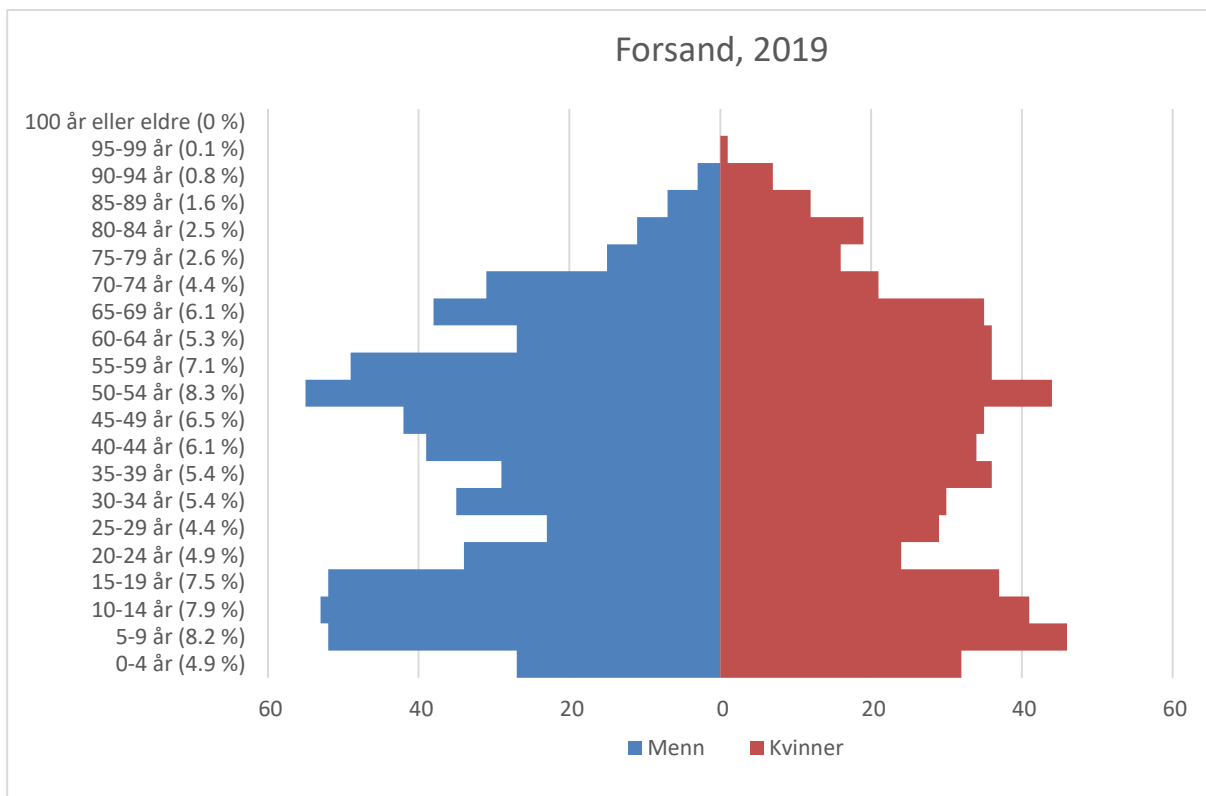
Framskrivningene for områdene er ikke like detaljerte som historikken, men ved å legge til grunn en kombinasjon av framskrivninger fra SSB og Sandnes kommune, ser vi at Forsand er ventet å fortsatt ha befolkningsnedgang fram til 2032, før det snur forsiktig, jfr. fig. 2-2.² I Strand er det fremdeles ventet vekst, om enn noe mer moderat enn de siste årene, med et snitt på 0,4 % per år i henhold til SSB sitt hovedalternativ.

Ettersom vi bare har Forsand sin andel av befolkningsframskrivingen for Sandnes å bygge på, har vi ikke detaljert framskriving for Forsand etter alder og kjønn. Historikken peker derimot i retning av en forskyvning i retning av eldre, og menn: Figur 2-3 viser befolkningspyramide for Forsand kommune per 1.1.2019. Det framgår særlig tydelig av befolkningspyramiden for Forsand, sammenlignet med Strand og Rogaland, at her finnes få unge voksne (alderen 20-39). Når denne aldersgruppen er liten, har Forsand også en liten småbarnsbefolkning. Til tross for dette, har Forsand høy del barn i skolealder, men disse forsvinner ut når de kommer i studentalder.

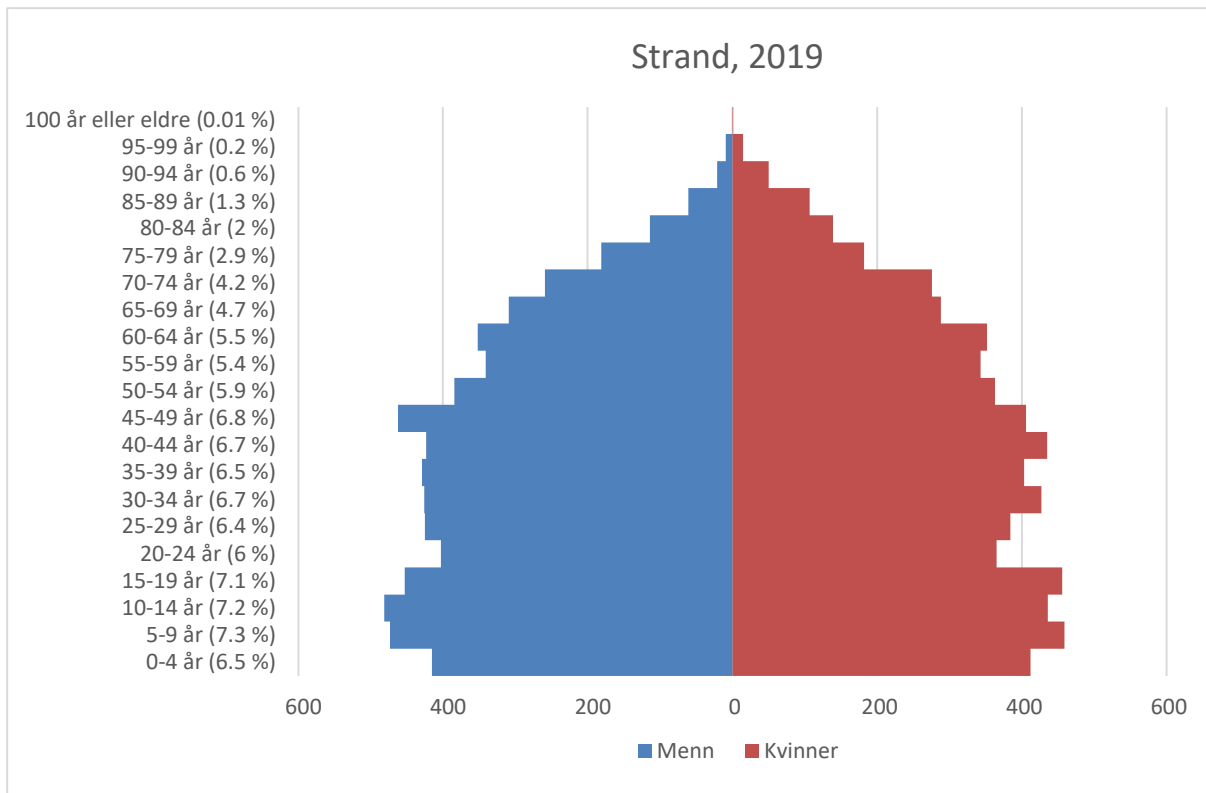
² Søylene for Forsand i figur 2-2 bygger på en kombinasjon av SSB sin framskriving for Sandnes og Sandnes kommune sin framskriving for delområdene i Sandnes. Søylene må sees som illustrasjon. Tallene bak er generert for å kunne lage denne illustrasjonen og gi en pekepinn på forventet utvikling, men er ikke formelle/offisielle tall, hverken fra SSB eller Sandnes kommune, og er derfor ikke egnet til detaljert gjengivelse.

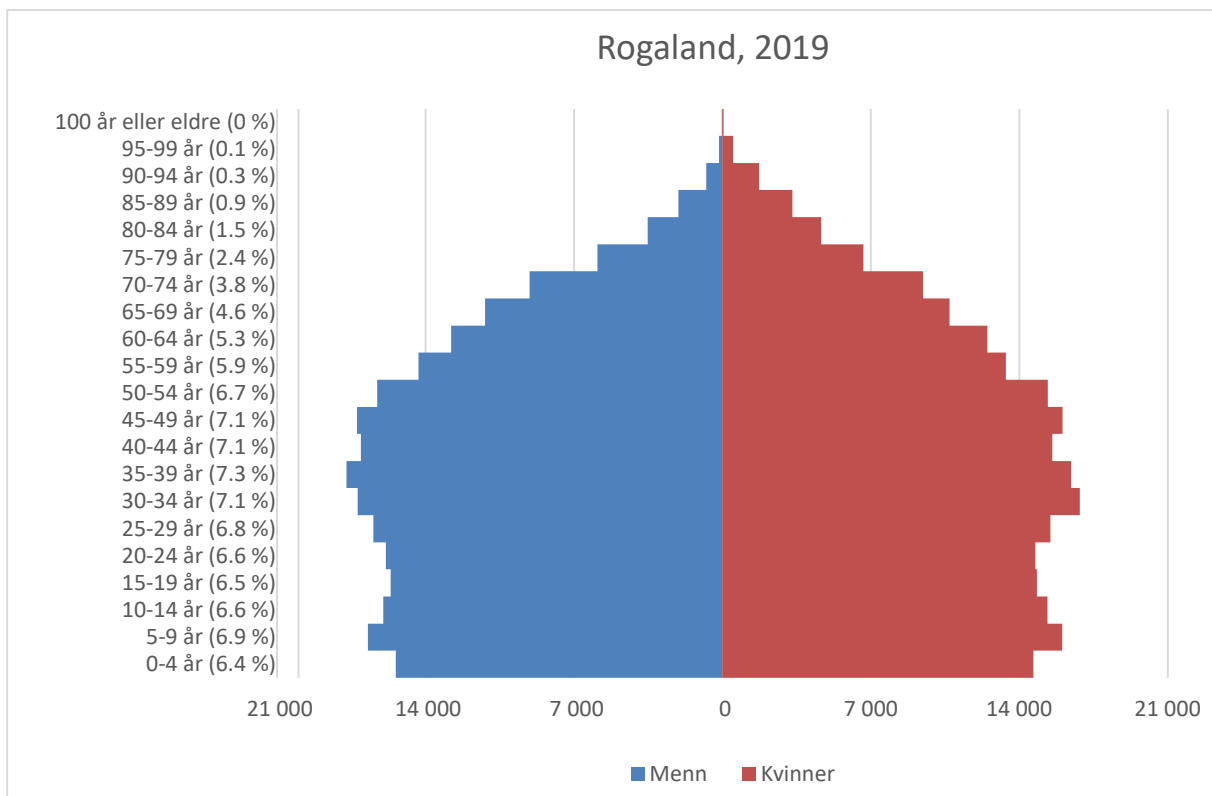
Figur 2-2: Framskrevet befolkning i Strand kommune og Forsand del av Sandnes
 Datagrunnlag: SSB tabell 13600 og Sandnes kommune. Bearbeidet av Asplan Viak. Se også fotnote 2.

Figur 2-3: Befolkningspyramide Forsand, 2019. Datagrunnlag: SSB tabell 07459. Bearbejdet av Asplan Viak.

Figur 2-4: Befolkningspyramide Strand, 2019. Datagrunnlag: SSB tabell 07459. Bearbejdet av Asplan Viak.

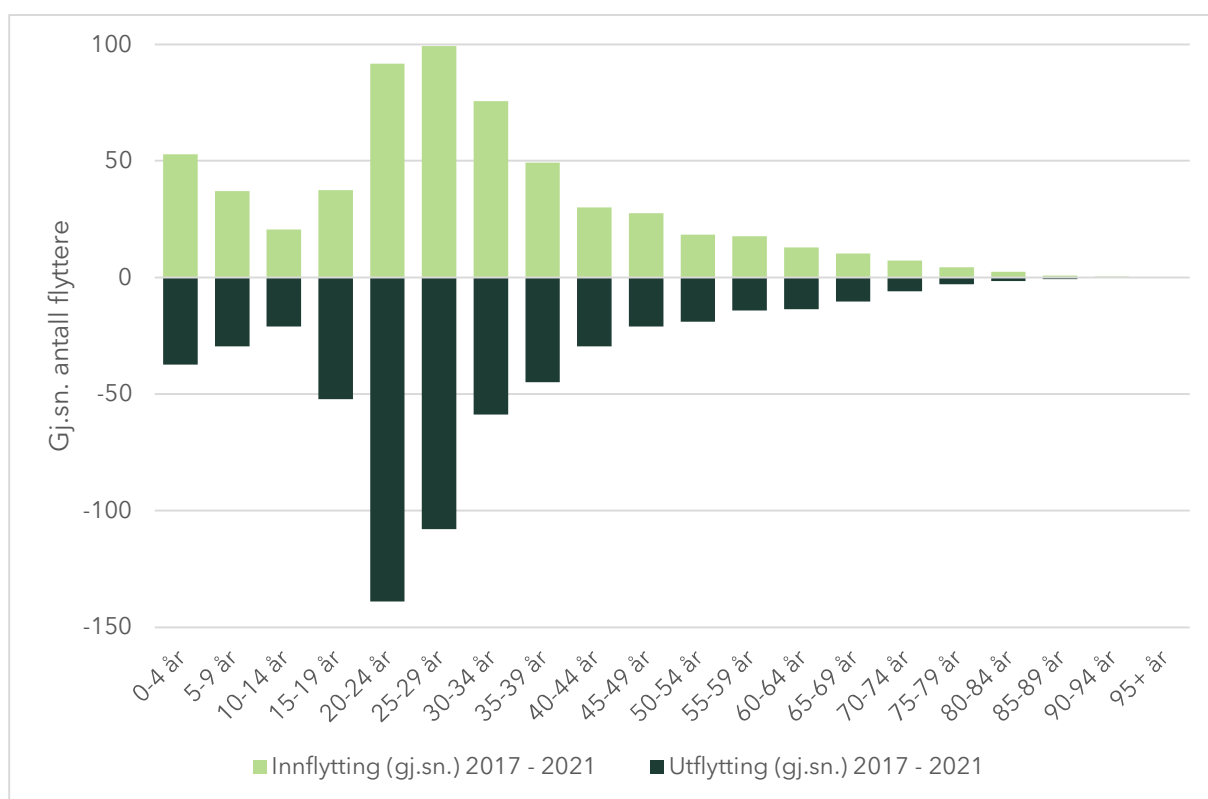
Figur 2-5: Befolkningspyramide Rogaland, 2019. Datagrunnlag: SSB tabell 07459. Bearbejdet av Asplan Viak.

Gjennomsnittlig antall flyttere i aldersgruppene i Strand er vist i figur 2-6. Samlet sett viser figuren for Strand omtrent balanse i flyttingen. Innflyttingen er på topp i 25-29-års alderen, mens utflyttingen er på topp i 20-24-års alderen. Barn i barnehagealder flytter i større grad enn barn i skolealder. Mens barn i barnehage- og skolealder flytter noe mer inn enn ut fra kommunen, flytter ungdom i vgs-alder i litt større grad ut enn inn til kommunen.

Tilsvarende statistikk for Forsand kommune er ikke lenger tilgjengelig, men befolkningspyramiden for Forsand skyldes antakelig at det har vært mindre innflytting av barn, og større utflytting av unge voksne. *Sauda* har en befolkningspyramide som ligner på Forsand sin, og her er det vesentlig flere utflyttere enn innflyttere blant unge voksne.

Den høye andelen ungdommer i Forsand er interessant. Dersom man klarer å skape et attraktivt bolig- og arbeidsmarked for unge voksne i Forsand, har området et godt naturlig rekrutteringsgrunnlag i egen, yngre, befolkning.

Strand kommune har en høyere andel unge voksne i 20-29 års alder, sett i forhold til Forsand. Dette er en fordel i reiselivssammenheng, da dette er en befolkningsgruppe med høy grad av sysselsetting i typiske reiselivsnæringer. Se også delkapittel 2-3.

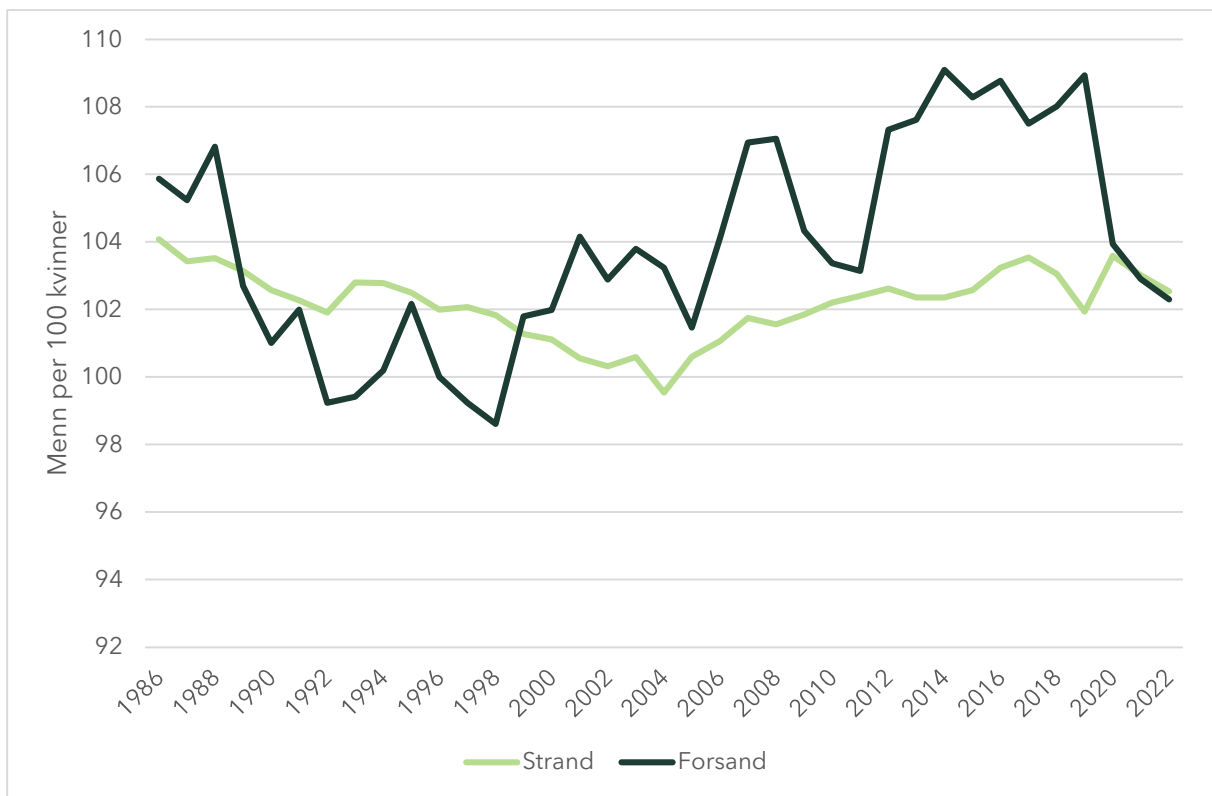

Figur 2-6: Gj.sn. antall personer som flytter inn og ut av Strand per år.

Datagrunnlag: SSB via KOMPAS. Bearbeidet av Asplan Viak.

Dersom vi hadde hatt tilgang til flyttehistorikk etter kjønn og alder for Forsand, ville vi trolig sett at det var menn som flyttet inn, og kvinner som flyttet ut. Figur 2-7 viser antallet menn per 100 kvinner i Forsand og i Strand fra 1986 til 2022. I Strand har det stort sett vært relativt beskjedne endringer fra år til år (større kommune gir mindre svingninger), og kjønnsbalansen holder seg noenlunde stabil rundt 102 menn per 100 kvinner. I Forsand har svingningene vært større, noe som er naturlig på grunn av kommunens størrelse. Trenden siden midten av 90-tallet har likevel vært klar: Det er økende antall menn, og de siste årene før kommunesammenslåingen med Sandnes, var Forsand kommet helt opp i 109 menn per 100 kvinner. Dette sank etter kommunesammenslåingen og grensejusteringen, da en svært «mannstung» grunnkrets ble flyttet fra Forsand til Strand (Kolabygda, som i 2020 hadde 130 menn per 100 kvinner, 132 menn i 2021 og 122 menn per 100 kvinner i 2022).

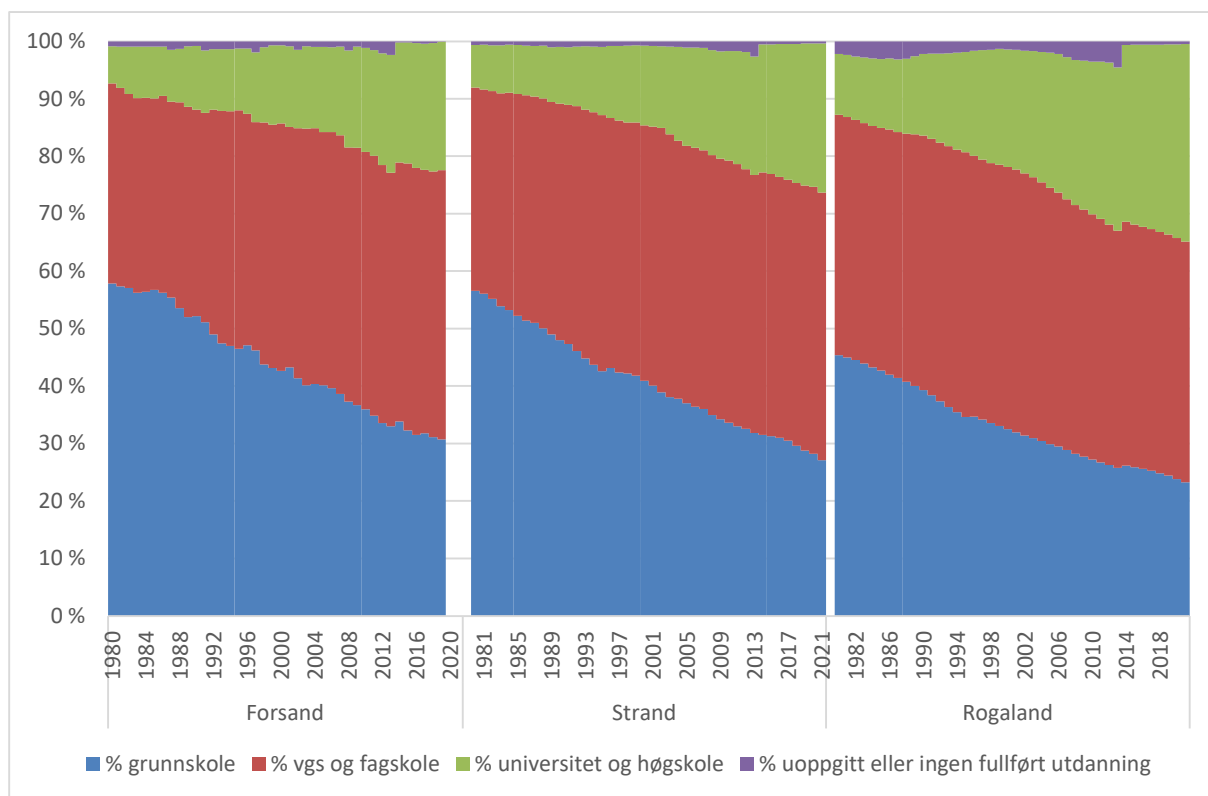
Næringsstrukturen i den søndre delen av planområdet er trolig sterkt medvirkende til kjønnsbalansen. Dette ser vi nærmere på i neste delkapittel (2-2).

Figur 2-7: Kjønnbalanse i Forsand og Strand

Datagrunnlag: SSB tabell 07459 (Strand, samt Forsand til og med 2019) og 04362 (Forsand f.o.m. 2020). Bearbeidet av Asplan Viak.

Utdanningsnivået i befolkningen er vist i figur 2-8. Forsand og Strand har nokså likt utdanningsnivå, men med litt større andel universitets- og høyskoleutdannede i Strand enn i Forsand. En viktig forskjell (ikke vist i figuren, men tilgjengelig i kilden bak) er skillet mellom kvinner og menn i Strand og Forsand: Selv om begge kommunene har noenlunde likt utdanningsnivå når man ser befolkningen under ett, er det større kjønnsforskjeller både i og mellom kommunene. Forsand har større forskjell i utdanningsnivået mellom kvinner og menn enn det Strand har. Større forskjeller medfører også at utdanningsnivået blant kvinner i Forsand er høyere enn i Strand, mens utdanningsnivået blant menn er lavere. Utdanningsnivået blant kvinner i Forsand ligger likevel et stykke under utdanningsnivået blant kvinner i Rogaland samlet (jfr. SSB statistikkbanken tabell 09429).

Figur 2-8: Utdanningsnivå i befolkning 16 år og eldre

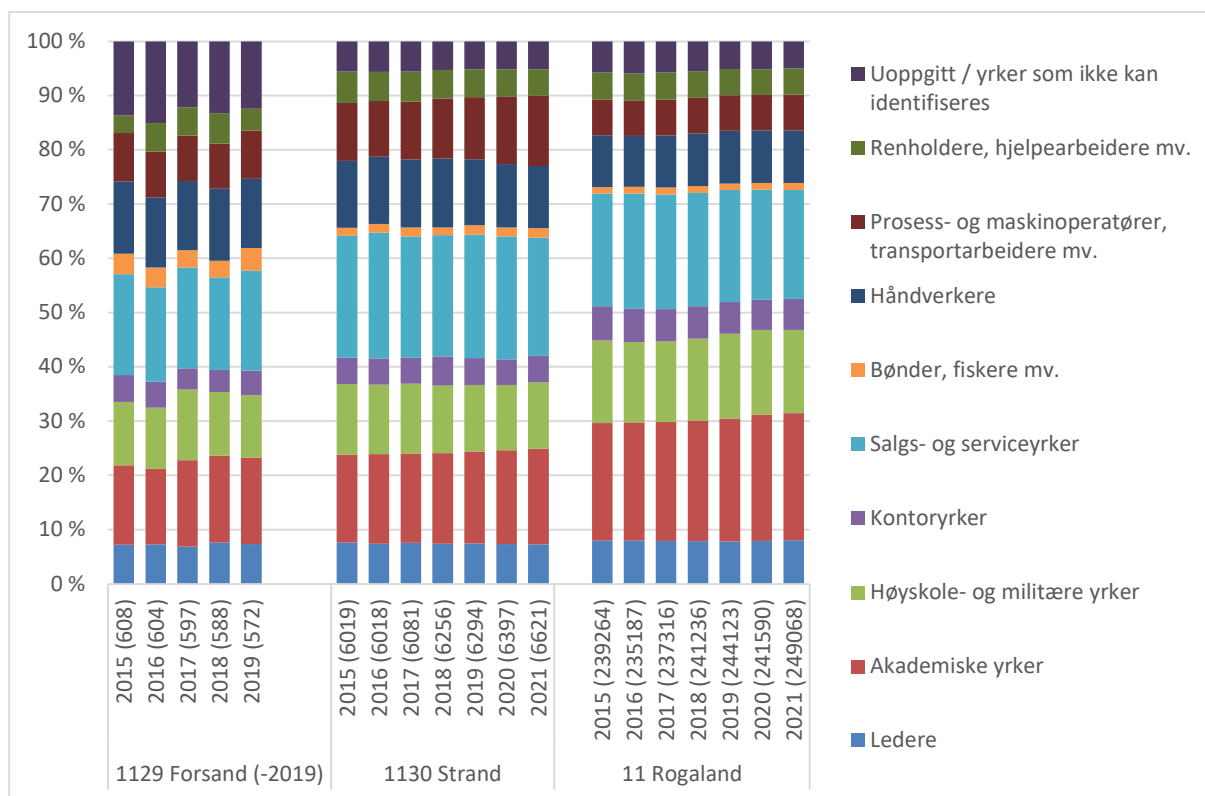
Datagrunnlag: SSB tabell 09429. Bearbeidet av Asplan Viak.

Utdanningsnivået gjenspeiler hvilke yrker og næringer innbyggerne jobber i. Eksempelvis vil en kommune med stor offentlig sektor ha flere kvinner med lang utdanning enn kommuner med liten offentlig sektor, mens kommuner der primær- og sekundærnæringer er relativt store, vil ofte ha flere menn med lavere utdanning enn kommuner med stor tertiærnæring. Som vi skal se i det neste delkapitlet om næringsliv, passer en slik beskrivelse for Forsand.

Statistikken oppgir ikke utdanningsnivå etter arbeidssted, kun etter bosted. I de neste delkapitlene om næringsliv og reiseliv, har vi tatt utgangspunkt i sysselsatte med *arbeidssted* i kommunene, uavhengig av hvor de *bor*.

2.2. Næringsliv og sysselsetting

Yrkesstrukturen i Forsand og Strand ligner på hverandre, spesielt når kommunene sammenlignes med strukturen for Rogaland samlet (figur 2-9). De største forskjellene mellom Forsand og Strand synes å være i uoppgitte/uidentifiserbare yrker. Dette kan skyldes anonymiseringer i de underliggende data på grunn av kommunens størrelse.

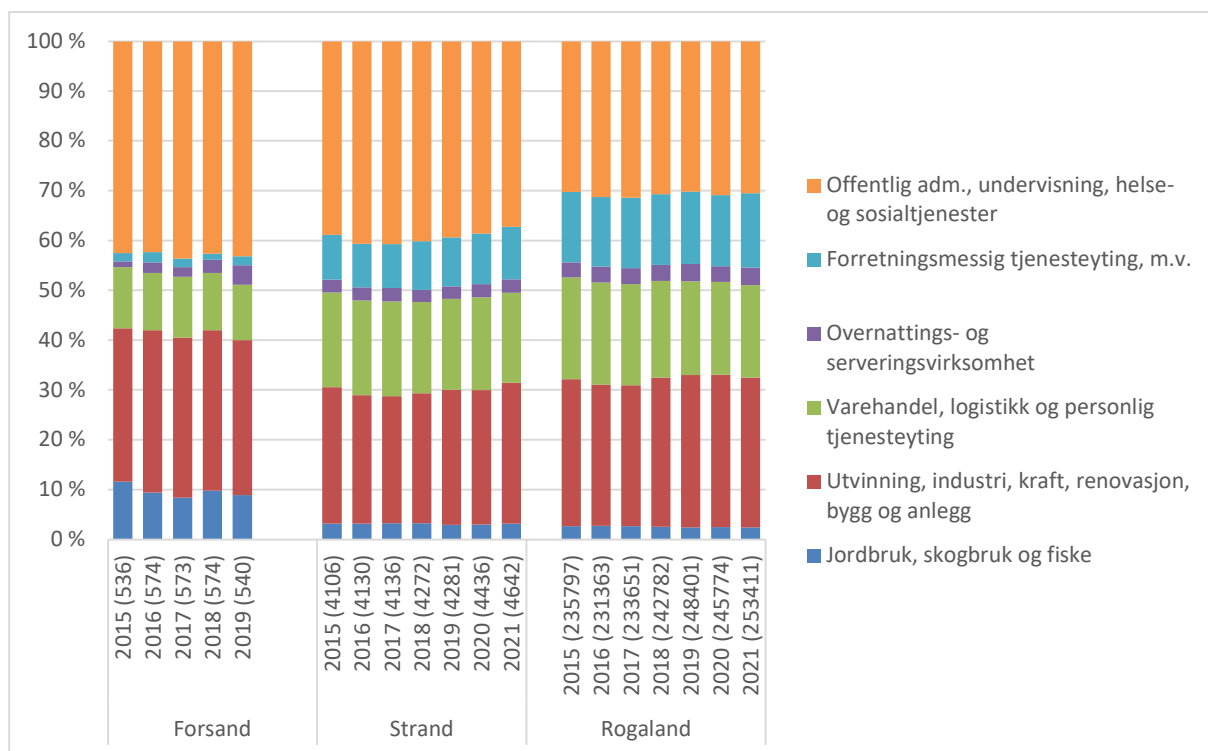

Figur 2-9: Fordeling av sysselsatte etter yrker. Forsand, Strand og Rogaland, 2015-2021

Datagrunnlag: SSB tabell 11619. Bearbejdet av Asplan Viak.

Hvis vi tar bort de sysselsatte i uoppgitte yrker, er det lite som skiller Forsand og Strand, med unntak av at Forsand har en noe høyere del bønder, fiskere mv., og håndverkere, enn Strand, mens Strand har en noe høyere andel prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere mv. Det vesentligste skillet mellom disse to kommunene/områdene og Rogaland generelt, er en tydelig lavere andel akademiske yrker og høyskole- og militære yrker, og betydelig høyere del sysselsatte i industriyrker. Strand har noe høyere andel salgs- og serviceyrker sammenliknet med Forsand og med fylket som helhet.

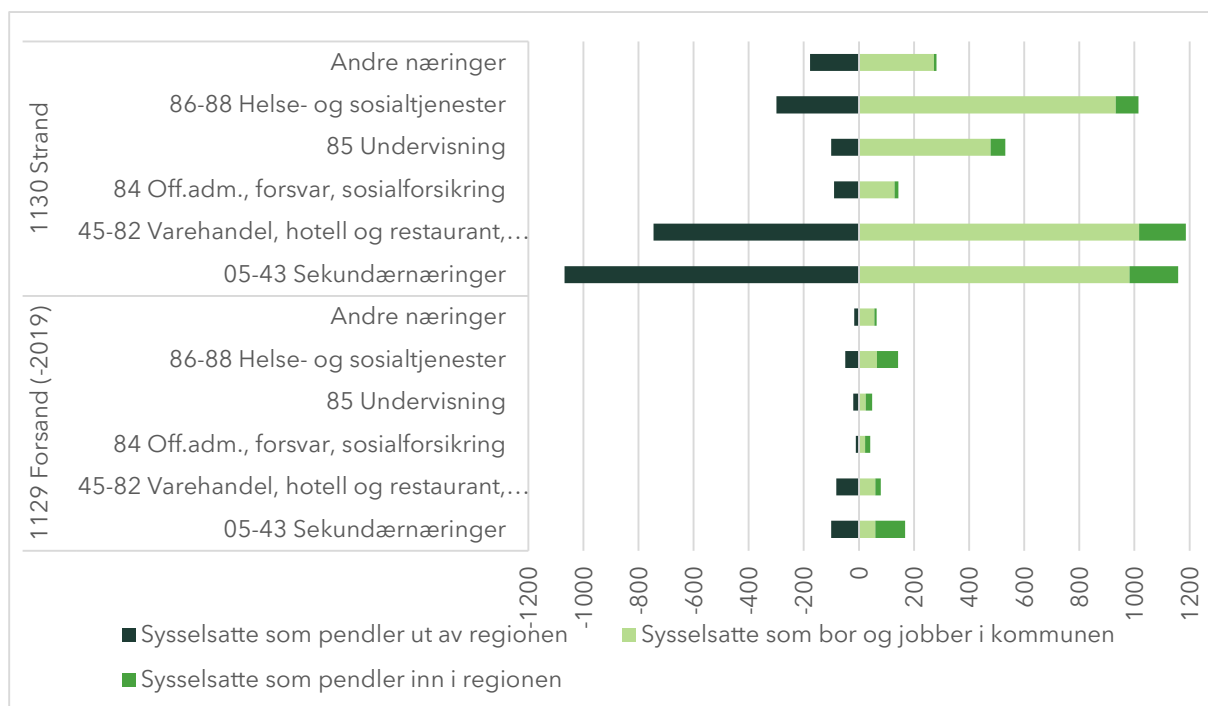
Når det gjelder *næringsstruktur*, derimot, er bildet noe annerledes. Her ligger Strand mye nærmere fylkessnittet, mens Forsand skiller seg mest ut (figur 2-10). Forsand har størst del sysselsatte innen primær- og sekundærnæringer, og innen offentlig administrasjon og offentlige tjenester, og lavest del sysselsatte i private tertiærnæringer (som vist i forrige delkapittel, er dette med å forklare kjønnsforskjellene i utdanningsnivå). Spesielt lavt ligger Forsand innen forretningsmessig tjenesteyting mv. Strand ligger også en del høyere enn fylkessnittet på ansatte i offentlige tjenester, og en del lavere på ansatte i forretningsmessige tjenester.

Figur 2-10: Fordeling av sysselsatte etter næring. Forsand, Strand og Rogaland, 2015-2021
Datagrunnlag: SSB tabell 13470. Bearbeidet av Asplan Viak.

Interessant å merke seg i denne sammenhengen er veksten i overnattings- og serveringsvirksomhet i Forsand de siste årene før kommunesammenslåingen. Neste delkapittel (kapittel 2.3), går litt nærmere inn på reiselivsnæringene.

Pendling siste året før kommuneendringene er vist i figur 2-11. Innen sekundærnæringer (olje og gass, industri, bygg og anlegg), er det flere som pendler ut av Strand og Forsand enn som jobber i samme kommune som de bor i. Innen tertiærnæringer (gruppene 45-82 Varehandel, hotell og restaurant, samferdsel, finanstjen., forretningsmessig tjen., eiendom) er det også flere som pendler ut av Forsand enn som bor og jobber i den tidligere kommunen. Også fra Strand er det svært høy andel utpendlere i disse næringene.

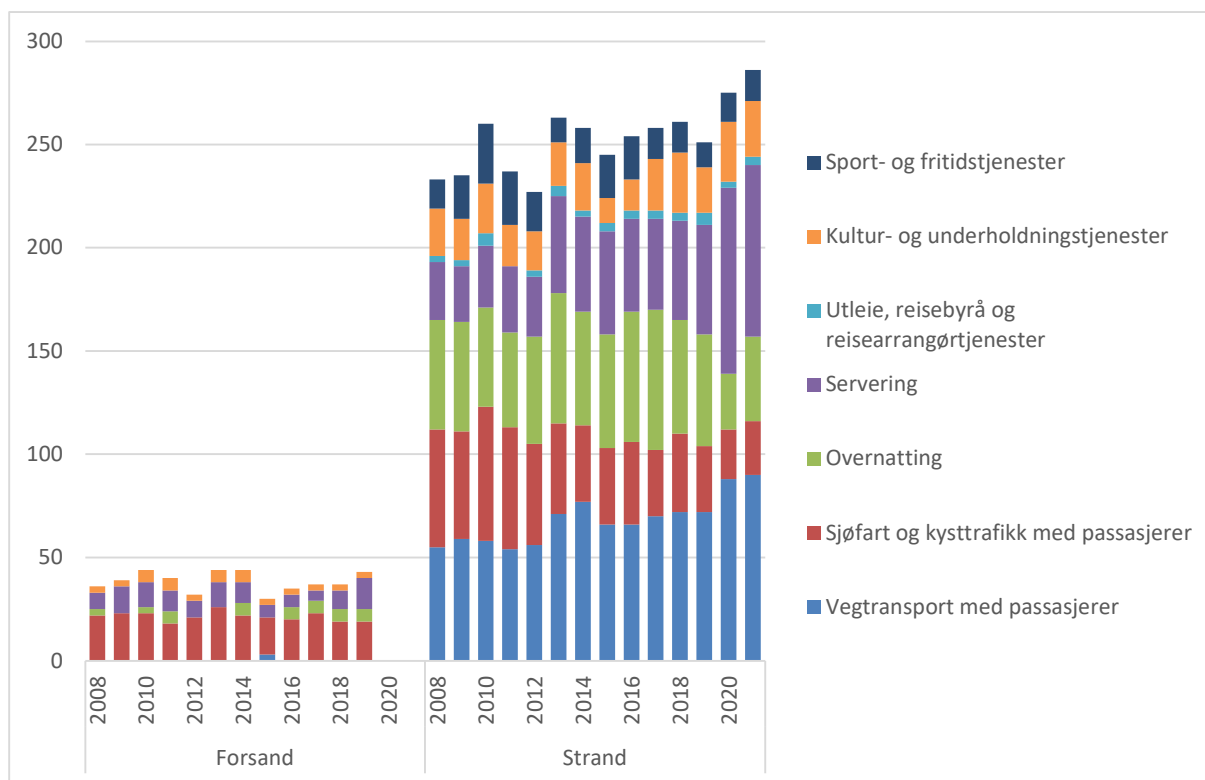
Figur 2-11: Pendling etter næring. Forsand og Strand, 2019
 Datagrunnlag: SSB tabell 11617. Bearbeidet av Asplan Viak.

2.3. Reiseliv

Reiselivsnæringer er i SSB sitt satellittregnskap for turisme³ definert som:

- Overnattingstjenester
- Serveringstjenester
- Transport med jernbane
- Transport med buss og drosje
- Transport med fly
- Transport med skip og ferger
- Utleie av transportmiddel
- Reisebyrå- og reisearrangørtjenester
- Kultur- og underholdningstjenester
- Sport- og fritidstjenester

³ <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/nasjonalregnskap/statistikk/satellittregnskap-for-turisme>

Figur 2-12: Sysselsetting i reiselivsnæringer. Forsand og Strand, 2008-2021

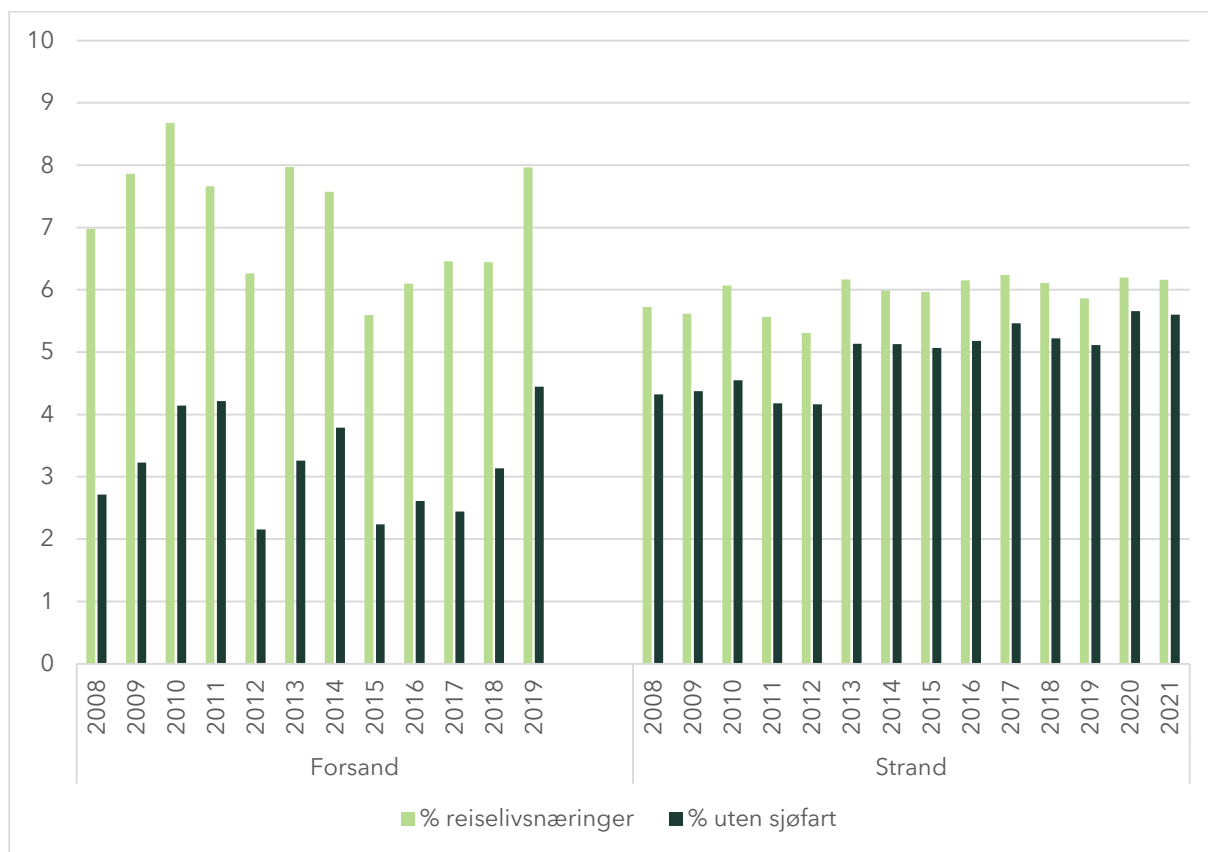
Datagrunnlag: SSB tabell 13470. Bearbeidet av Asplan Viak.

Sysselsetting i disse næringene i Strand og tidligere Forsand kommune, er vist i figur 2-12. Sysselsettingen er vist etter registrert arbeidssted. I sysselsettingsregisteret er sjøfolk registrert som sysselsatte på sitt bosted, noe som med unntak av nærtrafikk svært sjeldent er deres faktiske arbeidssted. Dersom vi trekker sjøfolk ut fra figur 2-12, vil sysselsettingen i reiselivsnæringer i Forsand knapt bli synlig sammenliknet med sysselsettingen i Strand. For å kunne sammenlikne de to områdene, har vi derfor summert sysselsettingen i reiselivsnæringene med og uten sjøfart og kysttrafikk med passasjerer, og viser dette som andeler av total sysselsetting i kommunene. Når vi tar bort sjøfart og kysttrafikk, blir reiselivsnæringene i Forsand ikke bare små i faktisk antall, men også i relative størrelser.

I kapittel 2.1 pekte vi på få innbyggere og lite lokalt marked i Lysefjorden og Preikestolområdet som gjør at det finnes lite infrastruktur til støtte for reiselivsmarkedet og begrensede lokale markeder for eventuelle grundere å lene seg på. utfordringene med dette forsterker seg når det attpåtil er et enda mindre lokalt arbeidsmarked innen reiselivsnæringene: Med få som jobber innen reiselivsnæringene i Forsand i dag, kan det bidra til at det også er tungt å etablere og skape ny aktivitet. Det er ofte behov for en viss mengde erfarne medarbeidere å bygge driften rundt. Det var per 2019 få registrerte reiselivsmedarbeidere i Forsand, og dermed er det antakelig få erfarne medarbeidere som

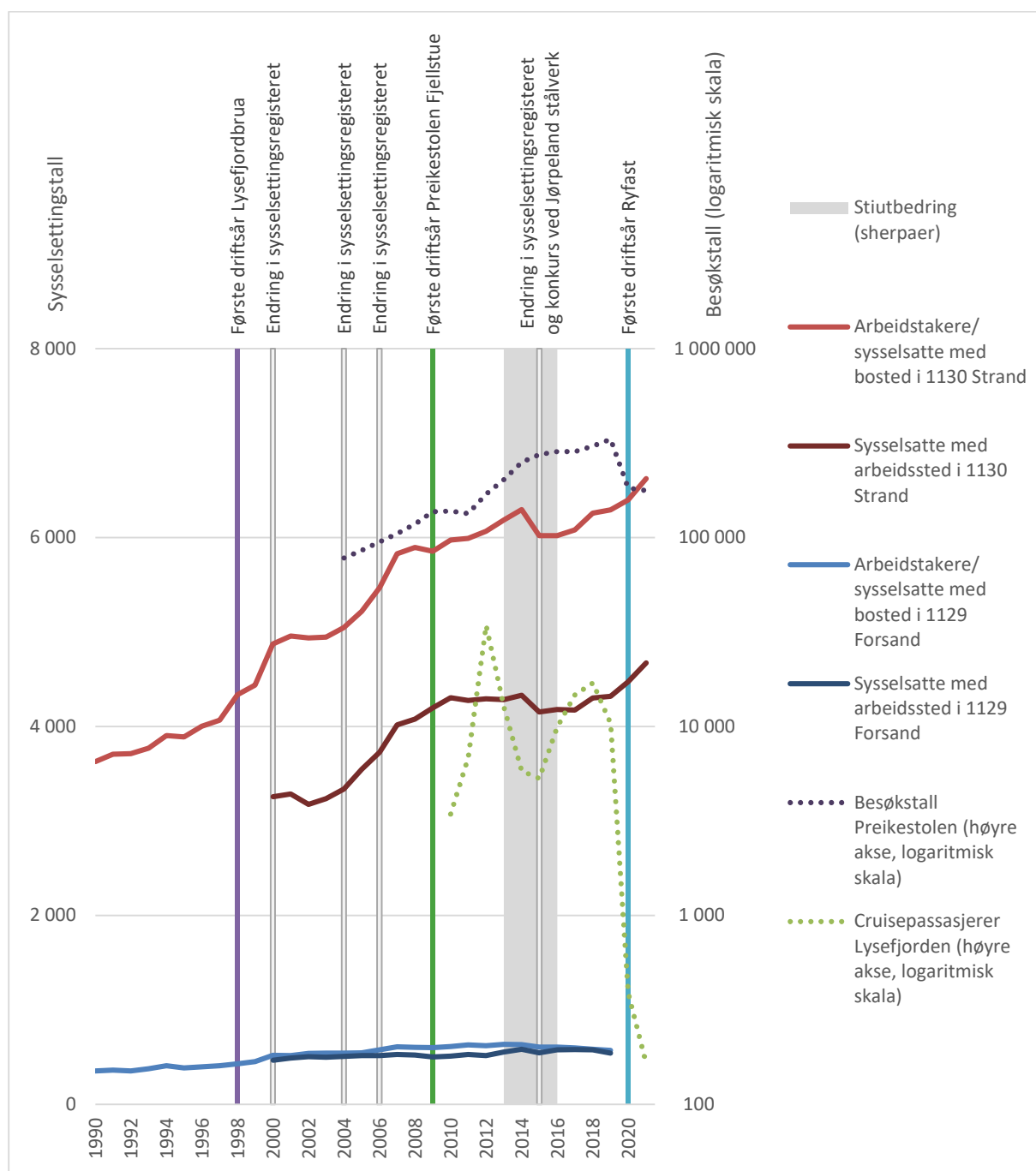
kan rekrutteres fra det lokale arbeidsmarkedet. I tillegg rekrutterer reiselivsnæringene gjerne også yngre arbeidstakere. Som vi har vist, finnes det få av disse i Forsand. Disse er gjerne også mer avhengige av offentlig transport til og fra arbeid eller kort reisevei mellom hjem, jobb og skole. Tilrettelegging for disse krever da driftsmidler til kollektivtransport og investeringer i infrastruktur.

På den annen side, vil nok både arbeidsgivere og turister helst ønske seg guider, verter og servicemedarbeidere som brenner for å gi turistene en unik opplevelse, og som kommer langveisfra og i perioder bosetter seg nær arbeidsplassene. Å bygge rekrutteringsstrategier rundt at man helst vil ha slike «livsstilsmedarbeidere» (ansatte med særskilte interesser for natur, reiseliv, aktiviteter og opplevelser), blir trolig for tilfeldig og lite bærekraftig.

Figur 2-13: Andel sysselsatte i reiselivsnæring i Forsand og Strand, med og uten sjøfart og kysttrafikk. 2008-2021. Datagrunnlag: SSB tabell 13470. Bearbeidet av Asplan Viak.

2.4. Reiselivets betydning for sysselsettingen i området

Figur 2-14: Sysselsetting i Forsand og Strand sett opp mot besøkstall og viktige begivenheter. 1990-2021.

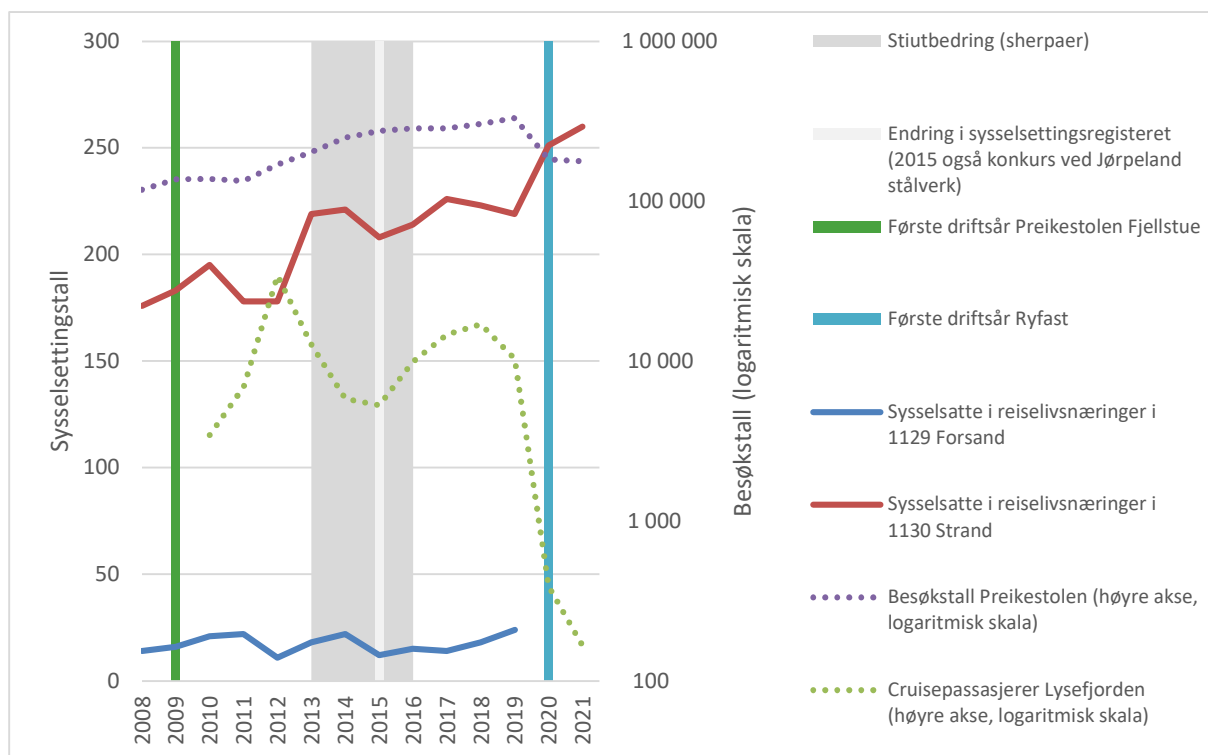
Datagrunnlag: SSB tabell 13470, preikestolen365.com, wikipedia, kystdatahuset.no. Bearbeidet av Asplan Viak.

Figur 2-14 er en kompleks figur som forsøker å beskrive utviklingen i sysselsettingen i Forsand og Strand sett opp mot viktige begivenheter for næringslivet generelt og reiselivet spesielt i kommunene:

- *Sysselsettingshistorikken* for Forsand og Strand er vist med blå og røde grafer. Historikken strekker seg tilbake til 1990, men bare for sysselsatte etter *bosted*. Sysselsetting etter *arbeidssted* strekker seg tilbake til 2000. For en pendlerkommune som Strand, er det et stort avvik mellom sysselsatte etter bosted og sysselsatte etter arbeidssted. Som figuren viser, er denne forskjellen langt mindre for Forsand. Det er likevel en selvsagt sammenheng mellom disse to måtene å registrere sysselsettingen på, så tallene tilbake til 1990 gir en viss pekepinn på hvordan utviklingen har vært også for sysselsatte etter arbeidssted.
- *Ny infrastruktur* er vist som fargede stolper. Den lilla viser første driftsår for Lysefjordbrua, den røde viser første driftsår for Preikestolen Fjellstue, den tykke grå viser stitutbedring til Preikestolen, og den blå viser første driftsår for Ryfast.
- *Begivenheter* er vist som lyse stolper. På de fleste av disse tidspunktene skjer det endringer i sysselsettingsregisteret som *kan* gi utslag i antallet registrerte sysselsatte. På den siste (2015) var det *både* en endring i sysselsettingsregisteret *og* konkurs ved Jørpeland stålverk.
- *Besøkstall på Preikestolen* er vist med mørk blå prikket graf. Tallene følger *høyre* akse, som er logaritmisk skalert (100 - 1000 - 10 000 - 100 000 - 1 000 000), og ikke lineært skalert som sysselsettingstallene på venstre akse (1 000 - 2 000 - 3 000, osv.).
- *Cruisepassasjerer i Lysefjorden* er vist med grønn prikket graf. Også her følger tallene høyre akse.

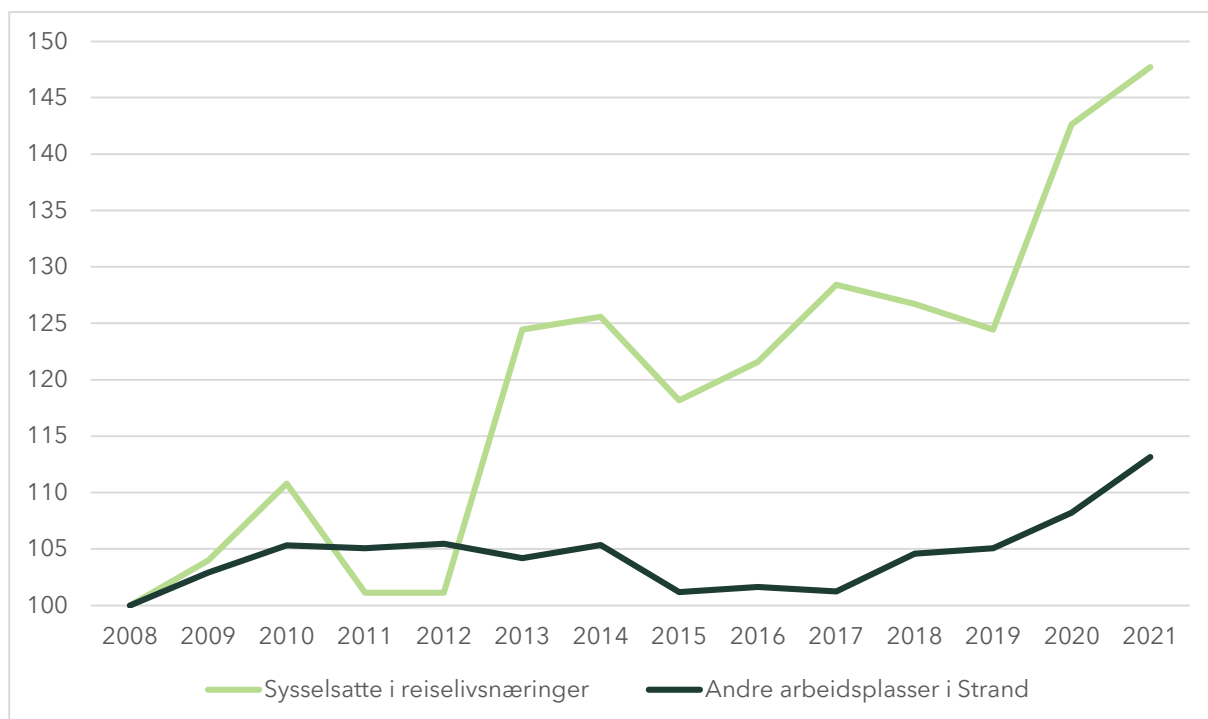
Figur 2-14 er laget for å se om det kan spores effekter av besøkstallene, cruisepassasjerene, fjellstuen og stitutbedringen på den samlede sysselsettingen i Forsand og Strand. *Det kan det ikke:* Det er ingen endringer i sysselsettingen som kan antas å kunne forklares av endringer i infrastruktur eller besøkstall. Hverken umiddelbare eller langsiktige endringer synes å ha forekommet. Konkursen ved stålverket/endingen i sysselsettingsregisteret i 2015 er derimot tydelig i figuren.

Figur 2-15 er en versjon av figur 2-14 der vi bare ser på utviklingen i reiselivsnæringene (sysselsatte etter arbeidssted) i Forsand og Strand i perioden mellom 2008 til 2021. Her er det interessant å merke seg at det var vekst i sysselsatte i reiselivsnæringene i Strand i en tid der det omtrent ikke var noe vekst i sysselsettingen totalt i kommunen.

Figur 2-15: Reiselivsansatte i Forsand og Strand sett opp mot besøkstall og viktige begivenheter. 2008-2021
 Datagrunnlag: SSB tabell 13470, preikestolen365.com, wikipedia, kystdatahuset.no. Bearbeidet av Asplan Viak.

Figur 2-16 viser forholdet mellom sysselsatte i reiselivsnæringer (unntatt sjøfart) vs. andre næringer i Strand ved hjelp av indeks. Utviklingen i reiselivsnæringer vokste bratt gjennom perioden, mens andre arbeidsplasser omtrent ikke hadde vekst i det hele tatt. Fordelt etter næring har vi dessverre ikke tilgjengelig statistikk lengre tilbake enn til 2008, så vi vet ikke hvordan disse årene ser ut sammenliknet med årene før. Vi kan derfor ikke bruke statistikken til å vurdere om stiutbedringene, besøkstallene, etc., har hatt en effekt på sysselsettingen. Likevel: Det *har* vært vekst i reiselivsnæringene i Strand i en periode der det var mye utvikling rundt Preikestolen, samtidig som det var omtrent ingen vekst i andre næringer.

Figur 2-16: Indeksert arbeidsplassutvikling i reiselivet og andre næringer i Strand. 2008-2021. 2008 = 100
 Datagrunnlag: SSB tabell 13470. Bearbeidet av Asplan Viak

3. Naturmangfold, kulturmiljø og landskap

3.1. Introduksjon

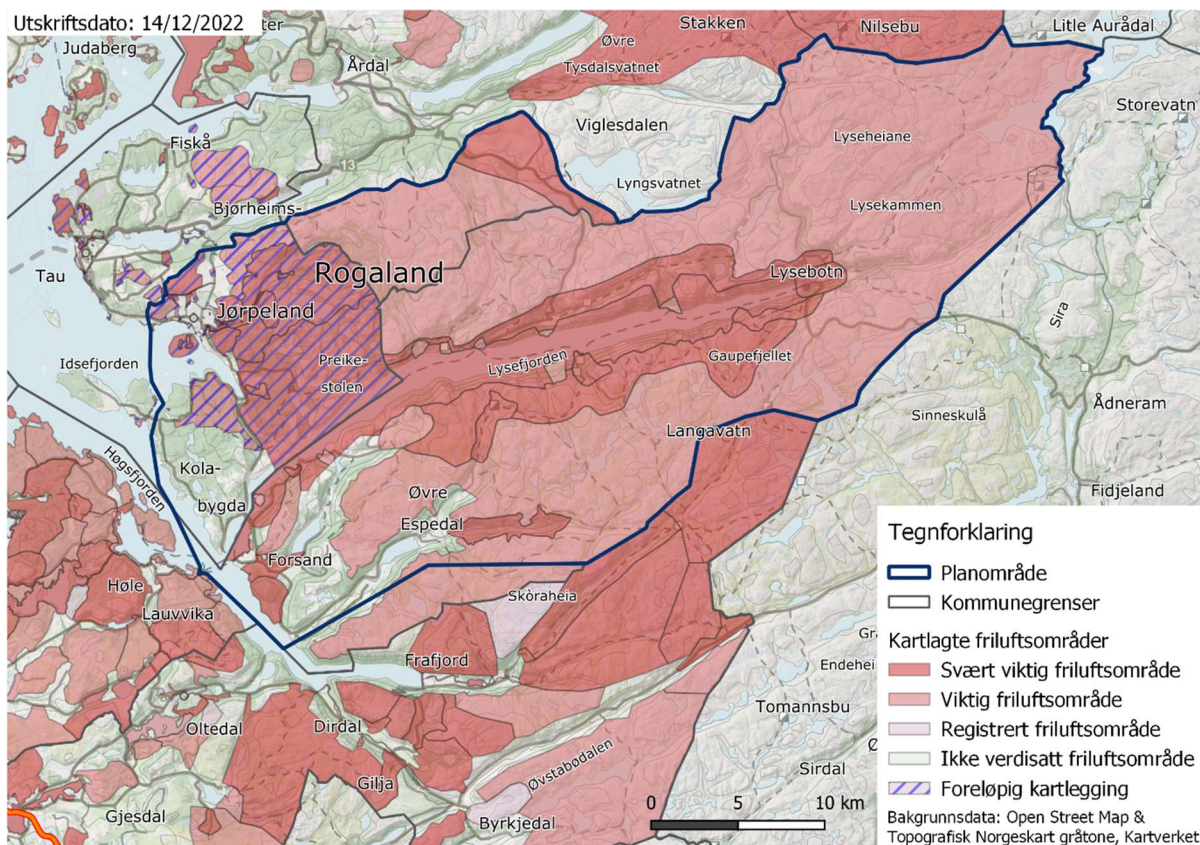
Lysefjorden er et fjord- og fjellandskap med bratte sider som strekker seg fra havnivå til 800 moh. Her finnes et rikt naturmangfold med mange naturtyper og viktige arter. Kontrasten mellom de steile fjellsidene og småskala jordbruk på grønne flekker i fjellsider og på strandflater er slående. I fjordlandskapet finnes viktig historie om fortidens ressursutnyttelse, bl.a. når det gjelder kraftindustrien i Rogaland.

I hele planområdet finnes store *opplevelsesverdier*⁴ knyttet til natur, landskap og kulturminner. Dette skaper tilhørighet og identitet, men også stolthet for et helt fylke. *Kunnskapsverdiene* er store, både når det gjelder artsmangfold og geologisk arv, men også kulturhistorie i et mektig fjordlandskap som i liten grad er endret. Dette er en viktig kilde til kunnskap om natur og mennesker for kommende generasjoner. At området bl.a. har flere naturreservat, landskapsvernområder, og status som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse bekrefter den store kunnskapsverdien. *Bruksverdien* av analyseområdet er også stor, både for rekreasjon, friluftsliv, jakt, reiseliv, jord- og skogbruk og ikke minst kraftindustri.

Vurderinger av friluftslivsverdier har ikke vært en sentral del av oppdraget, og derfor er friluftslivsverdier kun omtalt kort i denne rapporten. Planområdet er imidlertid viktig for friluftslivet, ikke bare lokalt eller i fylket, men også nasjonalt og internasjonalt. Kart under viser kjente kartlagte og verdisatte områder for friluftsliv. Disse delområdene er kategorisert som «svært viktige» (Miljødirektoratets veileder M-98):

- Lysefjorden, Lysefjorden nord og Lysefjorden sør
- Preikestol-området
- En rekke områder i og ved Jørpeland, bl.a. Jørpelandsvassdraget, Jørpelandsheia og Mosli-Preikestolsområdet.
- Lyngsheia
- Lysebotn, Kjerag og Flørli
- Skåpet og Dørvika
- Forsand og Uburen
- Røssdalen

⁴ Opplevelsesverdi er knyttet til menneskers opplevelse av viktighet og betydning. Kunnskapsverdi handler om i hvilken grad verdier gir ny viten og forståelse, og er en «kunnskapsbank» for etter slekten. Bruksverdi omhandler både om økonomisk og miljømessige muligheter og begrensninger.

Figur 3-1. Kartlagte friluftsområder i og ved planområdet. Kartet er sammenstilt av Rogaland fylkeskommune og er utarbeidet fra <https://www.temakart-rogaland.no/>, som henter kunnskap fra nasjonale fagdatabaser om temaet.

3.2. Metode

Metoden som er valgt for kunnskapsgrunnlaget for naturmangfold, kulturmiljø og landskap, tar utgangspunkt i del 2, kap. 2.3 i veileder M-1941 om konsekvensutredninger for klima og miljø (Miljødirektoratet), samt verdivurdering etter forenklet metodikk ifølge håndbok V712 om konsekvensutredninger (Statens Vegvesen). Det framkommer i begge at for overordnet planlegging, eksempelvis regionale planer, skal fokus være på *oversikt og helhet*. Kunnskapsgrunnlaget må tilpasses de problemstillinger og valg som er aktuelle for planen. Detaljer om eventuelle tiltak må komme seinere, men det er likevel viktig at man i arbeidet fanger opp aktuelle utfordringer og behov, og i størst mulig grad fanger opp mulige konflikter som kan komme.

Det er vanskelig å vite hvilke aktiviteter og tiltak som i fremtiden kan bli foreslått innenfor planområdet. Noen eksempel på aktiviteter og tiltak som *kan* bli relevante i planområdet er:

- bolig, næring og veier (særlig i by og tettsteder innenfor planområdet)
- hyttebygging, reiselivsbygg og visningssteder
- besøkssenter knyttet til fritidsaktivitet, reiseliv og turisme
- cruisebåter, havner og småbåtanlegg
- zipline og gondol
- utbedring og tilrettelegging av stier og fotruter
- utbedring og gjenbruk av eksisterende bebygde areal og infrastruktur

Den regionale planen for Preikestolen og Lysefjordområdet er en arealplan etter plan- og bygningslovens kapittel 8, som kan ha retningslinjer og rammer for utbygging. Konkrete vurderinger av aktuelle utbyggingsformål blir ikke tatt stilling til på dette plannivået, men i gjennomgangen av verdier er det lagt vekt på å få fram sårbarhet og tålegrense i delområdene, noe som gir et frampek i forhold til mulige konflikter knyttet til endringer og utbygging.

Denne rapporten kan benyttes som en del av første trinn i en konsekvensvurdering (verdi). Å bruke kjent metodikk for verdisetting gir en god mulighet for å få identifisert de viktige miljøverdiene som er relevante på dette plannivået, ut fra den kunnskapen som finnes i dag. Dette gir også et verktøy som er tilpasset usikkerheten som alltid vil være knyttet til overordnede planer.

Avhengig av fagtema inndeles området i enhetlige delområder – dvs. områder som har funksjonell sammenheng med en enhetlig karakter. I forenklet metode i V712 (Statens Vegvesen), er det vektlagt at opptegning av delområder, uansett tema, skal ha en *landskapstilnærming*, og kun omfatte områder med middels verdi eller høyere.

Delområdene gis verdi etter fargeskala:

<i>Ubetydelig verd</i>	<i>Noe verdi</i>	Middels verdi eller forvaltningsprioritet	Stor verdi eller høy forvaltningsprioritet	Svært stor verdi eller høyeste forvaltningsprioritet
<i>Inngår ikke i overordnet planlegging</i>	<i>Inngår ikke i overordnet planlegging</i>	Forvaltningsprioritet	Høy forvaltningsprioritet	Høyeste forvaltningsprioritet
		Regional betydning	Regional/nasjonal betydning	Nasjonal / internasjonal betydning / unikt
		Sammenhengen og funksjoner er mindre tydelig	Viktige sammenhenger og funksjoner	Særlig viktige sammenhenger og funksjoner
		Betydning for flere (lokalt viktig)	Betydning for mange (regionalt viktig)	Betydning for svært mange (nasjonalt viktig)

Figur 3-2. Verdisetting etter veileder M-1941 (Miljødirektoratet) og kriteriesett etter håndbok V712 (Statens Vegvesen).

Viktige problemstillinger som er sentrale for kunnskapsgrunnlaget i en overordnet plan (basert på M-1941, Miljødirektoratet):

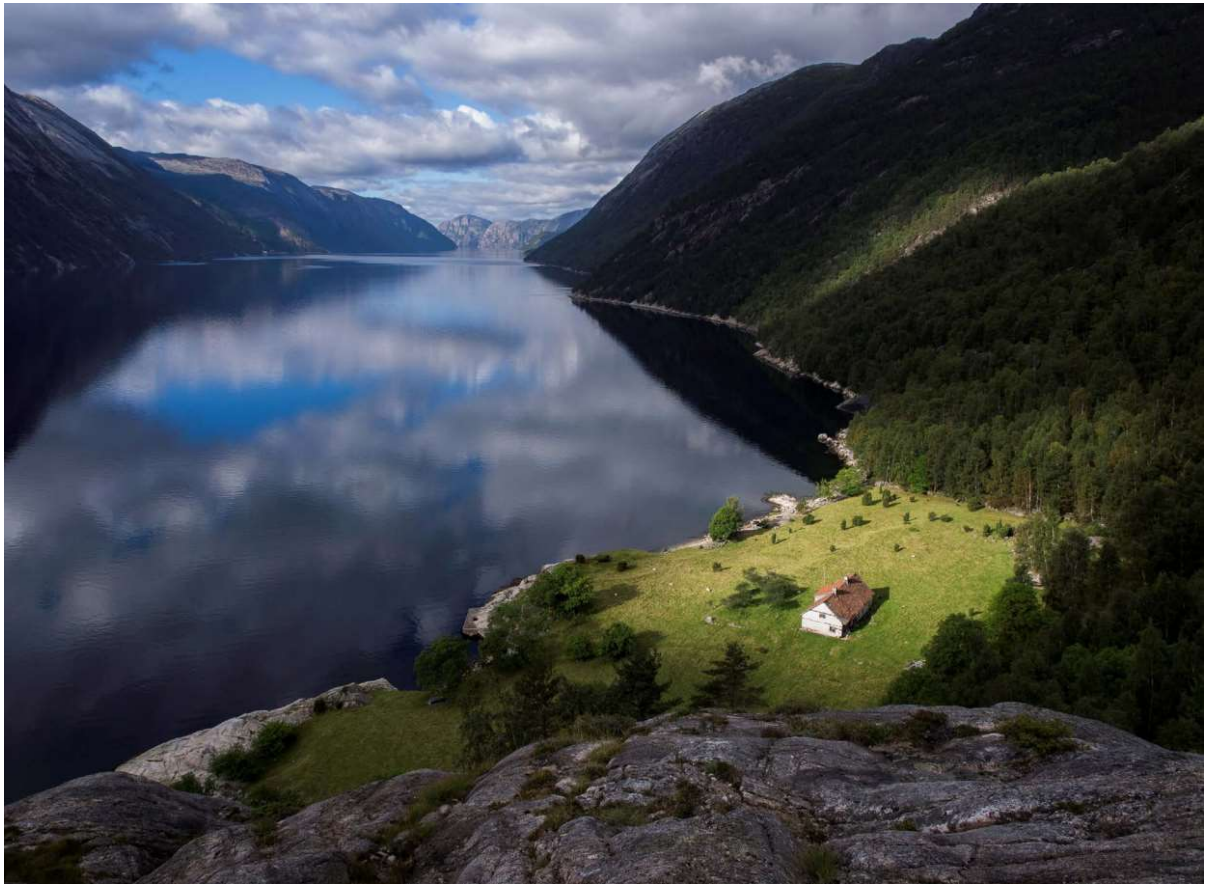
- Hva trenger beslutningstaker å vite om landskap, naturmangfold og kulturmiljø for å utforme en regionalplan?
- Er det større sammenhengende områder med viktig funksjon for flere fagtema innenfor utredningsområdet?
- Finnes det tematiske kommunedelplaner som tilsier at lokaliteter innenfor utredningsområdet skal tillegges særlig hensyn i verdivurderingen?
- Foreligger det opplysninger gjennom nasjonal, regional eller kommunal kartlegging og /eller verdisetting av miljøtemaet som tilsier at noen forekomster bør tillegges særlig hensyn i verdivurderingen?
- Er det aktuelle området del av et større sammenhengende område?

Disse spørsmålene har vært utgangspunkt for en landskapstilnærmet kartlegging av delområder for landskap, naturmangfold og kulturminner og kulturmiljø.

Kildene som er brukt er gjengitt til slutt i rapporten, og går også fram av tabeller.

3.3. Landskapsbildet

Analyseområdet ligger i landskapsregion *22 Midtre bygder på Vestlandet* og *15 Lågfjellet i Sør-Norge* (Nasjonalt referansesystem for landskap - NIBIO). Deler av landskapet kan beskrives som mektig og kontrastfylt, med steile og nærmest parallelle fjellsider, fjordbunn og enkelte grønne flekker med egenartede og harmoniske gårder i fjellsidene og på strandflatene. De indre delene av landskapet langs fjorden fremstår hovedsakelig som urørte for større nyere tiltak og anlegg. Landskapet i heiene rundt Lysefjorden er til dels preget av vannkraftutbyggingene, gjennom kraftlinjer, oppdemmede vann, demninger og anleggsveger. Også i selve Lysebotn er sporene etter den moderne kraftproduksjonen fremtredende. Ved Lysefjordbrua, ytterst i fjorden, finnes endel hyttebebyggelse og reiselivsanlegg.

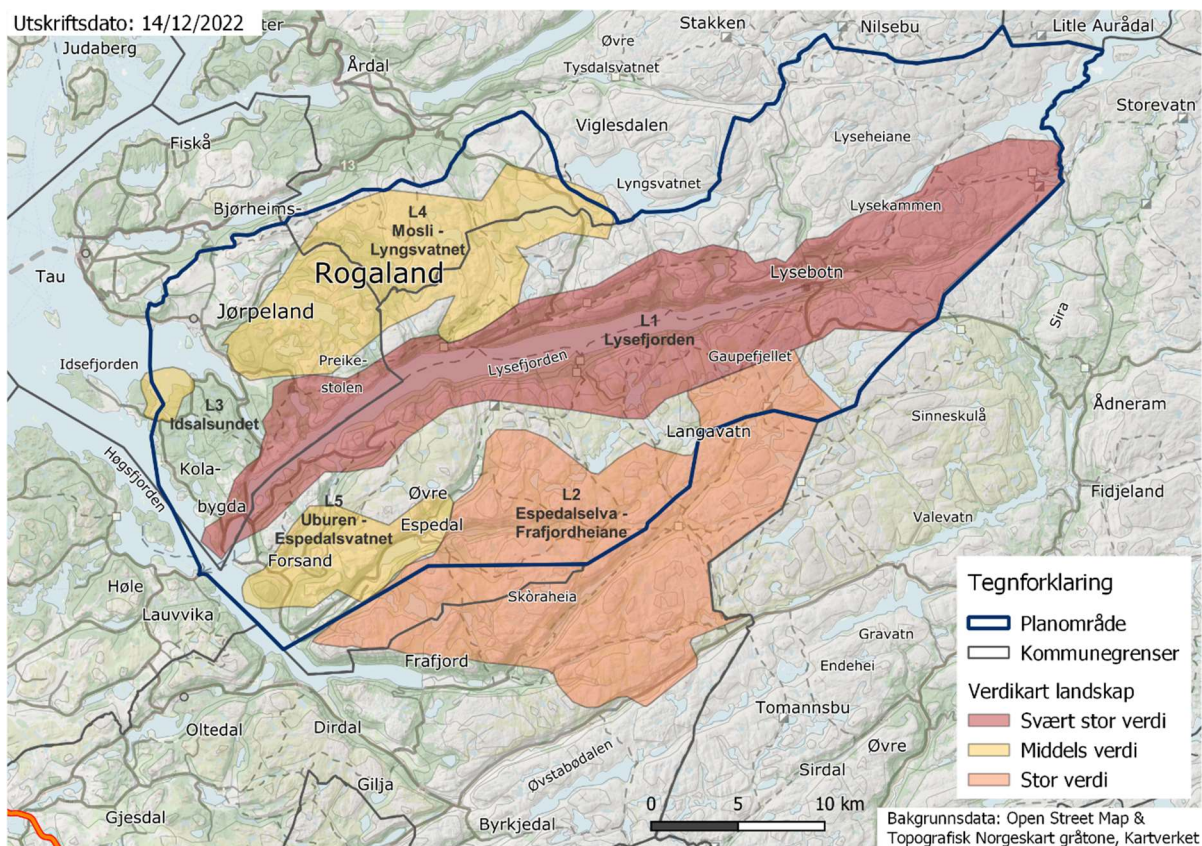

Figur 3-3. Håheller, på nordsida av Lysefjorden. Foto: Rune Idsøe. Kilde: Riksantikvaren

Deler av landskapet på sørsida av Lysefjorden omfattes av Frafjordheiene landskapsvernområde. Ved inngangen til Lysedalen ligger Setesdal Vesthei Ryfylkeheiane landskapsvernområde.

I gjennomgangen av landskapstema er det særlig vektlagt disse forholdene som er påpekt i veileder til konsekvensutredninger fra Miljødirektoratet:

- Vurdere om det er naturlandskap i området som er viktig for å opprettholde mangfoldet av intakte naturlandskap, eller forekomster av intakte naturstrukturer i ellers fragmenterte naturområder.
- Utarbeide verdikart for å synliggjøre hvilke områder der inngrep bør unngås eller der spesielle hensyn bør tas.
- Vurdere om der finnes en sammenheng i det historisk bebygde miljøet som har viktige landskapsverdier knyttet til naturmangfold, kulturhistorie og visuelle kvaliteter.

Figur 3-4. Verdikart landskap. Kartet er sammenstilt av Rogaland fylkeskommune og er utarbeidet fra <https://www.temakart-rogaland.no/>, som henter kunnskap fra nasjonale fagdatabaser om temaet.

Denne rapporten baserer seg på allerede kjent kunnskap om landskap i offentlig tilgjengelige kilder og kartlegginger, listet opp i tabell under.

Verdi	Nummer og beskrivelse av verdi	Kilde	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Svært stor verdi	<p>L1 Lysefjorden og Lysedalen <u>Estetiske landskapsverdier:</u> Bratte sider med U-formet tverrprofil. En av de mest storslåtte og særpregede fjordarmene i fylket. Lyseelva i øst med bratte fjellsider mot åpen dalbunn. Intense fjellformasjoner. Rolig dalbunn i Lysebotn og Lysedalen. Klar kulturhistorisk dimensjon med grønne flekker i fjellsider og strandflater med historiske gårder og bygningsmiljø som fortsatt er i bruk. Godt tilpasset, gode dimensjoner som understreker det mektige fjordlandskapet. Gårdene har bevart sin gamle form der bygningsmassen er godt dimensjonert og terrengtilpasset.</p> <p><u>Viktige landskapselement:</u> Preikestolen og Kjeragveggen. Småbruk og kulturmark i kontrast til glattskurte fjellsider. Randmorenergygger i fjordmunningen som «grønn inngangsport». Kulturlandskap bl.a. ved Brattlia, Indre Fossmork, Kallali, Håhelleren.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vakre landskap i Rogaland 2009 • Landskapsvernområde (deler) • Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) • Nasjonal registrering av kulturlandskap • Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) 	<p>Lite tekniske inngrep, med unntak av kraftutbygging. Ved Lysefjordbrua er det noe hyttebebyggelse og reiselivsanlegg.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unngå spenn over fjorden og/eller inngrep som påvirker godt synlige områder eller forstyrrer silhuettlinjer • Unngå skjæringer/fyllinger i fjellsider • Unngå inngrep i urørte områder • Unngå å bryte med tradisjonelt utbyggingsmønster i etablerte bygningsmiljø • Stimulere til opprettholdelse av kulturlandskapet 	<ul style="list-style-type: none"> • En god beskrivelse av områdets tradisjonelle utbyggingsmønster som grunnlag for eventuell ny utbygging • Landskapsanalyse bør inngå i planleggingen av store fysiske inngrep • Gode visualiseringer er viktig for å forstå nye inngrep i landskapet • God dokumentasjon på nye inngrep i henhold til plan- og bygningsloven
Stor verdi	<p>L2 Espedalselva - Frafjordheiane <u>Estetiske landskapsverdier:</u> Elver og vann er sentrale deler av et særpreget landskap preget av berggrunnstrukturen og kvartære avsetninger. Dype, frodige nedskårne daler med markerte fossestryk. Småkupert høghei i øst. Fjell- og heiområde med dramatiske og varierte landskapsformer.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vakre landskap i Rogaland 2009 • Landskapsvernområde (deler) 	<p>Få store tekniske inngrep, men en del hytteutbygging.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unngå inngrep som påvirker godt synlige 	<ul style="list-style-type: none"> • En god beskrivelse av områdets tradisjonelle utbyggingsmønster som grunnlag for eventuell ny utbygging

Verdi	Nummer og beskrivelse av verdi	Kilde	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
	<p>Her finnes både høghei og låghei med dramatiske og varierte landskapsformer. Her er dype daler som stiger gradvis mot mer småkupert høghei. Istiden har gitt avsetning av løsmasser i form av terrasser og randmorener. Bratte fjellsider med ur og skog gir området kontraster mot fjorden og jordbrukslandskapet innerst i dalene.</p> <p><u>Viktige landskapselement:</u> Røssdalen har høyt særpreg. Frafjordelva og Espedalsåna som elveløp. Månafossen. Øvre Espedalsstølane. Elveløpsformer, isavsmeltingsformer.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) Verna vassdrag Espedalsvelva og Frafjordelva (mindre deler). 	<p>områder eller forstyrrer silhuettlinjer</p> <ul style="list-style-type: none"> Unngå inngrep i urørte områder Unngå å bryte med tradisjonelt utbyggingsmønster i etablerte bygningsmiljø Stimulere til opprettholdelse av kulturlandskapet 	<ul style="list-style-type: none"> Landskapsanalyse bør inngå i planleggingen av store fysiske inngrep Gode visualiseringer er viktig for å forstå nye inngrep i landskapet God dokumentasjon på nye inngrep i henhold til plan- og bygningsloven
Middels verdi	<p>L3 Idsalsundet</p> <p><u>Estetiske landskapsverdier:</u> Småskala område der sjøen dominerer. Variasjon i elementer og vegetasjon som gir et lukket og intimt landskapsbilde med romopplevelse.</p> <p><u>Viktige landskapselement:</u> nes, viker og svaberg.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Vakre landskap i Rogaland 2009 Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) 	<ul style="list-style-type: none"> Få store inngrep, men noe fritidsbebyggelse Unngå inngrep i strandsonen Begrenset tålegrense for storskala inngrep 	<ul style="list-style-type: none"> God dokumentasjon på nye inngrep i henhold til plan- og bygningsloven
Middels verdi	<p>L4 Mosli - Lyngsvatnet</p> <p><u>Estetiske landskapsverdier:</u> Småkupert, variert heiområde med vann, myrer og tjern. Fjellterreng med is-sjøterrasser. Kulturlandskap i Skurvedalen. Storskala ved Sandvatn.</p> <p><u>Viktige landskapselement:</u> Moslifjellet, Heiahorn, Småsildhorn, Skurvedalen, Maratangen, Sandvassjuvet</p>	<ul style="list-style-type: none"> Vakre landskap i Rogaland 2009 Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) 	<ul style="list-style-type: none"> Få store inngrep, men noen kraftlinjer og spredt hyttebebyggelse Unngå inngrep i urørte områder 	<ul style="list-style-type: none"> God dokumentasjon på nye inngrep i henhold til plan- og bygningsloven

Verdi	Nummer og beskrivelse av verdi	Kilde	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Middels verdi	<p>L5 Uburen - Espedalsvatnet</p> <p><u>Estetiske landskapsverdier</u>: Steile fjellsider i kontrast til Haukalivatnet / Espedalsvatnet. Jordbrukslandskap innerst i Øvre Espedal.</p> <p><u>Viktige landskapselement</u>: Uburen, Vassryggen. Kwartærgeologiske avsetninger. Elveløpsformer, isavsmeltingsformer</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Vakre landskap i Rogaland 2009 • Landskapsvernområde (mindre del ned mot Espedalsvatnet) • Verna vassdrag Espedalsvelva (deler) 	<p>Noen høyspentlinjer (Uburen) Noe granplanting skjuler landskapsformer.</p> <p>Masseuttak Øvre Espedal</p> <ul style="list-style-type: none"> • Unngå inngrep i urørte områder • Unngå å bryte med tradisjonelt utbyggingsmønster i etablerte bygningsmiljø 	<ul style="list-style-type: none"> • God dokumentasjon på nye inngrep i henhold til plan- og bygningsloven • Landskapsanalyse bør inngå i planleggingen av store fysiske inngrep • Gode visualiseringer er viktig for å forstå nye inngrep i landskapet

Generelt har planområdet et variert, mektig og kontrastfylt landskap. De østre delene av planområdet er mer urørt for større moderne tiltak og anlegg, mens bebodde områder langs Idsefjorden og Høgsfjorden har flere inngrep - bl.a. Lysefjordbrua. I heiene er det kjent flere større inngrep som følge av vannkraftutbygginger. De største landskapsverdiene kan knyttes til selve Lysefjorden, fra ytterst ved Forsand, til Lysebotn, Lysedalen og Grauthellerheia i øst. Espedalselva og Frafjordheiane i søndre del av planområdet har stor verdi, og ellers i planområdet er verdiene middels eller lavere. Hele Lysefjorden inngår i registeret for kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) og er gitt særlig stor verdi.

3.4. Naturmangfold

Generelt i analyseområdet finnes det en stor variasjon i naturtyper og artsmangfold, der flere er rødlistet. I tillegg finnes naturtyper med nasjonale kvaliteter. I analyseområdet ligger Frafjordheiane landskapsvernområde (vernet 2003) og naturreservatene; Hesten (vernet 1999, sist utv. 2019), Longavatnet (vernet 1999) og Skurvedalen (vernet 2019, utv. 2020). I tillegg finner vi de verna vassdragene Espedalselva og Frafjordelva. Det er kjente anadrome strell, dvs. laksefiskførende vassdrag, i flere elver innenfor planområdet. Kvalitet på vassdrag er vurdert for Jørpelandsåna, Forsandåna, Eiaelva, Espedalselva og Lyseelva. Av disse har Lyseelva og Jørpelandsvassdraget best tilstand.

I gjennomgangen av tema naturmangfold er særlig disse forholdene vektlagt, som også er påpekt i veileder til konsekvensutredninger fra Miljødirektoratet:

- Verneområder.
- Sammenhengende områder som er viktige for naturmangfoldet («grønn infrastruktur»).
- Sammenhengende vannsystemer med kantsone og områder i strandsone uten inngrep («blå infrastruktur»).
- Landskapsøkologiske forhold som strukturer og sammenhenger som er viktige for å ivareta nasjonale mål for arter og naturtyper, inkludert verneområder etter naturmangfoldloven, og områder som er avsatt i regionale planer for villrein.
- Naturområder som i kraft av sin størrelse, urørthet, beliggenhet og sammenheng er viktig for arealkrevende arter og som regional økologisk infrastruktur.

Denne rapporten baserer seg på allerede kjent kunnskap om naturmangfold i offentlig tilgjengelige kilder og kartlegginger, og hvilke dette er framkommer i tabell.

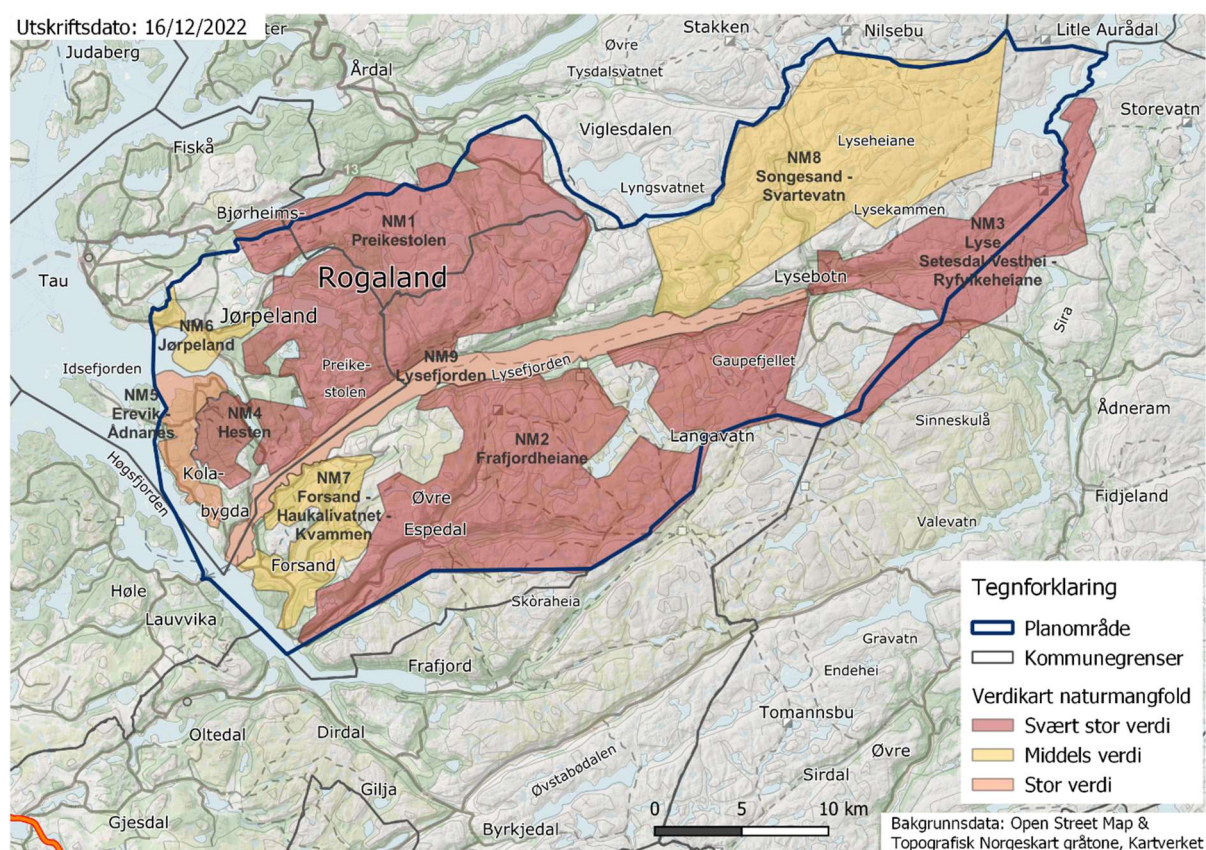
I planområdet er det hekkeområder for sensitive arter, bl.a. hubro, kongeørn og jaktfalk. Sensitive arter er arter der tilgangen til stedfestet artsinformasjon er begrenset jf. Miljødirektoratet (2016). Det vil si at informasjon om for eksempel voksesteder for truede eller sjeldne planter, og om hekkesteder, hi, ynglesteder, spillplasser og lignende for bestemte arter eller bestander unntas offentligheten. Begrunnelsen for slik begrensning er i hovedsak dersom informasjonen kan lette gjennomføringen av straffbare handlinger eller lette handlinger som kan skade sårbar natur. Rovfugl er svært sårbar for forstyrrelser i nærheten av reirplassen på visse tider av året. Eksempler på forstyrrelser som kan være problematisk for naturmangfold er ferdsel generelt og motorisert ferdsel for eksempel med helikopter. Statsforvalteren i Rogaland har det regionale ansvaret for forvaltning av

sensitive artsdata og kan blant annet gi innsyn i stedsspesifikk artsinformasjon der dette er nødvendig.

Området rundt Preikestolen har blitt vurdert som nasjonalpark. I 2021 uttalte Miljødirektoratet at området har store verneverdier som kvalifiserer til vern, men grunnet lokalpolitisk motstand eller skepsis ble det ikke anbefalt å gå videre med en verneprosess. Vurderingene som ble gjort i forbindelse med mulig verneprosess er likevel tatt med som grunnlag i verdivurderingene under.

Kunnskap som finnes, men som ikke er med i verdikartleggingen:

- På nordsiden av Lysefjorden er det i år gjennomført kartlegging av skogvernverdier etter ordningen «frivillig skogvern». Dette skal nå til vurdering hos Miljødirektoratet og Statsforvalter, og er ikke offentlig tilgjengelig enda.
- Det foregår NiN-kartlegging (Natur i Norge) i deler av området NM1, men disse blir tilgjengelige først våren 2023.

Figur 3-5. Verdikart naturmangfold. Kartet er sammenstilt av Rogaland fylkeskommune og er utarbeidet fra <https://www.temakart-rogaland.no/>, som henter kunnskap fra nasjonale fagdatabaser om temaet.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Svært stor verdi	<p>NM 1 Preikestolen</p> <p><u>Overordnet verdi:</u> Har samme avgrensing som forslag til Preikestolen nasjonalpark. Mellomboreal og sørboreal vegetasjonssone, fjord- og fjellandskap (0-800m.o.h). Størrelse, landskapskarakter og variasjon av naturtyper og arter utgjør samlet en klart truet natur med nasjonale/internasjonale kvaliteter. Områdets gradient fra fjord til alpin og kontakt mot fjell i øst utgjør god robusthet. Viktig økologisk nettverk gjennom nevnte gradient fra sterkt oseanisk fjord til hei og alpin sone.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> Longavatnet og Skurvedalen naturreservat. Preikestolen og Nystølsdalen (supplerende vern). Her finnes svært mange verdifulle naturtyper som gammel barskog, gammel boreal lauvskog, edellauvskog, kystfurskog, boreonemoral regnskog, store gamle tre, bekkekløft og bergvegg, alpin/subalpin hei, sterke tidevanns-strømmer (langs fjord), sørvendte og nordvendte berg og rasmark, hagemark, naturlig fisketomme innsjøer, kilder og kildebekker, ikke forsuret restområde, kalkrike områder i fjellet og rike myrområder. Østlige deler er villreinområde. Her er kjent mange truede og sjeldne arter i området, både fugler, karplanter, lav, moser og sopp. I tillegg forekommer norske ansvarsarter i planområdet, dvs. arter der Norge har mer enn 25% av Europeisk bestand, eksempler er heimose og rugledraugmose. Geologisk arv: Sandvatn - randavsetninger, sidemorene, ablasjonsterreng m.m.,</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Supplerende vern, Preikestolen nasjonalpark • Supplerende vern, Nystølsdalen naturreservat • Supplerende vern, Preikestolen landskapsvern • Longavatnet naturreservat • Skurvedalen naturreservat • Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) • Villrein leveområde • DN håndbok 13 • Geologisk arv (NGU) • Truede arter • Ansvarsarter - arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Naturtypekartlegging etter Miljødirektoratet sin instruks 2022 (tilgjengelig 2023). 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå alle type inngrep i eller ved delområdet som gir arealendring og redusert vannføring (vannkraft eller drikkevann), og særlig innenfor naturreservat • Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i forhold til trua og sensitive arter <p>Egne vernebestemmelser for naturreservat vil gjelde, bl.a. landingsforbud</p> <p>Landskapsvernområde er aktuell verneform i deler av området.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Det pågår kartlegging av frivillig skogvern • Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) • Det er behov for en ytterligere differensiering innenfor delområdet når det gjelder verdier • Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden. • Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter. • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
	<p>Revsannmorenen og Preikestolen. Leveområde for rein. Flere store og små områder med gammel furuskog, t.d. Mosli, kystfuruskog ved Longavatnet og Forenesvatnet. Ny kartlegging finner større områder med gammel furuskog, flere områder med mye hul eik (sør for Øykjafjellet, Måslia, Gydaalen, Botnevatnet, Høllesli, Bratteli og Bakken), semi-naturlig eng med beite og slåttepreg (utvalgt naturtype) i tillegg til kalkfattig til intermediære fjellheier med høy kvalitet.</p> <p>Viltområde: stor stabil hjortebestand, elg, storfugl (spredt bestand) i vest, orrfugl, lirype og fjellrype område inn mot fjellheiane. Eldre bestandsmål.</p>	<ul style="list-style-type: none"> Artsdatabankens artskart 		
Svært stor verdi	<p>NM 2 Frafjordheiane <u>Overordnet verdi:</u> Har store naturkvaliteter, viktig leveområde for særmerkt plante- og dyreliv, geologiske landskapsformer og beite- og stølslandskap. Både høghei og låghei med dramatiske og varierte landskapsformer som er dannet under istiden. Har en del inngrep etter kraftutbygging.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> anadromt vassdrag Espedalselva. Røssdalen har stort særpreg og mangfold. Storfrytledominert bjørkeskog, frisk fattigeng, nordvendte berg og urer, elver og flomelver med oseaniske mosesamfunn (Røssdalen), bekkekløfter mot Lysefjorden viktige leveområder for fuktrevende arter, t.d. kløftgrimemose (NT), horngrimemose (VU), pigghinnemose (VU), gul pærelav (NT), kastansjefiltlav (VU), snøsotmose (VU). Geologisk arv Vinddalen - randavsetning, Indredalen - gjel, Espedalsvatnet -</p>	<ul style="list-style-type: none"> Frafjordheiane landskapsvernområde Verna vassdrag Espedalselva Mulen og Jektajuvet supplerende vern Supplerende vern Frafjordheiane nasjonalpark Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) Villrein leveområde Kartlegging av sjørretbekker Bekkekløftprosjektet DN håndbok 13 Lakseregisteret 	<ul style="list-style-type: none"> Unngå alle type inngrep som gir arealendring, redusert vannføring (vannkraft eller drikkevann), eller tap av naturverdier, og særlig innenfor naturreservat. Dersom kunnskapsgrunnlag er utilstrekkelig, bør en løfte kunnskapsgrunnlaget ved å kreve kartlegging. Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra 	<ul style="list-style-type: none"> Dekningskart for NIN-kartlegging viser planlagte områder for kartlegging. Det er behov for en ytterligere differensiering innenfor delområdet når det gjelder verdier Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden. Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
	<p>isranddelta, Kjerag - bergart granitt. Trua arter bl.a. sylmose (EN) ansvarsart med tyngdepunkt i planområdet, i Røssdalen er det registrert flere rødlista karplanter som ask alm, lind, rødsildre ellers er store områder lite kartlagt, men med funn av polarlusegras og jøkulstarr (i kant mot nordøst). Tilfeldig observasjon av vipe (CR) i Røssdalen. Leveområde for rein. Naturtype bekkekløft og bergvegg i Jektajuvet m.fl. Rik boreonemoral regnskog ved Griggelva-Longedalen. Naturbeitemark på Tausamyrane</p> <p>Tillegg: Verna vassdrag Frafjordelva - øvre del av nedbørsfelt ligger i planområdet.</p> <p>Viltområde: elg, fjellrype og orrfugl.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Geologisk arv (NGU) • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Artsdatabankens artskart 	<p>mennesker, bl.a. i forhold til trua og sensitive arter</p> <p>Egen verneforskrift og forvaltningsplan for landskapsvernområde vil gjelde. Egne verneforskrift for naturreservat vil gjelde</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.
Svært stor verdi	<p>NM 3 Lyse - Setesdal - Vesthei - Ryfylkeheiane</p> <p><u>Overordnet verdi:</u> delområdet inngår i et stort sammenhengende, særmerkt og vakkert urørt naturområde med fjell, hei, fjellskog og særmerkt plante- og dyreliv, støler, beitelandskap og kulturminner. Grunnfjellsområde. Stor variasjon i geologi, flora og fauna. Kjerneområde for den sørligste villreinstammen i Europa.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> anadromt vassdrag Lyseelva. Horngrimemose (Sårbar VU) som er ansvarsart for Norge. Naturtype bekkekløft og bergvegg i Lysedalen-området inkluderer selve Lysedalen med varmekjære treslag som ask (EN), alm (EN) og lind (NT), sammen med flere rødlistede arter. Grunnfjellsområde på fjellheia er lite systematisk kartlegging, men forekomst av jøkulstarr (VU) er verdt å nevne.</p> <p>Viltområde: elg, lirype, fjellrype og villrein</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Del av et større landskapsvernområde med dyrelivfredning • Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) • Kartlegging av sjørretbekker (anadrom strekning) • DN håndbok 13 /NIN • Lakseregisteret • Truede arter • Villrein leveområde • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Artsdatabankens artskart 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå alle type inngrep i eller ved delområdet som gir arealendring, redusert vannføring (vannkraft eller drikkevann) eller tap av naturverdier, og særlig innenfor landskapsvernområdet. Føre-var-prinsippet • Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i forhold til trua og sensitive arter 	<ul style="list-style-type: none"> • Dekningskart for NIN-kartlegging viser planlagte områder for kartlegging. • Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) • Det er behov for en ytterligere differensiering innenfor delområdet når det gjelder verdier • Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden. • Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Svært stor verdi			Egen verneforskrift og forvaltningsplan vil gjelde.	<ul style="list-style-type: none"> • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.
	<p>NM 4 Hesten</p> <p><u>Overordnet verdi:</u> Naturreservat – skogvern med formål å verne et stort sammenhengende, variert, lavtliggende, høyproduktivt skogsområde med alt naturlig plante- og dyreliv. Ligger sentralt på halvøya mellom Lysefjorden, Høgsfjorden og Idsefjorden. Sterkt oseanisk med høy årsnedbør og lav middeltemperatur. Opphav til en rekke naturtyper, bl.a. boreonemoral regnskog, sumpskog, rikere skog med edelløvtrær skog på fukthei og myrer. Mye urørt skog.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> fattig boreonemoral regnskog ved Hatleli og Botnebakken, regnskog ved Svinesvatna, Erlandsvatnet og Botne, bekkekløft og bergvegg vest for Botnavatnet (DN-håndbok 13). Geologisk arv: Botnefjorden – endemorenerigg. Trua arter, bl.a. goldmose (CR), storsporet rurlav (EN), praktfiltlav (VU), grå buktkrinlav (VU), pigghinnemose (VU), butturnemose (VU), kyststry (VU), hornstry (VU), bleik kraterlav (VU), kjøttkraterlav (VU), kystskoddelav (VU), kystvortelav (VU), laterittkjuke (VU), rød stuvlav (VU), vass-svamose (VU), i tillegg finner vi villeple (VU), ask (EN), alm (EN) og brunskjene (VU) innafor grensene til Hesten naturreservat. Viltområde: hjort og rådyr.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Hesten naturreservat • Foreslått verneområde Hesten • Kartlegging av sjørretbekker • Inngrepsfrie naturområder i Norge (INON) • DN håndbok 13 • Geologisk arv (NGU) • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Artsdatabankens artskart 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå alle type inngrep som gir arealendring, redusert vannføring (vannkraft eller drikkevann), eller tap av naturverdier, og særlig innenfor naturreservat. • Bekjempe fremmede arter bl.a. spredning av grønnor, som er kjent ved Botne • Stimulere / vurdere tiltak for å overvåke og bekjempe gran og grønnor. Aktiv skjøtsel med produksjon av gadder for å få opp mengden av død ved. <p>Egen verneforskrift for naturreservatet vil gjelde</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) • Behov for forvaltning- og skjøtelsesplan • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Stor verdi	<p>NM 5 Erevik - Ådnanes</p> <p><u>Overordnet verdi:</u> Lavereliggende område langs Høgsfjorden 0-200 moh. Kupert terreng med vann, skog, jordbruksområder og topper med bart berg. Flere registrerte naturtyper og rødlistearter.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> Hule eiker i Kolabygda og Lerang. Flere boreonemorale regnskogsområde, t.d. Kalvberget nord og sør, Nedrafjellet, Varen, Stemmevatnet: Eldridåsen nord, Vårmulen, og Lerangshammaren (Gamal fattig edellauvskog med arter karakteristisk for regnskogsmiljø). I disse skogene er det jevnt med trua arter assosiert med regnskogsmiljø, f.eks. kyststry (VU), kystskriftlav (VU), butturnemose (VU), praktfiltlav (VU), m.fl. jf. Artsdatabanken. Svinesbekken med rødlistearter og elvemusling, store gamle trær. I Langevollsvågen er det en strandeng og strandsump. I området er de truga artene med omsyn til moser og lav i stor grad assosiert med regnskogsmiljø; goldmose (CR), storsporet rurlav (EN), praktfiltlav (VU), grå buktrinslav (VU), pigghinnemose (VU), butturnemose (VU), kyststry (VU), hornstry (VU), bleik kraterlav (VU), kjøttkraterlav (VU), kystskoddelav (VU), kystvortelav (VU), laterittkjuke (VU), rød stuvlav (VU), vasssvamose (VU), kystskriftlav (VU). I tillegg kjem det inn forekomster av ask (EN), alm (EN), brunskjene (VU), eikedynekjuka (VU), villeple (VU) I tillegg til regnskogsverdiene så forekommer areal karakteriserts som rikmyr, disse er sjeldne i Rogaland. Viltområder: bestander av hjort og rådyr.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • DN håndbok 13 • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Marin natur • Elvemuslingsbasen • Artsdatabankens artskart 	<p>Vurdere alle typer inngrep i eller ved delområdet der viktige naturverdier kan gå tapt. Unngå inngrep i kantsone til regnskogsmiljø, slike lokaliteter er sårbare for endringer i mikroklima. Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i forhold til sensitive arter og truga arter</p> <p>Viktig med stimulering av tradisjonell bruk og drift i områder som har naturtyper som er avhengig av dette. Stimulere til å ta vare på nasjonalt viktige områder med regnskogsmiljø og rikmyr.</p>	<p>Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden. Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter. Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.</p>

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
Middels verdi	<p>NM 6 Jørpeland <u>Overordnet verdi:</u> Større delområde som fanger opp verdier vest og øst for kommunesenteret Jørpeland, samt Jørpelandsholmen, Fjellsholmen og Svinnesholmane. Strekker seg fra 0-400 moh. (Barkafjellet). Østre del under Barkafjellet er NIN-kartlagt.</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> anadromt vassdrag Jørpelandselva / Tunlandsåna. Ålegras og tareforekomster, trua fuglearter. Fjellsåna med mulig elvemusling. Naturbeitemark, hagemark, lågurt-eikeskog, rik boreal frisk lauvskog. Trua arter, bl.a. lomvi (CR) og hettemåke (CR). Viltområde: Fjellsholmen som hekkeplass for sjøfugl.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kartlegging av sjørretbekker (anadrom strekning) • DN håndbok 13 • Lakseregisteret • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Marin natur • Elvemuslingsbasen • Artsdatabankens artskart 	<ul style="list-style-type: none"> • Vurdere alle typer inngrep i eller ved delområdet der viktige naturverdier kan gå tapt. Dersom kunnskapsgrunnlag er utilstrekkelig, bør en løfte kunnskapsgrunnlaget. • Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i forhold til sensitive arter • Viktig med stimulering av tradisjonell bruk og drift i områder som har naturtyper som er avhengig av dette. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dekningskart for NIN-kartlegging viser planlagte områder for kartlegging.
Middels verdi	<p>NM7 Forsand - Haukalivatnet - Eidadalen - Dørvika <u>Overordnet verdi:</u> delområdet går fra Forsand over Haukalivatnet, Eidavatnet, og til Dørvika ved Lysefjorden. Et sammensatt område som strekker seg fra Høgsfjorden til Vikastakken 645 moh. Omfatter jordbruksområder og tettstedet Forsand, flere vann der Haukalivatnet dominerer i størrelse, skog og fjellparti. Viktig geologisk arv</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Kvamme naturreservat • Kartlegging av sjørretbekker (anadrom strekning) • DN håndbok 13 • Lakseregisteret • Geologisk arv (NGU) • Truede arter 	<ul style="list-style-type: none"> • Vurdere alle typer inngrep i eller ved delområdet der viktige naturverdier kan gå tapt. Dersom kunnskapsgrunnlag er utilstrekkelig, bør en løfte kunnskapsgrunnlaget. 	<ul style="list-style-type: none"> • Dekningskart for NIN-kartlegging viser planlagte områder for kartlegging. • Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
	<p><u>Særlig viktige verdier</u>: anadromt vassdrag Eiaelva. Geologisk arv: Vassryggen/ Lysefjordmunningen - randmorener. Lysefjordmunningen. Gammel fattig edellauvskog - hule eiker (Kvammen), rik blandingskog i lavlandet (Bergelia), gammel boreal lauvskog (Rettedal), nordvendte kystberg og blokkmark (Uburen). Trua arter bl.a. vipe (CR), kornfiltlav (EN), ask (EN), alm (EN), stiftpuslelav (EN), butturnamose (VU), eikedynekjuke (VU), grå buktrinslav (VU), hornstry (VU), kastansjefiltlav (VU), kjøttkraterlav (VU), kranshinnelav (VU), sør stuvlav (VU), stammesigdmose (VU), tyrivoksskinn (VU), vass-svamose (VU), villeple (VU), øygardsmose (VU) og <i>Hedwigia integrifolia</i> (VU). Eldre funn av sylmose (CR) norsk ansvarsart (24 funn i Norge). Østre del er leveområde for rein.</p> <p>Viltområde: rådyr, hare, orrfugl og lirype.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Villrein leveområde • Artsdatabankens artskart 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i forhold til sensitive arter • Viktig med stimulering av tradisjonell bruk og drift i områder som har naturtyper som er avhengig av dette. 	<ul style="list-style-type: none"> • Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter. • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.
Middels verdi	<p>NM8 Songesand - Svartevatn</p> <p><u>Overordnet verdi</u>: Delområdet ligger nord for Lysefjorden og strekker seg fra gården Håhelleren ved fjorden, videre til Lyseheiane og Lysekammen (1304 moh.) og høyfjellet mot Svartevatn.</p> <p><u>Særlig viktige verdier</u>: Leveområde for rein. Flere trua arter. Håhellerdalen naturtype kystlynghei (må kontrolleres)</p> <p>Viltområde: fjellrype, lirype og villrein</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Villrein leveområde • DN håndbok 13 • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Artsdatabankens artskart 	<ul style="list-style-type: none"> • Vurdere alle typer inngrep i eller ved delområdet der viktige naturverdier kan gå tapt. Dersom kunnskapsgrunnlag er utilstrekkelig, bør en løfte kunnskapsgrunnlaget. • Unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje og forstyrrelser fra mennesker, bl.a. i 	<ul style="list-style-type: none"> • Behov for kartlegging av viltinteresser (ved tiltak) • Naturtypekartlegging etter miljødirektoratet sin instruks for områder ikke dekt av denne metoden. • Artskartlegging, dvs. søk etter rødlistede arter og norske ansvarsarter. • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Grunnlag	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
			forhold til sensitive arter <ul style="list-style-type: none"> • Viktig med stimulering av tradisjonell bruk og drift i områder som har naturtyper som er avhengig av dette. 	
Stor verdi	<p>NM 9 Lysefjorden <u>Overordnet verdi:</u> Terskelfjord og elvedelta ved Lyseåna. Stor variasjon i naturtyper, bl.a. haneskjell og div. svamper. Anadromt vassdrag. Kobbe i fjorden med kjente velteplasser (rasteplasser) som er svært viktige. Mye urørt strandsone. Brisling er kjent i indre deler. Fiberkabel i fjorden</p> <p><u>Særlig viktige verdier:</u> Naturtype «sterke tidevannsstrømmer» og «elvedelta». Steinkobbe med kjente velteplasser (rasteplasser) bl.a. Sovekroneset og ved Jektajuvet. Marin naturtype stortare langs nordsiden av fjorden. Trua arter, bl.a. hettemåke (CR) og lomvi (CR). Viltområde: ærfugl, teist, steinkobbe, storskarv og sjøfugl (Bergsholmen).</p>	<ul style="list-style-type: none"> • DN håndbok 13 • Marin naturtype Ytre Lysefjorden • Truede arter • Arter av nasjonal forvaltningsinteresse • Marin natur • Artsdatabankens artkart 	<ul style="list-style-type: none"> • Vurdere alle type inngrep i eller ved delområdet der viktige naturverdier i sjø og strandsone kan gå tapt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Behov for kartlegging av marine viltinteresser (ved tiltak) • Det må innhentes informasjon om sensitive arter i området.

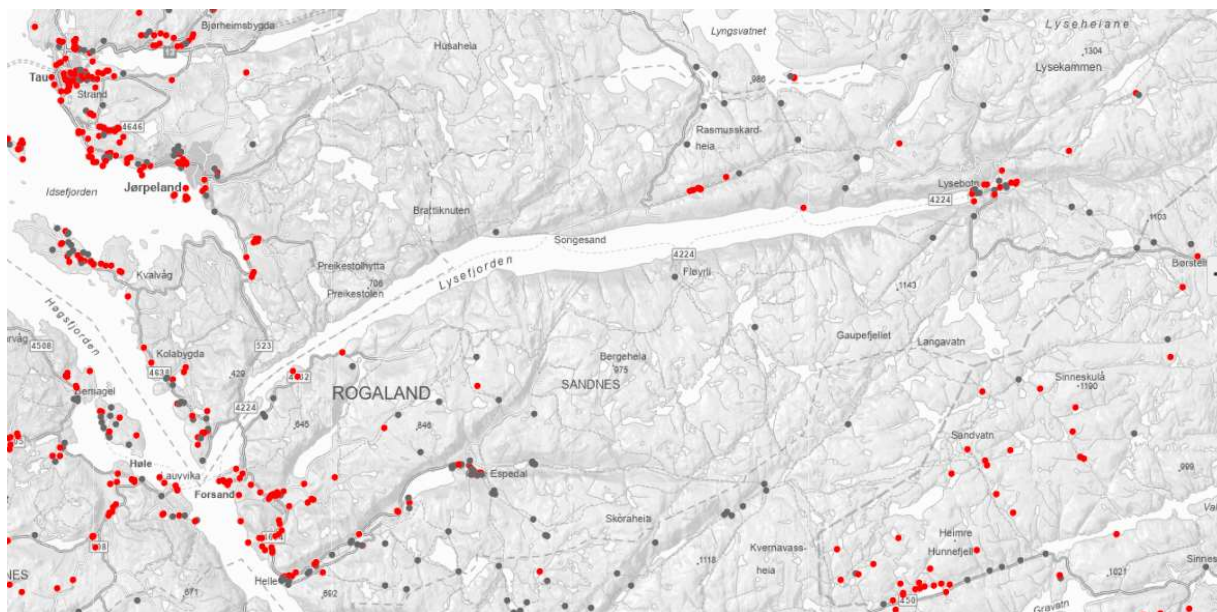
Datainnsamling om sjøørretbekker gjennomføres av frivillige organisasjoner (folkeforskning) i prosjektet Sjøørret i Rogaland. Informasjonen i datasettet er ikke kvalitetssikret av Statsforvalteren i Rogaland. Viltkartlegginger er av eldre dato og det forventes at de er mangelfulle.

Gjennomgangen viser at det er store naturverdier i planområdet. Flere av disse er omfattet av naturreservat, landskapsvernområder, vernet vassdrag, eller er foreslåtte verneområder. Det er stor variasjon i naturtyper og artsmangfold, der flere er rødlistet. I tillegg finnes naturtyper med

nasjonale kvaliteter. Det er kjent anadrome, dvs. laksefiskførende vassdrag i flere elver i planområdet. Svært stor verdi knyttes til Preikestolen og Hesten i midtre og ytre del av Lysefjorden, på nordsiden. Tilsvarende verdier finnes i heiområder og daldrag sør for Lysefjorden, og strekker seg fra Høgsfjorden i vest til Svartvassdammen i øst. Selve Lysefjorden har stor verdi for naturmangfold. Det er kjent arter unntatt offentlighet i planområdet.

3.5. Kulturminner og kulturmiljø

I planområdet finnes et mangfold av kulturminner og kulturmiljø som strekker seg langt tilbake i tid. Vi vet at det har vært mennesker i disse fjordene siden steinalderen. En av de aller eldste boplassene i Rogaland, i bruk for om lag 9500 år siden, er funnet på Oanes ved inngangen til Lysefjorden. Ved Stora Flørilivatnet, på fjellplatået sør for fjorden, er det kjent 9 -10 000 år gamle boplasser med bevarte teltringer og ildsteder. I Lysebotn og Håhelleren er det også funnet spor etter mennesker i steinalder. Det er ellers kjent flere boplasser fra både eldre og yngre steinalder langs Høgsfjorden og Idsefjorden. Funnmaterialet fra bronsealderen innenfor planområdet er mer sparsomt, men landsbyen med funn av langhus på Landa i Forsand er vidt kjent. Fra jernalder er det kjent graver og bosetninger i hele planområdet; fra Lysebotn i øst, i Daladalen ved nordsiden av Lysefjorden, og ikke minst i og ved Jørpeland, Kolabygda, Forsand og i daldraget fra Helle inn til Øvre Espedal.

Figur 3-6. Utsnitt fra Askeladden - nasjonal database for kulturminner, som viser arkeologiske kulturminner i området. Merk at Flørli-boplassene ikke er lagt inn i databasen. Rød farge viser automatisk fredet, og grå farge viser uavklart vernestatus. Status «fjernet» er ikke vist. Kilde: Riksantikvaren.

Tekst i de første avsnittene som følger er, noe forkortet, hentet fra Riksantikvaren sin rapport for Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Rogaland (2021), og omhandler Lysefjorden.

I Lysefjorden ligger flere av fjell- og strandagårdene i kontrast til steile og glattskurte fjellsider, noen på om lag 150 moh. En viktig del av gårdshistorien er kombinasjonen jordbruk, fiske, jakt, fangst og støling. Flere av gårdene hadde naust ved fjorden og støl i fjellet. Langs Høgsfjorden, dvs. området Jørpeland, Kolabygda og Forsand har gårdene ligget solvendt og åpent. Med unntak av Nedre Espedal er de gamle klyngetunene borte, men de kan spores i gamle steingarder og geiler. Flere steder er det spor etter husmannsplasser, bl.a. i Lysefjorden.

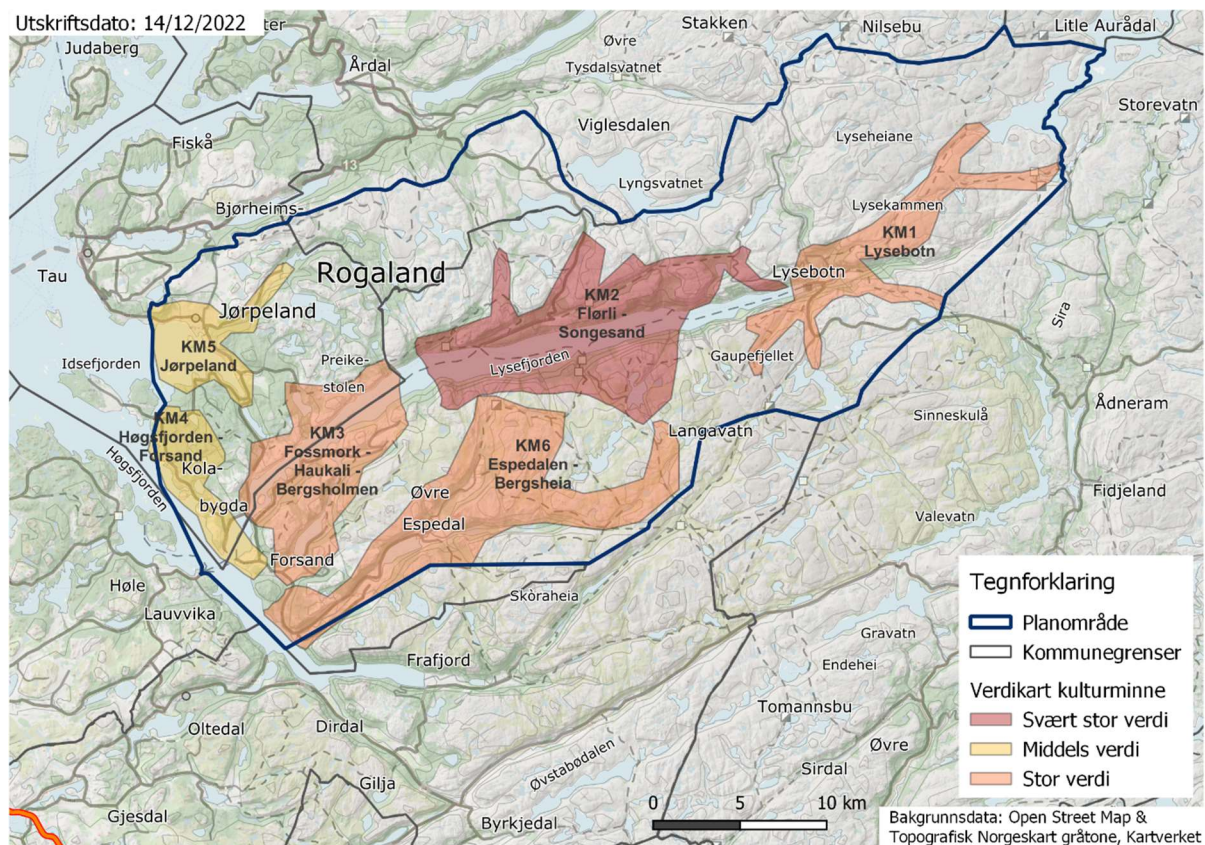
Store høydeforskjeller over små avstander, mye nedbør og nærhet til Stavanger gjorde at man startet produksjon av strøm i Lysefjorden tidlig på 1900-tallet. Kraftstasjonen på Flørli er fra 1913, og Flørligrenda vokste raskt til et lite industrisamfunn. Tidlig i etterkrigstiden ble Lysebotn kraftverk bygget. Dette anlegget ligger inne i fjellet, og fem vann ble regulert i forbindelse med utbyggingen. Det ble bygget arbeiderboliger for kraftindustrien også i Lysebotn. Kraftledningene er synlige elementer som vitner om etterkrigstidens krafthistorie. Fjorden og fjellets dimensjoner gjør imidlertid at ledningene blir til dels underordnet landskapsopplevelsen.

Også i områdene utenfor Lysefjorden har vannressurser gitt grunnlag for kraftutbygging tidlig på 1900-tallet. Ett eksempel på dette er Jørpeland som utviklet seg fra en jordbruksbygd til industristed.

I gjennomgangen av tema kulturminner og kulturmiljø er det særlig vektlagt disse forholdene som er påpekt i veileder til konsekvensutredninger fra Miljødirektoratet:

- Gi en kort, overordnet beskrivelse av kulturhistorien i området, særlig det som har satt sitt preg på hvordan området er i dag.
- Utarbeide verdikart for å synliggjøre hvilke kulturmiljø som er så viktige at inngrep bør unngås eller der spesielle hensyn bør tas
- Ha søkelys på områder med særlig stor tetthet av kulturminner, der det kan forventes at det er behov for særlig hensyn

Denne rapporten baserer seg på allerede kjent kunnskap om kulturminner og kulturmiljø i offentlig tilgjengelige kilder og kartlegginger. Det presiseres at kulturlandskap er omtalt i kap. 3.3.

Figur 3-7. Verdikart kulturminner og kulturmiljø. Merk at kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse (KULA) er vurdert under tema landskap. Kartet er sammenstilt av Rogaland fylkeskommune og er utarbeidet fra <https://www.temakart-rogaland.no/>, som henter kunnskap fra nasjonale fagdatabaser om temaet.

Verdi	Beskrivelse og verdi	Kilde	Sårbarhet, tålegrenser	Behov for mer kunnskap
	<p>KM1 Lysebotn <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> tidligere jord- og skogbruksbygd med kraftutbygging etter 2. verdenskrig. Samferdselshistorie, både over fjellet til Setesdalen (forhistorisk til nåtid) og til Sirdal (1980-tallet). Flere kulturminner knyttet til ferdselsårer.</p> <p><u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> Brudle, gravrøyser og likkvile langs historiske ferdselsårer. Gårdsbebyggelse og jordbrukshistorie (Auklend, Lyse og Hauane). Hellere (Kongesteinen) og gravrøyser i Lysebotn. Arbeiderboliger fra kartutbyggingen. Bilveien med hårnålssvinger.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Kulturminneplan Forsand kommune 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå store tiltak som kan påvirke opplevelsesverdier og relasjonen mellom småskala gårdsbebyggelse i kontrast til storskala landskap • Stimulere til bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold • En del nyere strukturer og endringer i moderne tid gir muligheter for tilpasset utvikling og utbygging 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppdatering av nasjonal database Askeladden • Kartlegging av gårdsmiljø og gårdshistorie: bygninger og strukturer
	<p>KM 2 Flørli - Songesand <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> gårdshistorie med stor tidsdybde, der tun ligger i sterk kontrast til glattskurte fjell. Veg og naust ned til fjorden. Kraftshistorie med industristed og kraftanlegg fra 1913.</p> <p><u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> Håhelleren som storgård. Fjellgårdene Kåsen, Bakken, Bratteli og Hengjane. Tunet på Kallali. Flørli med kraftstasjon i jugendstil, kraftanlegg med infrastruktur og industribebyggelse. Gamle veifar.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Kulturminneplan Forsand kommune 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå store tiltak som kan påvirke opplevelsesverdier og relasjonen mellom småskala gårdsbebyggelse eller kulturminner i kraftproduksjonen i kontrast til storskala landskap • Stimulere til restaurering og bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold • Unngå tiltak i strandsonen • Det historiske bygningsmønsteret ved Flørli muliggjør noe utbygging og tiltak, men dette må være tilpasset, nedtonet og følge stedets «grammatikk». • Områder utenfor Flørli har svært lav tålegrense for ny bygningsmasse eller andre arealinngrep. Dersom nye bygg er aktuelt, bør disse legges inn mot eksisterende strukturer og tilpasses godt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kartlegging av gårdsmiljø og gårdshistorie: bygninger og strukturer • Oppdatering av nasjonal database Askeladden • Tilstandsrapport, verneplan og mulighetsstudie for Flørli

	<p>KM 3 Fossmork - Haukali - Bergsmoen <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> gårdshistorie med stor tidsdybde langs fjord og Haukalivatnet / Eidavatnet, der tun ligger i sterk kontrast til natur. Veg og naust ved fjorden. <u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> Våningshus på Bergsholmen i Lysefjorden. Tun på Fossmork (Eidadalen) og Haukali (Haukalivatnet). Bosetningsspor og gravminner (fortidslandsbyen) på Landa, Forsand.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Temaplan for kulturminne og kulturmiljø Strand • Kulturminneplan Forsand kommune 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå store tiltak som kan påvirke opplevelsesverdier og relasjonen mellom småskala gårdsbebyggelse i kontrast til storskala landskap • Stimulere til restaurering og bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold • Unngå tiltak i strandsonen • Lav tålegrense for ny bygningsmasse eller andre arealinngrep. Dersom nye bygg er aktuelt, bør disse legges inn mot eksisterende strukturer og tilpasses godt. 	<ul style="list-style-type: none"> • Kartlegging av gårdsmiljø og gårdshistorie: bygninger og strukturer • Oppdatering av nasjonal database Askeladden
	<p>KM 4 Høgsfjorden-Forsand <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> lengst i sør ligger Forsand og Oaneset på hver sin side av munningen av Lysefjorden; begge områder har rike kulturhistoriske funn og understreker sentraliteten til området. Videre nordover omfatter delområdet gårdsmiljø som ligger i nær relasjon til fjord og vann. Ligger nær opp mot stor verdi. <u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> Fossanhagen, Oaneset (forhistorisk og historisk), og flere enkeltbygg og gårdsmiljø i Kolabygda, bl.a. tun og naust på Nordland.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Temaplan for kulturminne og kulturmiljø Strand • Kulturminneplan Forsand kommune 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå tiltak i strandsonen, og særlig i munningen av Lysefjorden • Unngå tiltak i de mest urørte delene av delområdet • Stimulere til bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppdatering av nasjonal database Askeladden • Kartlegging av gårdsmiljø og gårdshistorie: bygninger og strukturer
	<p>KM 5 Jørpeland <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> jordbruksbygd som tidlig på 1900-tallet utviklet seg til et industristed som følge av kraftutbygging og stålverk. <u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> bygninger og miljø knyttet til industrien, «svenskebyen» i jugendstil.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Temaplan for kulturminne og kulturmiljø Strand • Sentrumsplan for Jørpeland med hensynssoner 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå tiltak som svekker viktige sammenhenger mellom enkeltobjekter i delområdet • Unngå tiltak i de mer urørte delene av delområdet • Stimulere til bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppdatering av nasjonal database Askeladden

<p>KM 6 Espedalen - Bergsheia <u>Overordna kulturhistoriske verdier:</u> delområde som strekker seg fra Helle ved Høgsfjorden, gjennom Espedalen, Vinddalen og opp mot Steinheia i høgfjellet. De største verdiene ligger i gårdsmiljø i daldragene. Stor tidsdybde med mange forhistoriske funn og flere kulturhistoriske gårdstun. Helle hadde naust for gårdene innover i dalen, var handelsplass på 1800-tallet med båtanløp og meieri.</p> <p><u>Viktige bygningsmiljø og enkeltminner:</u> Mæle, Dalbuvika, Nedre Espedal (klyngetun), Rossavik (bl.a. forhistorisk gårdsanlegg, bygninger og naust), Helle (steinalder, bygningsmiljø), gangsteiner over Espedalselva, Nedre Espedal (klyngetun), Øvre Espedalsstølen.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Askeladden, Riksantikvaren • KULA, Riksantikvaren • Kulturminneplan Forsand kommune 	<ul style="list-style-type: none"> • Unngå store tiltak som kan påvirke opplevelsesverdier og relasjonen mellom småskala gårdsbebyggelse i kontrast til storskala landskap • Stimulere til restaurering og bruk av bygninger med kulturhistorisk verdi for å sikre vedlikehold • Særlig i de indre delene av delområdet er det lav tålegrense for ny bygningsmasse eller andre arealinngrep. • 	<ul style="list-style-type: none"> • Oppdatering av nasjonal database Askeladden • Kartlegging av gårdsmiljø og gårdshistorie: bygninger og strukturer
---	---	--	--

Nasjonal database for kulturminner, Askeladden har feil og mangler. I det arkeologiske fagmiljøet er det f.eks. kjent store og viktige steinalderboplasser ved Flørlivatnet, som ikke finnes i databasen. Det er også kjent en pionerboplass på Oanes ved utløpet av Lysefjorden. Det er uklart om steinalderlokaliteten som er vist i Askeladden i dette området er den samme som den kjente pionerboplassen, da oppføringen er mangelfull, og har en annen plassering på neset enn forventet (pers. med. Guro Skjelstad, Sigrid Alræk Dugstad).

Planområdet er rikt på kulturminner og tidsdybden er stor. Det arkeologiske materialet viser at det har bodd mennesker i og ved Lysefjorden siden eldre steinalder, gjennom hele forhistorien og fram til i dag. Gårdene er viktige kulturhistoriske strukturer i planområdet. De forteller en historie om kombinasjonen av jordbruk, fiske, jakt, fangst og støling. Krafthistorien, med anlegg og installasjoner, demninger og industrisamfunn bl.a. ved Flørli gir en ny kulturhistorisk dimensjon i planområdet. Hele Lysefjorden er et kulturlandskap med svært stor verdi, og er omtalt under landskapstema. For tema kulturminner og kulturmiljø er Flørli-Songesand (KM2) med bl.a. gårdene Kallali, Håheller og Bratteli kartlagt som et delområde med svært stor verdi. Det er ellers delområder med stor verdi både i Lysebotn og Lysedalen (KM1), ytterst i Lysefjorden øst for brua (KM3), samt inn Espedalen opp mot Bergsheia (KM6). Langs Høgsfjorden (KM4) og Idsefjorden (KM5) er verdiene middels - men det presiseres at også i disse områdene er det kjent kulturminner som har stor verdi som enkeltobjekt eller miljø.

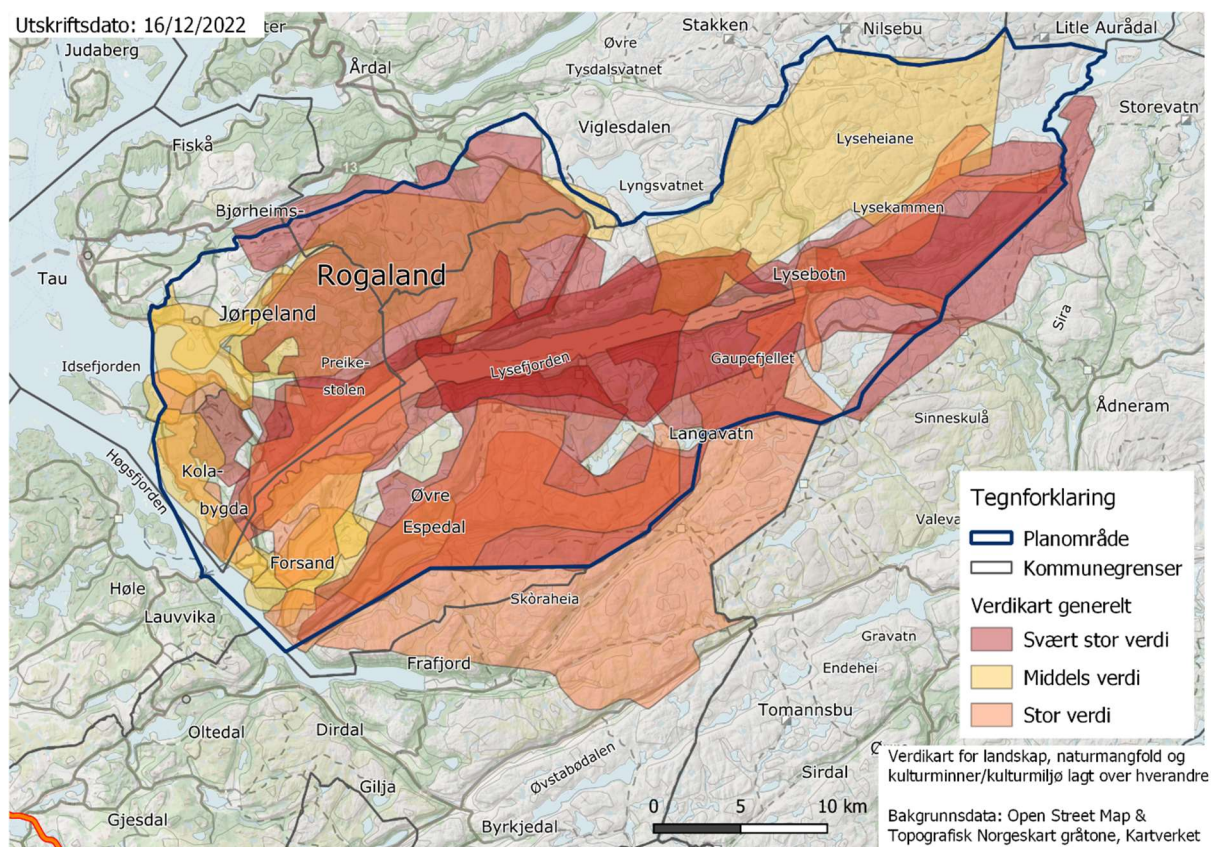
3.6. Oppsummering og videre kunnskapsbehov

Landskapet i Lysefjorden kan beskrives som mektig og kontrastfylt. Her finnes store urørte områder, bl.a. ved Frafjordheiene landskapsvernområde. Andre heiområder rundt Lysefjorden er til dels preget av utbygginger med kraftlinjer, oppdemmede vann, demninger og anleggsveger. Jordbruksgrenda Lysebotn, innerst i fjorden er mer påvirket av jordbruk, turisme og av moderne vannkraftindustri. Ved Høgsfjorden og Idsefjorden er områdene mer bebygde. Her finnes også Lysefjordbrua ytterst i fjorden, som et større landskapsinngrep. I disse ytre delene er der også noen hytteområder. Ellers er det vei til Songesand, og fra Lysefjordbrua langs fjorden inn til Fossmork. Hele Lysefjorden inngår i registeret for kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse (KULA) og er gitt særlig stor verdi.

Her er kjent mange kulturminner og kulturmiljø, og tidsdybden er stor. Det arkeologiske materialet viser at det har bodd mennesker i og ved Lysefjorden siden eldre steinalder, gjennom hele forhistorien og fram til i dag. Gårdene er viktige kulturhistoriske strukturer i planområdet. De forteller en historie om kombinasjonen av jordbruk, fiske, jakt, fangst og støling. Krafthistorien, med anlegg og installasjoner, demninger og industrisamfunn bl.a. ved Flørli gir en ny kulturhistorisk dimensjon i planområdet.

Det er store naturverdier i planområdet. Flere av disse er omfattet av naturreservat, landskapsvernområder, verna vassdrag, eller er foreslåtte verneområder. Det er stor variasjon i naturtyper og artsmangfold, der flere er vurdert som truet og nær truet. I tillegg finnes naturtyper med nasjonale kvaliteter. Det er kjent anadrome, dvs. laksefiskførende vassdrag, i flere elver i planområdet. Det finnes også arter unntatt offentlighet i planområdet (Miljødirektoratet 2016). Kunnskapsgrunnlaget er vurdert til å være tilstrekkelig for denne type overordnet planarbeid for tema naturmangfold, men ved videre planlegging vil det være behov for mer detaljerte undersøkelser.

Gjennomgangen av verdier for landskap, naturmangfold og kulturmiljø viser betydningen av Lysefjordområdet i regional, nasjonal og internasjonal sammenheng. Særlig langs Lysefjorden, har store verdier overlapp med hverandre.

Figur 3-8. Verdikart for landskap, naturmangfold og kulturminner/kulturmiljø lagt over hverandre som en "overlay". Dette illustrerer overlapp av verdier. Kartet er sammenstilt av Rogaland fylkeskommune og er utarbeidet fra <https://www.temakart-rogaland.no/>, som henter kunnskap fra nasjonale fagdatabaser om temaet.

Delområder med svært stor verdi bør i kommende kommuneplaner vises med hensynssone c (plan- og bygningsloven § 11-8) med særlig hensyn til landskap, naturmiljø og kulturmiljø. Dette bør også vurderes for delområder med stor verdi, og særlig der flere tema har overlapp av store verdier. I ny regionalplan bør det utarbeides retningslinjer til områdene som er aktuelle som hensynssoner i kommende kommuneplaner, samt generelle bestemmelser for å ivareta verdiene og sette rammer for arealbruken.

Viktige punkter for planlegging og forvaltning i planområdet generelt, og Lysefjorden spesielt:

- Landskapet langs Lysefjorden er generelt sårbart for store arealinngrep og arealendringer, store installasjoner eller bygninger. Alle nye tiltak bør underordne seg landskapet, og strandsonen bør unngås.

- Man bør unngå tilrettelegging eller arealendring som medfører slitasje på natur- og kulturminneverdier, og som kan forstyrre eller fortrenge sensitive arter
- Hyttebygging og annen utbygging i forbindelse med for eksempel reiseliv og næringsvirksomhet langs Lysefjorden bør legges til allerede utbygde områder. Tiltakene bør følge tradisjonelt utbyggingsmønster i etablert bygningsmiljø, og tilpasses landskap og kulturmiljø med tanke på volum, materialbruk og terreng.
- Unngå inngrep og/eller aktivitet som påvirker godt synlige områder eller forstyrrer silhuettlinjer.
- Kulturmiljø og kulturlandskap er sårbart for gjengroing, og bygningsmassen på småbrukene langs fjorden er særlig sårbare for forfall når de ikke er i bruk. Skjøtsel og beite er viktig for opprettholdelse av kulturlandskapet.
- Videre utvikling av kraftindustrien i områdene rundt Lysefjorden bør ta hensyn til kulturminner, kulturmiljø og landskap. Dette er særlig viktig i området rundt Flørli og ved fjord- og fjellgårdene langs Lysefjorden.
- Skånsom tilrettelegging for turisme er viktig for å unngå slitasje på kultur- og naturlandskap.
- Egne vernebestemmelser for naturreservat, landskapsvernområder og fredete kulturminner vil gjelde.
- Verneverdig bygningsmasse på fjord- og fjellgårdene bør ivaretas og vedlikehold stimuleres.
- Enkeltstående kulturminner bør ses i sammenheng med landskapet og fjorden. Verneverdige kulturminner og landskapselementer som viser hvordan fjorden ble brukt bør ivaretas.
- Nasjonal database for kulturminner, Askeladden bør oppdateres og rettes der det er kjente feil og mangler. Det er behov for mer kunnskap, særlig når det gjelder den historiske bygningsmassen, men også når det gjelder kulturhistoriske strukturer i innmark og utmark, slik som ferdselsveier, steingarder, geil, åkerlapper, setrer, hellere m.m. Historisk bygningsmønster og byggeskikk bør kartlegges og beskrives som kunnskapsbank og grunnlag for ny og tilpasset utvikling.
- Naturtypekartlegging etter NiN er utført noen steder i planområdet, og innværende år (2022) pågår det også denne type kartlegging. Det anbefales at det utføres ytterligere kartlegginger etter NiN-metoden i planområdet.
- Det trengs mer kunnskap om trua og nær trua arter og naturtyper, bl.a. langs ferdselsårer og der det kan forventes at tiltak vil bli planlagt.
- Man bør unngå inngrep og tiltak som kan gi redusert vannføring, og særlig innenfor gjeldende naturreservater.

4. Preikestolen og Lysefjorden i et attraksjonsperspektiv

4.1. Metode og presiseringer

Målet med dette kapitlet er å gi en kort vurdering av Preikestolen og Lysefjorden som attraksjoner i dag og peke på hva som er viktig for å få til en bærekraftig utvikling fremover. Med bærekraftbegrepet forstår vi en utvikling som balanserer hensynene til FNs bærekraftsmål samt Innovasjon Norges 10 prinsipper for et bærekraftig reiseliv.

Vurderingene baseres på en rekke ulike kilder, først og fremst:

- Semi-strukturerte intervjuer gjennomført i evalueringen
- Gjesteundersøkelser, statistikk og rapporter fra Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling
- Statistikk og rapporter som Mimir besitter og/eller som er offentlig tilgjengelig
- Mimirs erfaring fra arbeid på sammenliknbare attraksjoner og besøksmål

Skriftlige kilder går fram av kildehenvisningene bak i dokumentet.

I dette kapitlet refereres det ofte til Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling. Dette er det to organisasjonene som driver reiselivsutviklingen i området. Organisasjonene har hvert sitt styre, men felles ledelse. Stiftelsen Preikestolen er en non-profit organisasjon stiftet av lokale kommuner og grunneiere i området. Hovedoppgavene er å ha oversikt over besøkende til Preikestolen, samt drift av parkeringsplass og vedlikehold av tursti. Lysefjorden Utvikling AS er eid av Rogaland fylkeskommune og en rekke kommuner rundt Lysefjorden. Lysefjorden Utvikling AS skal delta i utviklingen av reiselivsnæringen i og rundt Lysefjorden og har sin hovedoppgave innen infrastruktur, næringsutvikling og vertskap. I markedssammenheng brukes ofte navnene Preikestolen³⁶⁵ og Lysefjorden³⁶⁵.

4.2. Om attraksjonskraft

Uten attraksjonskraft, ingen besøkende. Attraktivitet er derfor en grunnleggende forutsetning for at reiselivet skal bidra til lokal verdiskaping og arbeidsplasser. Det er viktig å ha med seg at attraksjonskraften kun kan vurderes av den mulige besøkende, uavhengig av hva tilbyderer selv mener. Sosiale medier har gjort at markedsføring og

erfaringsdelingen i stadig større grad skjer fra besøkende til besøkende. Dette gjør at reiselivets egen markedsføring blir mindre viktig.

Det er vanlig å dele attraksjoner eller besøksmål inn i tre kategorier:

- *Primærattraksjon*. Dette er en attraksjon eller et besøksmål som er trafikkskapende.
- Den fremstår som "reason to go", og er altså selve målet for reisen. Preikestolen er altså en primærattraksjon for rundreiseturister som velger Sørvestlandet fremfor andre regioner *på grunn av* Preikestolen. Det samme gjelder besøkende på kortferier/helgetur som kommer til Stavanger/Lysefjorden for å besøke Preikestolen.
- *Sekundærattraksjon*. Dette er en attraksjon som er retningsbestemmende. Den kan altså føre til at besøkende velger en reiserute som gjør at de får med seg Preikestolen fremfor en annen rute der Preikestolen ikke inngår.
- *Tertiærattraksjon*. Dette er en attraksjon eller et besøksmål som karakteriseres som trafikknyttende/nyter godt av trafikk andre skaper, dvs. som ikke er kjent for den besøkende på forhånd, men som de oppdager først når de er i reisemålet.

4.3. Preikestolen som attraksjon

Preikestolen er i løpet av få år blitt et av Norges største naturbaserte besøksmål. Turen opp til det ikoniske plataet står på mange turistenes ønskeliste, både i inn- og utland.

Kategoriseringen i punkt 4.1. viser at Preikestolen i ett markedspektiv fremstår som både en primær - og sekundærattraksjon, som skaper trafikk både til Norge og til regionen.

En av årsakene til at Preikestolen har fått en så sterk posisjon i markedet er sannsynligvis at den svarer på viktige etterspørselstrender om godt tilrettelagte og relativt enkle turer med sterkt opplevelsesinnhold. Informanter vi har snakket med mener at et suksesskriterium er at Preikestolen leverer på forventningen fordi den er like spektakulær som på bildene. Selve turen opp har også en opplevelsesmessig riktig dramaturgi, ved at man går gjennom skogen, kommer opp og ser fjorden, runder en sving og så ser selve plataet.

Stiftelsen Preikestolen foretar jevnlig undersøkelser blant de besøkende. Siste undersøkelse er fra sommeren 2022, og er i tråd med funn fra tidligere år. Det som påvirker tilfredsheten er stien, opplevelsen av lite søppel, gode parkerings- og toalettfasiliteter samt til dels været. Undersøkelsen viser at 56% synes det er for mye folk i stien. Dette gjelder sannsynligvis særlig på dager med mange cruisepassasjerer. Den totale tilfredsheten med turen får imidlertid score 4,5 på en skala der 5 er best. Opplevelsen av trengsel slår altså pr. nå i liten grad ut på tilfredsheten.

Dette er sannsynligvis en kombinasjon av to elementer 1) at de besøkende er kjent med at Preikestolen er en stor attraksjon og at de er innstilt på å møte andre på stien 2) at hele tilretteleggingen og logistikken bidrar til gode gjesteopplevelser tross mange mennesker. Samtidig er det enkelte kommentarer knyttet til "for mye folk". Dette, og den generelle oppmerksomheten knyttet til "overturisme" som problem, gjør det viktig å jobbe mer med å spre trafikken for å beholde attraksjonskraften.

Gjesteundersøkelsen fra Stiftelsen Preikestolen (Stiftelsen Preikestolen, 2022) viser for øvrig at tilfredsheten er høyest hos dem som opplever Preikestolen som en krevende tur. Dette indikerer at mestringsfølelsen for mange er vel så viktig som naturopplevelsen.

30% av informantene i Stiftelsen sin gjesteundersøkelse gir personlige tilbakemeldinger. Disse viser at tilfredsheten med tilretteleggingen generelt er stor. De misfornøyde kommentarene er primært knyttet til størrelsen på parkeringsavgiften, trengsel og søppel, mens forslag til forbedringer er toaletter i stien, dusjfasiliteter ved parkeringsplassen, mer skilting i stien og alternativ sti ned. Det meldes også inn noen bekymringer og irritasjon over dronebruk, sikkerhet ved selve Preikestolen, et mangelfullt transporttilbud og oppførsel til andre. Totalinntrykket er altså at Preikestolen leverer godt på de besøkendes forventninger, men at det finnes utfordringer må vies oppmerksomhet fremover.

4.4. Lysefjorden som attraksjon

Av 647 informanter som har svart på Stiftelsen Preikestolen sin undersøkelse i 2022 er det 96% som har vært på Preikestolen, kun 4% hadde vært i Lysefjorden for øvrig. Disse var igjen fordelt på Lysefjorden, Kjerag og Flørli.

Antall informanter som har vært andre steder i Lysefjorden enn Preikestolene er altså få, og det er derfor ikke mulig å trekke bastante konklusjoner. Svarene indikerer at motivene for å besøke Lysefjorden primært er å være aktiv i naturen. Assosiasjonene er også knyttet til naturen; at den er unik, mektig, storslått osv. Ord som "Lord of the ring-ish", og "undiscovered beauty" er eksempler på assosiasjoner som kommer opp, og som sier noe om at landskapet oppfattes som både vakkert og eksotisk.

Totalt sett er informantene i Lysefjorden fornøyd med sitt opphold. Turistkontorer, aktivitetstilbydere og overnatting er det som får høyest score, mens offentlig transport og servering får lavest score. I en markedsundersøkelse foretatt av Epinion sier respondentene at de primært er interessert i 2-3 dagers opphold i Lysefjorden

(Epinion/Lysefjorden Utvikling 2022). Dette indikerer at Lysefjorden i ett attraksjonsperspektiv fremstår som noe annet enn Preikestolen, der besøket i dag først og fremst er knyttet til å gå opp til plataet også reise videre. Lysefjorden vil derfor i større grad enn selve Preikestolen kunne utvikles i forhold til småskala oppholdsturisme med fjellet, grendene og vannet som ferdselsårer og kultur/historiefortelling som viktige elementer.

Samtidig er det viktig å merke seg at særlig Kjerag allerede er i ferd med å etablere seg som en betydelig attraksjon for vandrere. Besøkstallet var i 2019 (siste normalår før pandemien) oppe i 50 000, dvs. omtrent på høyde med besøkstallet på Besseggen. Drift og forvaltning av Kjerag er et samarbeid mellom Lysefjorden Utvikling og DNT. I dette inngår også bemanning med egen driftsansvarlig som både ivaretar vertskap, gir råd om sikkerhet og drifter parkeringen.

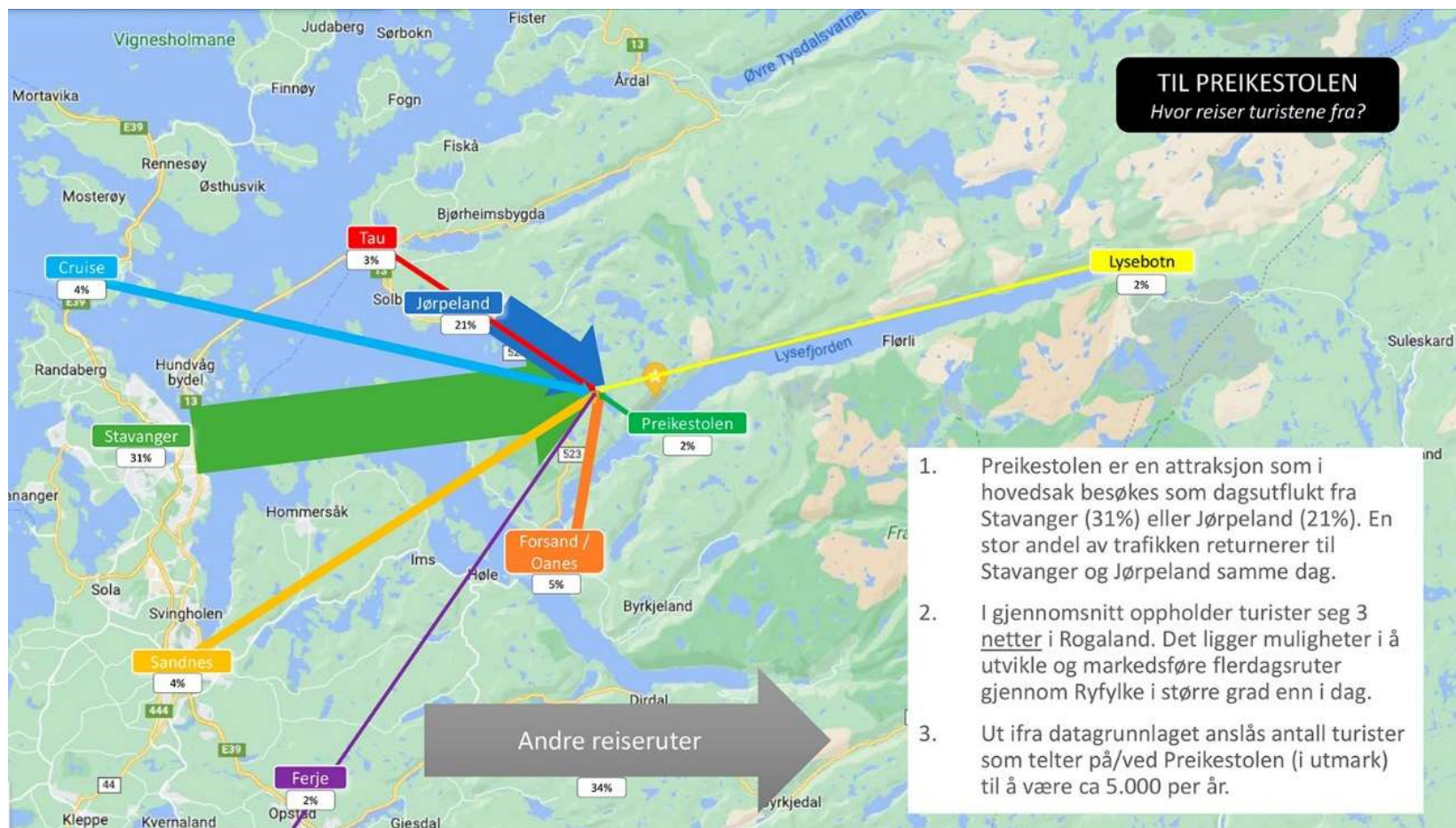
Det samme året (2019) hadde Flørli i underkant av 20 000 besøkende. Kombinasjonen av et lite lokalsamfunn med en helt spesiell historie, som ligger i flott natur og med de spektakulære Flørli-trappene på 4444 trinn, gjør at Flørli kan levere på veldig mange ulike kundebehov. Av reiselivsrelaterte tilbud finnes i Flørli en kafé samt overnatting fordelt i ulike hus. Det er også avklart at noen av byggene er rasutsatt og ikke kan benyttes. Bruksendring fra bolig til næring er gjennomført sommeren 2022. Det gjenstår imidlertid arbeid med ventilasjonsanlegg i kraftstasjonen. For å sikre de unike stedskvalitetene skjer utviklingen i samarbeid med byantikvaren i Sandnes.

For Lysefjorden er det derfor mulig å løfte området gjennom å:

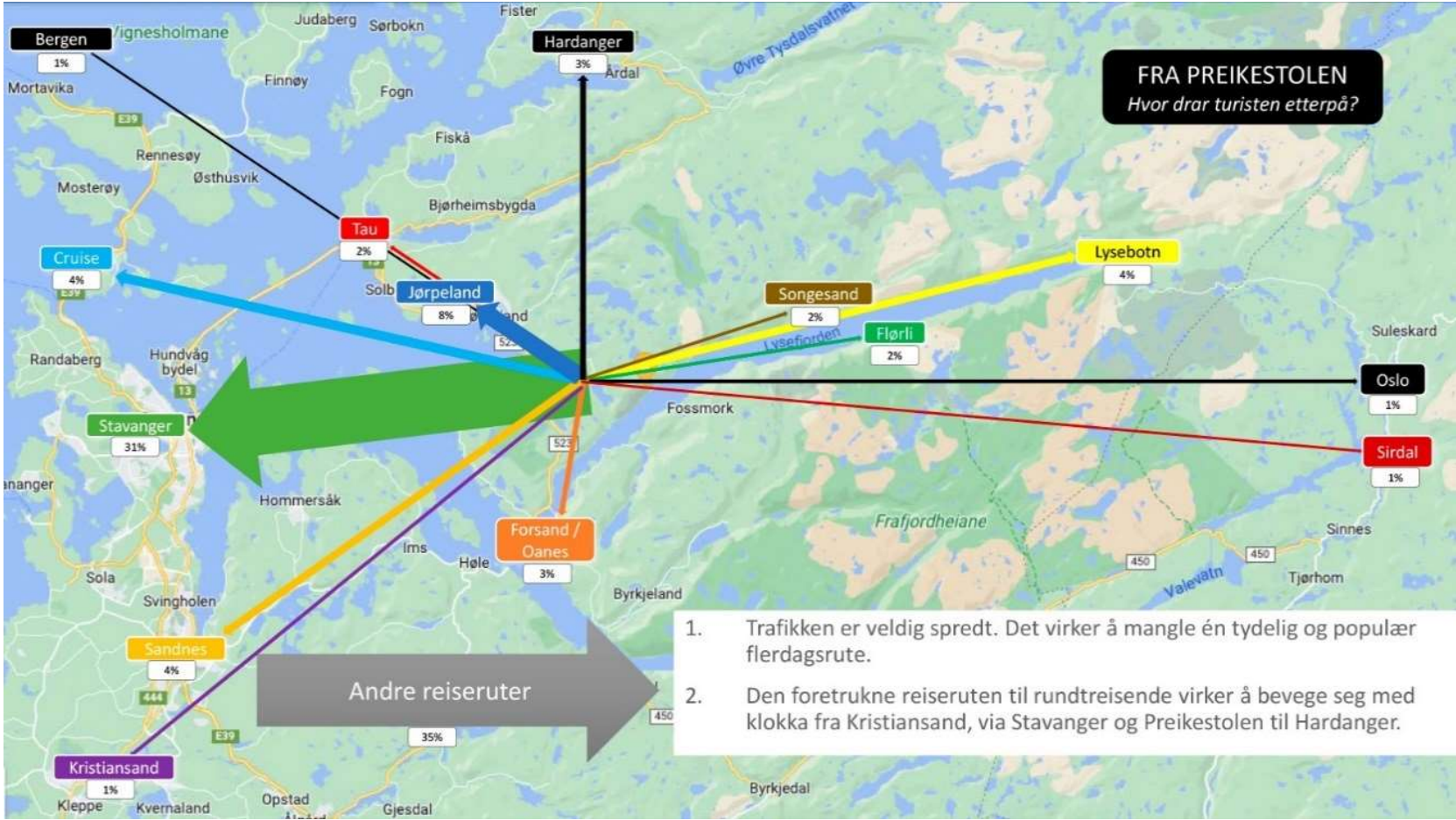
- Videreutvikle Kjerag som et tøft, og dermed mer eksklusivt turmål enn Preikestolen
- Utvikle Flørli og ev andre besøkmål som kombinerer natur og kultur
- Utvikle hele fjorden som ett opplevelsesområde for vandring med natur- og kulturopplevelser og vannbaserte aktiviteter

Dette omtales nærmere i punkt 4.6

4.5. Trafikkstrøm og ringvirkninger

Figur 4-1 Trafikkstrømmen til Preikestolen, dvs. hvor besøkende til Preikestolen reiser fra når de skal til Preikestolen. Kilde: Stiftelsen Preikestolen, 2022

Figur 4-2 Trafikkstrømmen fra Preikestolen, dvs. hvor besøkende reiser etter at de har vært på Preikestolen. Kilde: Stiftelsen Preikestolen, 2022

Figur 4-1 og 4-2 viser trafikkstrømmen til og fra Preikestolen sommeren 2022. (Kilde: Stiftelsen Preikestolen sin gjesteundersøkelse). Undersøkelsen viser tydelig at Preikestolen er et dagsturmål og at mesteparten av trafikken går til/fra Stavanger. Den viser også at Preikestolen inngår i en mer regional reiserute fra Kristiansand, via Stavanger og til Hardanger.

Isolert sett bør det ikke være noe problem at Stavanger markedsfører Preikestolen og Lysefjorden som en av sine hovedattraksjoner, og at mange aktører derfra tilbyr dagsturer både med elektrisk katamaran, ribbåter, samt private yachter. En utfordring er imidlertid at mange av dagsturene fra Stavanger er cruisepassasjerer som kommer i store grupper, noe som fører til press på Preikestolen. På den annen side kan økningen i vintercruise være et bidrag til mer helårsaktivitet både på Preikestolen og i Lysefjorden, noe som er viktig for å skape arbeidsplasser og økonomisk bærekraft.

Mange av informantene som har bidratt i kunnskapsgrunnlaget (kapitel 5) hevder at målet om verdiskaping i gjeldende fylkesdelplan ikke er oppnådd, og at dette i stor grad skyldes den korte oppholdstiden. Individuelle samtaler med reiselivsaktører viser imidlertid at Preikestolen og Lysefjorden er viktig for sommertrafikken i hele regionen. På ett av hotellene på Jørpeland anslås det for eksempel at Preikestolgjestene utgjør rundt 95% av de besøkende i juni, juli, august og halve september. På samme måte merker aktørene i Sirdal den økte interessen for Kjerag som besøksmål. Aktører her anslår at over 60% av sommertrafikken er fra reisende på vei til/fra Kjerag, og vurderer koblingen mot Kjerag og Lysefjorden som en viktig mulighet fremover.

Attraksjonskraften i Preikestolen er også den direkte årsaken til byggingen av den nye Preikestolen fjellstue i 2008. Den er sannsynligvis også utgangspunktet for Norwegian Experience AS' satsning på Base Camp Preikestolen, som består av Preikestolhytta (den gamle DNT-hytta), Preikestolen fjellstue, storhytta Vatnegården, Hikers Camp og Vanncamp nede ved fjorden. Til sammen har dette anlegget rundt 150 ordinære senger samt camper, dvs. stor variasjon når det gjelder tilbud og servicenivå. Norwegian Experience jobber nå med planer for videreutvikling av Base Camp Preikestolen, først og fremst for å bygge overnattings- og aktivitetstilbud som gjør det mulig å drive mer helårig.

Samtidig ser en også at det dukker opp andre anlegg i området, om ikke så direkte koblet mot Preikestolen. Det mest spektakulære er Bolder Skylodge som pr. nå består av to høystandard hytter med spektakulær arkitektur, der Lysefjorden Utvikling bidro inn i forprosjektfasen. Tre nye hytter åpnes i januar 2023 og en større til påske. I tillegg planlegges en restaurant beliggende helt ute på kanten ved Lysefjorden. Lysefjorden Utvikling, Bolder og Norwegian Experience/Base Camp Preikestolen har for øvrig laget en

sti mellom Bolder og Preikestolen baseområdet. Dette er eksempler på mer indirekte virkninger som nærheten til en attraksjon bidrar til.

Eksempelene viser at Preikestolen som attraksjon både gir store regionale ringvirkninger, at den er avgjørende for reiselivsbedrifter som er etablert i området og at den også har ført til nye investeringer i området. Gjennom å utvikle flere relevante overnattings- og opplevelsestilbud vil oppholdstiden kunne økes og dermed også den lokale verdiskapingen. En må altså ofte bygge det lokale tilbudet først for å forløse trafikk. I det perspektivet er det viktig å se at Lysefjorden kun ligger vel en times biltur unna Stavanger med stor lokalbefolkning, omfattende næringsliv og flyplass. Dette gir et stort regionalt marked og gjør Lysefjorden til den lettest tilgjengelige fjorden for det internasjonale markedet.

Det er også viktig å se at ulike typer besøkende gir ulik lokal verdiskaping. Den internasjonale organisasjonen Adventure Travel Trade Association har ett eksempel fra Jordan som viser at en der trenger 94 cruiseturister eller ni én-nattsturister for å oppnå samme verdiskaping som fire såkalte adventure-turister (ATTA, 2017). Det finnes ikke tilsvarende tall fra Norge, men også den nasjonale reiselivsstrategien (Innovasjon Norge, 2021) fastslår betydningen av å prioritere målgrupper utfra lokal verdiskaping og ikke volum.

Adventure-turister defineres som en turist som benytter to av følgende element: natur, kultur og mat. Dette er altså en type turist som i stor grad kan være motivert for besøk både på Preikestolen og særlig i resten av Lysefjorden. En stor fordel med de såkalte adventure-turistene er også at de kan akseptere enklere standard og et mindre utviklet servicetilbud, hvis tilbudet er autentisk og gir kvalitetsmessig gode opplevelser. For mange i denne målgruppen er utforskning viktigere enn 100% tilrettelegging. Det er altså en målgruppe som kan være interessert i å besøke Lysefjorden nettopp i en oppbyggingsfase.

4.6. Potensial i Preikestolen og Lysefjorden

Trafikkstrømsanalysen i kapittel 4.4 bekrefter at Preikestolen er en hovedattraksjon på Sørvestlandet. For Preikestolen vil det være et stort potensial i å holde og videreutvikle posisjonen som en ikonisk tur som er godt tilrettelagt, men som ikke oppleves som overfylt og som samtidig ivaretar kravene til bærekraftig naturbruk. Dette forutsetter at en jobber videre med tilrettelegging og at en har rammebetingelser som gjør det mulig å håndtere trafikken. For å øke verdiskapingen og sikre mer helårs arbeidsplasser vil det

også være viktig å øke trafikkgrunnlaget høst, vinter og vår. I dette ligger også å bygge opp relevante overnattings- og serveringstilbud som bidrar til økt oppholdstid.

En undersøkelse foretatt av Epinion på oppdrag av Lysefjorden Utvikling AS (Epinion/Lysefjorden Utvikling 2020), viser at 81% av informantene har positive assosiasjoner til Lysefjorden. Assosiasjonene er imidlertid først og fremst knyttet til Preikestolen, noe som gjør at mange også tenker at Lysefjorden er egnet for dagsbesøk. I et verdiskapingsperspektiv er det viktig å snu denne holdningen, og å markedsføre Preikestolen og Lysefjorden som to ulike opplevelser som utfyller hverandre.

Både Kjerag (som har vært oppe i 50 000 besøkende på ett år) og Flørli (20 000 besøkende i toppåret) er begge i ferd med å vokse frem som nye attraksjoner i Lysefjorden. Kjerag kan fylle noe av de samme behovene som Preikestolen, men fordi det er en tøffere tur vil den sannsynligvis ikke nå samme volum og dermed forbli en mer eksklusiv opplevelse. Det er allerede etablert en god drift rundt Kjerag. Erfaringen fra andre naturbaserte attraksjoner er at særlig et tilstedeværende vertskap er viktig for sikkerhet og god kanalisering. Det er grunn til å tro at både den og tilretteleggingen må styrkes i takt med besøksutviklingen.

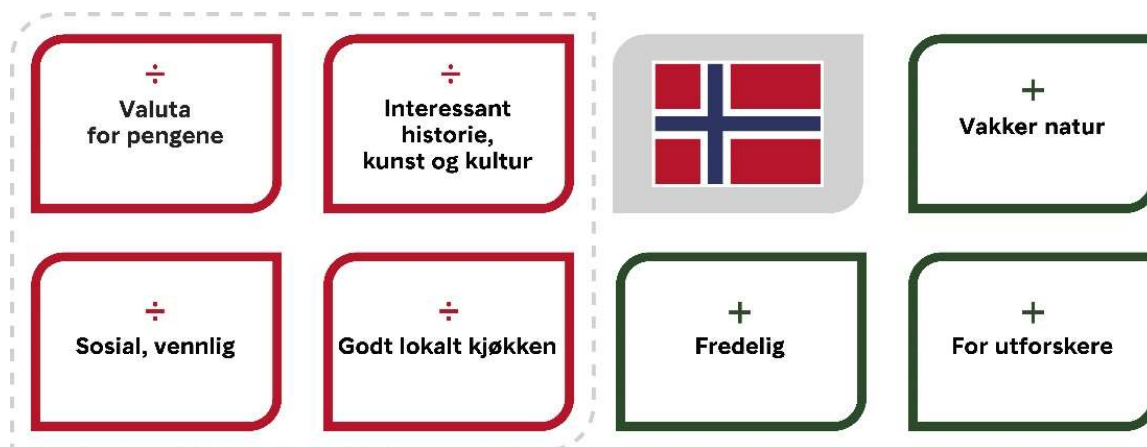
Flørli kan bli et av de viktigste stedene for å oppleve koblingen natur og kultur i Lysefjorden. Også her er det gjennom Lysefjorden Utvikling etablert en vertskapsfunksjon. I Lysefjorden Utvikling sin årsrapport for 2020 (Lysefjorden Utvikling 2020) er det sitert fra daværende Forsand kommunes kulturminneplan: «*Utviklinga i dei åra som har gått etter at kraftproduksjonen blei fasa ut stadfestar at det her er grunnlag for eit optimistisk syn på potensialet. Men det er eit akutt behov for eit overordna perspektiv på bygningsmassen. Dei kulturminnefaglege argumenta synest openbare. Her er ein bygningsmasse med sterk kjelde- og formidlingsverdi i seg sjølv, og som dess meir er svært godt dokumentert. Få stader synest utvegen til verdiskaping med grunnlag i kulturminneverdiane større.*» For Flørli handler det om rammebetingelser som gjør det mulig å utvikle et service- og opplevelsestilbud på en måte som styrker stedegne kvaliteter. Samarbeidet med Byantikvaren i Sandnes er derfor viktig.

Illustrasjon 22 og beskrivelsen av kultur og kulturminner i punkt 3.5, viser at også resten av Lysefjord-området har et mangfold av historier å fortelle om menneskene som lever og har levd i dette landskapet: fra jegerne som jaktet på villrein her for 10 000 år siden, til gårds- og støslivet, krafthistorien og dens betydning for det moderne Norge, og til liv og levekår i fjorden i dag.

Lysefjorden Utvikling har i samarbeid med DNT allerede utviklet et konsept kalt "Lysefjorden rundt" som skal gå nede i gårdslandskapet (Lysefjorden Utvikling). Dette skal

supplere og kunne kombineres med de DNT-rutene som allerede finnes oppe på fjellet. Dersom dette realiseres, vil Lysefjorden kunne utvikles til et vandreeldorado på linje med kjente vandredestinasjoner i Sør-Europa. Det trekkes også en parallell til Tour de Mont Blanc⁵ der en går i terrenget og landsbyene rundt Alpene høyeste fjell. Turen markedsføres blant annet med at den går gjennom Frankrike, Italia og Sveis og at de besøkende da også får med seg «tre land med ulike tradisjoner, kulturer og kjøkken i Sør-Europa». Ruten GR20⁶ på Korsika er ett annet eksempel på en vandrerute som går innom små steder, og der lokalbefolkningen er viktige bidragsytere når det gjelder overnatting og servering.

Undersøkelser foretatt av markedsanalysefirmaet IPSOS på oppdrag av Innovasjon Norge viser at Norge som reisemål leverer godt på natur, trygghet og opplevelsen av "eventyr", men at det er store forbedringspunkter når det gjelder å formidle historie, kultur, levere på lokal mat samt vertskap. Tall fra Innovasjon Norge viser at turister som søker natur og kultur i kombinasjon har høyere konsum enn turister som bare ønsker naturopplevelser. Økt satsning på mat, kultur og vertskap vil altså gjøre det mulig å nå nye og mer betalingsvillige målgrupper (se punkt 4.6). Både mat og kultur er for øvrig pekt ut som satsningsområder i den nye nasjonale reiselivsstrategien "Sterke inntrykk med små avtrykk"

Figur 4-3 Norges styrker og svakheter som reisemål. Styrker er grønne bokser, svakheter er røde. Kilde: Innovasjon Norge/Ipsos 2017

⁵ [Tour du Mont Blanc | Must Do Trek Around Mont Blanc | Alpenwild Tour du Mont Blanc \(tour-du-montblanc.com\)](http://tour-du-montblanc.com)

⁶ [GR20 in Corsica: Tips to achieve it \(le-gr20.fr\)](http://le-gr20.fr)

Fylkesplanen fra 1992 la til rette for den utviklingen som har bidratt til at Preikestolen nå er en av Norges mest besøkte og veldrevne attraksjoner. Å løfte Lysefjorden til en internasjonal natur- og kulturbasert vandredestinasjon vil være ett enda større løft. Området er stort, og det er store infrastrukturbehov. For å komme i gang må det også etableres småskala servicetilbud (overnatting, servering og aktiviteter) med smarte driftskonsepter som gir lønnsomhet også i en oppbyggingsfase med lite volum. En særlig stor utfordring i arbeidet vil derfor være å få og små lokalsamfunn, noe som gjør tilgangen til arbeidskraft og investeringer vanskelig.

De arbeidsplassene som etableres i Lysefjorden vil imidlertid kunne fremstå som så unike at de tiltrekker seg livstilstilflyttere eller mennesker som ønsker noe mer enn en vanlig jobb. Det er derfor viktig at den nye regionale planen tilrettelegger for dette gjennom å etablere nødvendig infrastruktur og skape et miljø for en mer verdidrevet reiselivsutvikling.

Ideelt sett bør den regionale planen peke på noen knutepunkt og legge til rette for at disse etableres med overnattings- og serveringsløsninger, gjerne med ulike konsepter og servicenivå. Digitale løsninger for booking og tilgang til overnattingsenheter, ferdige oppfylte kjøleskap eller matesker er tilbud som kan gjøre også enkle konsepter attraktive og enkle å ta i bruk. Enkelte slike tilbud, for eksempel *Det Lille Hotel* i Risør, har også høy standard. En må ikke undervurdere hvor viktig vertskapsfunksjonen er for sikkerhet, historieformidling og kundeopplevelse. Ett alternativ kan derfor være å bygge opp en vertskapsfunksjon som er lokalisert på et par steder i fjorden, men som tar ansvar for å formidle en større helhet.

Natur og kultur av ekstraordinær kvalitet er utgangspunktet for dette potensialet. Det avgjørende for å forløse potensialet er at de offentlige og private aktørene i området har mye kompetanse og god samhandlingstradisjon. Dette er helt avgjørende for å lykkes. Forutsetningene for å både beholde Preikestolen som et internasjonalt ikon og utvikle Lysefjorden til en internasjonal vandredestinasjon er altså til stede, gitt langsiktighet og tilstrekkelig ressurstilgang i form av penger og personer.

4.6 Målgrupper

Gjennomgangen over viser at Preikestolen og Lysefjorden på mange måter kan utvikles som to ulike attraksjoner som kan utfylle hverandre. Preikestolen står på manges ønskeliste og vil ha sterk appell til dem som ønsker egen opplevelse av det ikoniske platået. Motivene kan både være "å ha vært på Preikestolen", men kan, særlig for internasjonale gjester, også være knytte til mestring.

Lysefjorden Utvikling har i sine strategier og prosjektplaner utfyllende beskrivelser av potensielle målgrupper. Det er grunn til å tro at den typiske Lysefjord-turisten i første omgang vil være besøkende som foretrekker mindre tilrettelagte reisemål, kanskje også i kombinasjon med ønske om å "oppdage" nye steder. Mange av disse besøkende vil også være mer vare for så store volumer av besøkende og omfattende tilrettelegging som en finner rundt Preikestolen. Det er også grunn til å tro at Lysefjorden både vil være attraktiv for den typiske friluftsturisten med høy egenkompetanse, og som bruker naturen som en arena for mestring og påfyll, i tillegg til dem som er ute etter fysisk aktivitet, mestring i natur, men også læring og ny forståelse.

Kjerag vil bidra til å nyansere tilbudet ytterligere. Turen er mer krevende og mindre tilrettelagt enn Preikestolen og har dermed sterkere appell til besøkende som ønsker større utfordringer. Innenfor sine målgrupper vil Kjerag også fremstå som en mer eksklusiv opplevelse enn den lettere tilgjengelige Preikestolen.

Lysefjorden Utvikling definerer selv målgruppene for Lysefjorden å være "*Betalingsvillige natur- og kulturturister, aktivitetsturister og «retreat»-turister fra regionen, Norge og europeiske nærmarkeder. Gruppe- og bedriftsmarkedet fra regionen og Norge*" (Lysefjorden Utvikling, 2021).

Innovasjon Norges turistundersøkelse fra 2018 viser at en stor andel internasjonale gjester ønsker å oppleve kombinasjonen av natur og kultur. Kulturelementet bidrar til å øke konsumet pr. gjestedøgn. Mat, drikke, guiding og andre tilbud med kulturinnhold kan også bidra til å utvikle nye sesonger. Gjennomsnittlig døgnforbruk for utenlandske turister i Norge i 2018 var på kr 1445,-. Turister som ønsker lokal mat, se historiske steder og lokalsamfunn har rundt 15-20% høyere konsum pr. dag (Epinion/Innovasjon Norge, 2018).

MANGE VIL OPPLEVE BÅDE KULTUR OG NATUR

DE SOM ER KULTURINTERESSERT ER OGSÅ INTERESSERT I NATUROPPLEVELSER

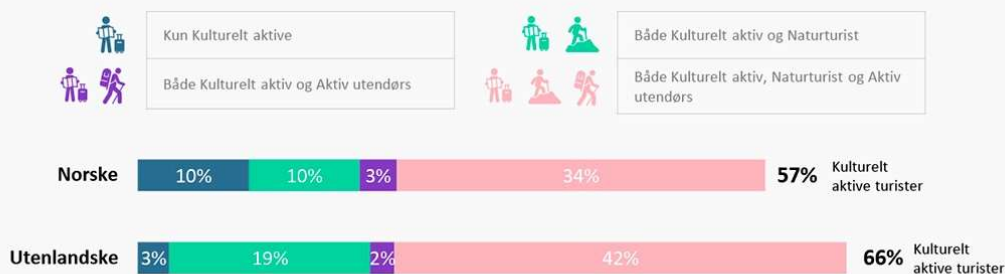
En stor andel av de feriereisende turistene velger å kombinere flere ulike typer aktiviteter og opplevelser på reisen i Norge. Dette gjør seg særlig gjeldende blant de utenlandske feriereisende hvor f.eks. 42% svarer at både kultur, natur og utendørsaktiviteter er svært viktig på reisen. Det er en større andel av de norske feriereisende som utelukkende er interessert i kulturopplevelser, enn blant de utenlandske feriereisende.

Det er en sterk sammenheng mellom kultur- og naturturister, særlig for de utenlandske feriereisende. Blant de norske feriereisende er det 10% som er både kulturelt aktive og naturturister, mens tilsvarende andel for de utenlandske feriereisende er 19%. Dette kan gi en indikasjon om at kombinasjonen mellom kultur- og naturopplevelser gir en helhetlig opplevelse av Norge som reisemål.

EPINION

Kombinasjonene av aktiviteter/opplevelser

De ulike typer feriereisende er definert ut ifra de som har oppgitt ...

De kulturelt aktive turister

...at **minst to** av de følgende aktiviteter er 'svært viktige' på ferien i Norge:

- Kulinariske opplevelser og matopplevelser
- Besøke historiske bygninger/steder
- Oppleve moderne kunst
- Oppleve festivaler, nasjonale feiringer og nasjonale arrangementer
- Gå på teater, ballett, konserter eller operaforestillinger
- Besøke museer
- Oppleve lokal kultur, livsstil og tradisjon
- Oppleve byen og livet til lokalbefolkningen

Aktive utendørsturister

...at **minst én** av følgende aktiviteter er 'svært viktige' på ferien i Norge:

- Delta i sportslige aktiviteter (løping, klatring, kiting, paragliding og så videre)
- Gå på turer/fjellturer i over to timer
- Sykle i naturen (for eksempel i terrenget eller i skogen)
- Sykle i byen eller på veier
- Saltvannsfiske
- Toppturer
- Ferskvannsfiske
- Kajakk/kano, rafting

Naturturister

...at **minst to** av de følgende aktiviteter er 'svært viktige' på ferien i Norge:

- Oppleve naturen
- Oppleve nordlyset
- Oppleve fjellene
- Oppleve fjordene
- Besøke nasjonalparker
- Oppleve midnattssolen
- Oppleve dyrelivet

6

Figur 4-4 Ulike segmenter natur- og kulturopplevelser, oppsummert i kulturelt aktive turister, aktive utendørsturister og naturturister (Kilde: Epinion/Innovasjon Norge, 2018).

Til sammen vil Preikestolen, Kjerag og øvrige Lysefjorden kunne inngå i et utall av ulike kombinasjoner og ha appell til en lang rekke målgrupper. Den regionale planen bør derfor se på rolledelingen og muligheten for synergier mellom disse attraksjonene. På sikt bør det også utvikles en oversikt over målgrupper spesifisert ned til kundebehov (såkalte personas⁷) som kan ligge til grunn for det videre arbeidet.

4.7. Bærekraft

Preikestolen og Kjerag er to av totalt fire norske stier som har oppnådd status som *Nasjonal turiststi*. Autorisasjonen skal gis til inntil 15 utvalgte stier med attraksjonskraft og opplevelsesverdi og dermed stort besøk, gjerne også fra internasjonale gjester. I autorisasjonen stilles krav til langsiktig planlegging og god forvaltning, som for eksempel gjennomføring av sårbarhetsvurderinger, gjesteundersøkelser m.m. Turiststiene skal være gode eksempler i et bærekraftig norsk reiseliv, og bidra til økt lokal verdiskapning, herunder også sesongforlengelse. Autorisasjonen bidrar altså til å legge et høyt nivå for driften både av Preikestolen og Kjerag.

Lysefjorden ble allerede i 2018 godkjent av Innovasjon Norge som *Bærekraftig reisemål*, og ble bemerket i 2021. Merket er et verktøy og en arbeidsprosess for reisemål som ønsker å jobbe langsiktig for en mer bærekraftig utvikling gjennom involvering, ansvarlig styring og verdiskapning. Merkeordningen består av en standard delt opp i fem temaer, 31 kriterier og 84 indikatorer, og skal godkjennes av ekstern kontrollør. Merkeordningen har et bredt perspektiv, det vil si at det handler om å utvikle reiseliv som ivaretar hensynet til natur, kultur, miljø og lokalsamfunn, men som også er økonomisk forsvarlig.

Kombinasjonen av to Nasjonale turiststier i et bærekraftmerket reisemål er i seg selv unik, og gir en viktig ramme for arbeidet fremover.

Klimautfordringen blir stadig viktigere, også for aktører i reiselivet. Den nasjonale reiselivsstrategien slår fast at reiselivet skal være med å ta sin del av omstillingen til lavutslippssamfunnet. Undersøkelser viser at 65% av CO₂-utslippet i reiselivet er relatert til transporten, mens utslippene på reisemålene er 35% (UNWTO og ITF, 2019).

Merkeordninger både på reisemåls- og bedriftsnivå er viktige for å få ned de lokale utslippene. Andre viktige grep er å jobbe for å øke oppholdstiden og verdiskapningen pr.

⁷ En persona (personas i flertall) er en oppdiktet person som representerer en typisk kunde man har eller ønsker seg, og beskrives ofte med navn og alder, stillingstittel og bosted, og ikke minst interesser, ønsker og behov.

gjest, samt å innføre løsninger som energieffektivisering og redusert transport. Satsing på grønn mobilitet er også avgjørende, men et område som er avhengig av samspill med offentlige myndigheter.

Det samme er behovet for mer helårig attraksjonskraft, noe som er viktig for at reiselivet skal kunne fylle rollen som leverandør av gode arbeidsplasser og lokal verdiskaping. For å utvikle et mer bærekraftig reiseliv er det altså like viktig å jobbe med å øke turismen i lavsesong som å håndtere pressproblematikken i høysesong. Attraksjonskraft i nye sesonger forutsetter ofte at en utvikler andre tilbud enn de en har i høysesong. En må altså ofte tenke nytt både når det gjelder målgruppe og produkt. Det sier seg selv at en satsing på vandring i Lysefjorden kun vil være relevant for barmarksesongen. Hvis en ønsker mest mulig helårige arbeidsplasser må en altså lage andre konsepter høst, vinter og vår. For å gjøre tilbudet mer væruavhengig kan en utvikle tilbud med høyere innslag av kultur og mat. For eksempel kan en tenke seg måltidsopplevelser i direktørboligen eller arbeiderboligene i Flørli, og rette dette mot bedrifts- og gruppemarkedet i regionen.

4.8. Krav til framtidig forvaltning

I ett attraksjonsperspektiv tenker en ofte at god tilrettelegging og logistikk på mange måter vil være underordnet. Tilretteleggingen er imidlertid en forutsetning for å gjøre turen sømløs, noe som er avgjørende for at den besøkende kan "ta inn" selve opplevelsen og dermed bidra til god vareprat. Det er derfor rimelig å anta at Preikestolen ikke hadde oppnådd den statusen den har, uten så vellykket forvaltning. Forvaltningen er dermed også et suksesskriterium for attraksjonskraften fremover

Reiseliv innenfor bærekraftige rammer handler om å finne det nivået på antall og type besøkende som gir optimal lokal verdiskaping til minst mulig belastning for natur og lokalsamfunn. Lysefjorden med Preikestolen er i løpet av få år vokst til å bli et betydelig reise- og besøksmål i Norge. Besøkstrykket har ført til omfattende innsats når det gjelder tilrettelegging og kanalisering, først og fremst gjennomført i regi av Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling. Bærekraftsmålene er allerede lagt til grunn for utviklingen i regionen gjennom at Lysefjorden har oppnådd Innovasjon Norges Merke for bærekraftig reisemål, samt at både Preikestolen og Kjerag har fått status som Nasjonal turiststi. Begge ordningene forutsetter at reiselivet utvikles på en måte som ivaretar både natur, kultur, miljø, lokalsamfunn og økonomi. Ambisjonen med kunnskapsgrunnlaget bør derfor være å gi innsikt som kan bidra til «besøksforvaltning generasjon 2.0».

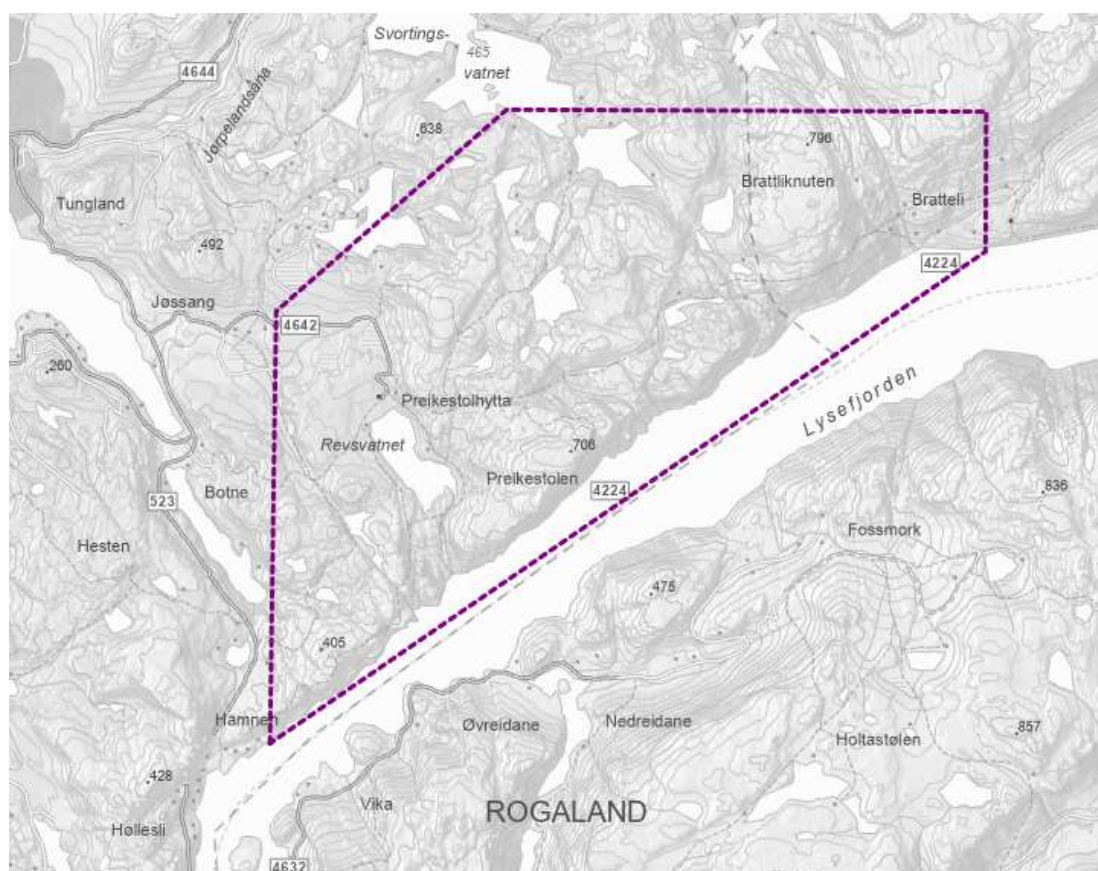
Moderne besøksforvaltning handler i stor grad om "Rett gjest på rett sted til rett tid i rett volum" (også kalt 4R). En utfordring innen besøksforvaltningen er at den i stor grad baserer seg på å informere de besøkende. Samtidig er erfaringen at informasjonen sjelden leses. Den kundeorienterte tilnærmingen som ligger i 4R-modellen gjør det mulig å oppnå effekt gjennom å også ta i bruk andre verktøy som ansvarlig markedsføring, opplevelsesdesign og adferdsdesign (såkalt nudging) for å realitetsorientere gjesten i forkant og å tilrettelegge for gode opplevelser og ansvarlig adferd under besøket. 4R-modellen innebærer også å se etter målgrupper som kan bidra til verdiskaping og sysselsetting også i nye sesonger, noe som er viktig for den økonomiske bærekraften i bedriftene og i regionen.

Den nasjonale reiselivsstrategien (Innovasjon Norge, 2021) pekte på håndteringskapasitet som en viktig utfordring og fastslo behovet for mer tilpassede rammebetingelser for å sikre en bærekraftig utvikling fremover. Som en oppfølging av strategien er det i gang et arbeid med en NOU om reisemålsutvikling og besøksforvaltning i norske kommuner (Reisemålsutvalget, 2022). Utvalget ledes av Trine Skei Grande og skal avgi sin innstilling våren 2023. Hovedtema for utvalget er besøksforvaltning knyttet til natur- og kulturressurser, finansiering og forvaltning av fellesgoder, tilgjengelighet (transport), regulering av cruisetrafikk, destinasjonsledelse og samarbeid på reisemål samt klimarisiko. Dette utvalget kan altså bidra til løsninger både når det gjelder finansieringsutfordringen og regelverk rundt naturbaserte attraksjoner som Preikestolen og Lysefjorden.

Klima- og bærekraftutfordringene gjør at kravene til hva som er god forvaltning er i stadig utvikling. Mens målet tidligere var mer bærekraft, begynner nå stadig flere å ta til orde for at reiselivet i tillegg skal være regenerativt. I dette ligger at virksomheter og reisemål ikke bare skal redusere negative effekter, men også skal bidra til positiv utvikling. Det handler altså om å gå fra å «ikke gjøre skade» (do no harm) til å «bidra positivt» (do good). For eksempel er det i Nordland fylkeskommunes nye reiselivsstrategi (som p.t. er på høring) lagt stor vekt på at reiselivet skal være med å løse utfordringer som utenforskap, beredskap med mer (Nordland fylkeskommune, 2022).

5. Evaluering av gjeldende fylkesdelplan

Gjeldende fylkesdelplan for Preikestolsområdet ble vedtatt i 1992. Rogaland fylkeskommune har ønsket å evaluere måloppnåelse for de enkelte målene. Det vil kunne gi kunnskap om hvilke mål som er ønskelig å videreføre og hva man bør løfte frem i ny regionalplan. I gjeldende fylkesdelplan er organisering og ansvar for oppfølging av målene beskrevet. Når planområdet utvides til å gjelde hele Lysefjorden vil en vurdering av hvordan organiseringen har fungert være viktig. Dette kan gi gode innspill til hvordan en ny plan bør innrettes.

Figur 5-1. Kartutsnittet viser plangrensen fra gjeldende fylkesdelplan. Kilde: temakartportalen, Rogaland.

5.1. Metode

Medvirkning og samarbeid bidrar til bærekraftig utvikling. En åpen og inkluderende prosess kan skape eierskap, engasjement og forutsigbarhet for alle involverte og berørte. For å kunne få et godt kunnskapsgrunnlag for utarbeidelsen av ny regionalplan, er det viktig at alle involverte får komme med innspill, at det legges til rette for gode arenaer der en kan si det en mener, og gode arenaer for samskapning. Rogaland fylkeskommune har ønsket et samspill med alle involverte og det er lagt opp til en grundig planprosess. I oppstartsfasen av planen ble det arrangert en workshop, hvor ulike interessegrupper og aktører kom med innspill på blant annet samfunnsendringer, styrker og svakheter med Lysefjordområdet og regionale ringvirkninger.

Evaluering av målsettinger og organisering i gjeldende plan må i all hovedsak basere seg på en kvalitativ tilnærming. Målsettingene er innrettet på en slik måte at kvalitativ analyse vurderes best egnet for evaluering av målene, vurdering av organisering kan kun basere seg på en kvalitativ tilnærming. Med dette som utgangspunkt, ble det vurdert som hensiktsmessig å gjennomføre intervjuer for å gå mer i dybden knyttet til opplevelse av måloppnåelse, oppfølging og organisering av planen og utfordringer og muligheter for Lysefjorden. Vi har også benyttet oss av annen kunnskap som statistikk, kunnskap om verdier, rapporter, planer, nettsider og annen kjent informasjon for å utfylle eller tilføre nye momenter som kan belyse problemstillingene bedre.

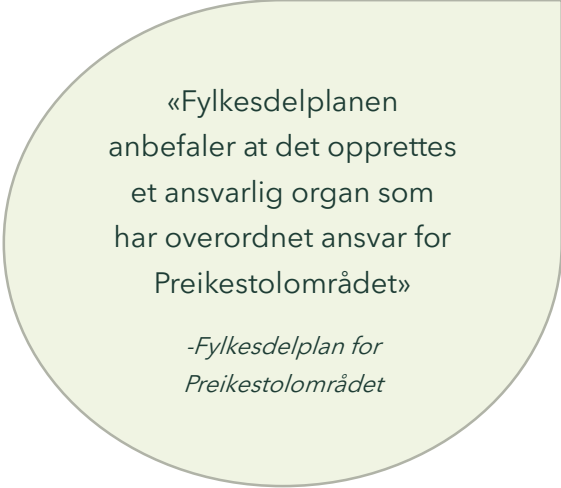
Det ble gjennomført 27 semi -struktureerte intervjuer med et utvalg fra kommunene Strand, Sandnes (tidligere Forsand), Stavanger, Gjesdal, Statsforvalter, fylkeskommune, Stiftelsen Preikestolen, Lysefjorden Utvikling og andre aktuelle aktører og interesseorganisasjoner. Informantene representerte både administrasjon, politikk og næringsliv. I tillegg er det gjennomført fem individuelle samtaler med reiselivsaktører på og rundt Preikestolen, i Jørpeland og i Sirdal. Målet med disse har først og fremst vært å få innsikt i hvor viktig trafikken til Preikestolen og Lysefjorden er for dem i dag.

Spørsmålene ble innrettet ulikt avhengig av hvilke grupper som ble intervjuet. Svarene fra intervjuene blir her sammenstilt og vil sammen med annen kunnskap i rapporten benyttes som en del av kunnskapsgrunnlaget til utarbeidelsen av ny regionalplan.

Kunnskapsgrunnlaget vil kunne bidra til diskusjoner rundt målsettinger og utviklingspotensial for Preikestolen og Lysefjordområdet.

5.2. Evaluering av organisering av gjeldende fylkesdelplan

I gjeldende fylkesdelplan fra 1992 ble «Stiftelsen Preikestolen» opprettet med flere eiere og aktører. Stiftelsen fikk ansvar for å koordinere og styre virksomheten i området. Det betyr at de har vært ansvarlig for å ivareta fylkesdelplanens mål for området, målsettingene i planen, og utvikle området etter de retningslinjer planen gir. Dette gjelder alle elementer i planen; arealbruken, reiselivsanlegget, informasjon, tekniske anlegg og adkomst og parkering. Stiftelsen har også ansvar for forhold som ikke er en del av planen, men som har betydning for oppfølging av mål og retningslinjer (fylkesdelplan for Preikestolområdet, 1992). Stiftelsen har dermed hatt ansvar, ikke bare for driften, men for hele området. I dag er deres hovedoppgaver blant annet oversikt over besøkende til Preikestolen, sikkerhet, samt drift av parkeringsplass og vedlikehold av turstier. Som del av oppfølgingen av planen, ble det også sagt at andre organisasjonsformer kan vurderes, men at «stiftelsen Preikestolen» er det overordnede organet.

«Fylkesdelplanen anbefaler at det opprettes et ansvarlig organ som har overordnet ansvar for Preikestolområdet»

*-Fylkesdelplan for
Preikestolområdet*

I 2005 ble Lysefjorden Utvikling etablert av Rogaland fylkeskommune og en rekke kommuner rundt Lysefjorden. Lysefjorden Utvikling AS skal delta i utviklingen av reiselivsnæringen i og rundt Lysefjorden og har sin hovedoppgave innen infrastruktur, næringsutvikling og vertskap. Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling har samme daglig leder, og et tett samarbeid.

I forbindelse med ny regionalplan skal planområdet endres til å innbefatte et større område. Rogaland fylkeskommune har ønsket å finne ut mer om hvordan organisering og oppfølging av fylkesdelplanen har fungert, og innspill på hvordan oppfølging av ny plan kan organiseres på en god måte.

Spørsmålene om organisering og oppfølging av gjeldende plan handlet i hovedsak om:

- Hvordan det oppleves at Stiftelsen Preikestolen har hatt ansvar for utvikling av Preikestolen og oppfølging av målsettingene i gjeldende plan
- Om det er behov for ny organisering og eventuelle forslag til ny organisering

Stiftelsen Preikestolen blir utelukkende omtalt av informantene som en velfungerende organisasjon som har bidratt til å oppnå målene i fylkesdelplanen og til utviklingen av Preikestolområdet. I tillegg til fokus på måloppnåelse, har de også samarbeidet godt med kommunene og med andre aktører. Det tette samarbeidet mellom Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling ses på som svært positivt. At de har samme daglig leder for organisasjonene sikrer at man jobber mot et felles mål og felles strategisk retning.

«Stiftelsen er det ektefødte barnet av fylkesdelplanen»

-informant

Når planen nå skal revideres og planområdet utvides, ses det likevel som nødvendig å se nærmere på organiseringen og oppfølgingen av planen. Stiftelsen er en liten organisasjon, de fleste antar at det ikke er tilstrekkelig økonomi til å følge opp de målsettingene som en ny plan eventuelt vil gi. Planområdet er for omfattende, og ambisjonene om utvikling er store. Mange av målene i gjeldende fylkesdelplan om vern, kultur- og naturmiljø er forvaltningens ansvar. Forvaltningen må ha en større rolle knyttet til oppfølging av målene og organiseringen av dette. Når en skal gjennomføre tiltak og følge opp målsettingene er det en utfordring for utviklingen at det f. eks ikke er påkøbt kunnskap om vern, natur- og kulturmiljø. Selv om stiftelsen har hatt ansvar for alle målene i gjeldende fylkesdelplan, har de ikke ønsket å gå inn på forvaltningsansvaret. Dette er kommunenes ansvarsområde og de fleste informantene mener det er naturlig at det er kommunene som skal følge opp dette.

«Så lite negative skrivelser i løpet av disse 30 årene. Helt minimalt i forhold til veksten. Skyldes flinke folk, men også at en har tatt dette på alvor»

-informant

Funnene viser at mange ønsker at fylkeskommunen i Rogaland har en samordningsrolle for oppfølgingen av målene i ny regionalplan. Det blir vist til at fylkeskommunen må være ryggraden i planarbeidet og i videre oppfølging av planarbeidet. Ikke bare bør de ha en samordningsrolle eksternt, men også internt gjennom å involvere alle fagområdene i fylkeskommunen. Det foreslås blant annet å sette ned en styringsgruppe som består av fylkeskommune og kommuner. Et forvaltningsstyre på det overordnede nivået sees som et behov av mange. Det er også ønskelig at det settes av tid og felles møtearenaer der en jevnlig kan diskutere oppfølging av målsettingene i planen, samt utfordringer og

muligheter. Hverken planarbeid eller oppfølging av målsettinger vil gå sømløst, det forventes at det blir utfordringer underveis. Spesielt fordi planområdet består av flere kommuner og dialog mellom de ulike aktørene vil bli viktig fremover.

For organiseringen av oppfølging av planen foreslås det flere ulike løsninger. Noen mener Stiftelsen Preikestolen bør innlemmes i Lysefjorden Utvikling, og det vises til at Stiftelsen Kjerag tidligere var en uavhengig organisasjon som i dag er en del av Lysefjorden Utvikling. Noen mener Stiftelsen Preikestolen bør fortsette å ha ansvaret, men utvides med ressurser og midler og ha jevnlig dialog med forvaltningen der en vurderer utviklingen.

«Det har vært bra organisering, men det overordnede og planmessige burde hatt inne sentrale folk»

-informant

En prosjektbasert tilnærming nevnes også som aktuell. Med et overordnet styringsorgan, der også Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling har en viktig rolle, kan man fordele oppgaver og ansvar for oppfølging av målsettinger. Dette vil kreve mer midler enn i dag. Økonomi blir av mange nevnt som en utfordring, både når det kommer til utvikling og vern, men også konkret knyttet til Stiftelsens arbeid og ansvar. Fokus på utvikling av driften vil bli viktig fremover.

5.3. Evaluering av mål i gjeldende fylkesdelplan

Gjeldende fylkesdelplan for Preikestolområdet ble vedtatt i 1992. Hovedmålet med planen er å verne natur og landskap, og samtidig legge til rette for turisme og reiseliv. Denne målsettingen ønskes videreført i ny regionalplan, men utfordringsbildet er i dag helt annerledes. Det er behov for å vite mer om hvordan målene er fulgt opp og hvilke utfordringer det har vært knyttet til dette. Under vises målene i gjeldende plan fra 1992 satt inn i tabell. Utdyping av målsettingene er beskrevet i gjeldende fylkesdelplan for Preikestolområdet og under hvert delkapittel.

Tabell 5-1 Målsettinger i gjeldende fylkesdelplan for Preikestolsområdet (1992).

Mål	Konkretisering
Vern	Verneområde
	Tiltak i verneområdet
	Morene
Turisme	Anlegg for turisme
Verdiskaping	Opphold i regionen
Lysefjordområdet	Planer og tiltak må ses i sammenheng med hele området
Lokalt turområde	Skal være et attraktivt lokalt rekreasjon- og opplevelsesområde
Nasjonalt løypenett	Gi fotturister tilknytning til Ryfylkeheiene og det «nasjonale» tur- og løypenettet som disse er knyttet til
Kulturminner	Kulturminner i landskapet skal registreres. Kulturminner som har kulturhistoriske verdi, eller forståelse for landskapet, landskapets bruk, og for utvikling av turisme skal sikres mot ødeleggelse

Som nevnt i kapittel 5.1 er vurdering av måloppnåelse for fylkesdelplanen vurdert i hovedsak basert på kvalitative intervjuer, men også kunnskap om statistikk, verdier i området og annen kjent kunnskap. Spørsmålene om målsettinger og måloppnåelse i gjeldende plan handlet hovedsakelig om:

- Kjennskap til fylkesdelplanen
- Forankring og oppfølging av målsettingene i kommunens arbeid og planverk
- Måloppnåelse knyttet til ønsket utvikling
- Hvilke mål som har vært spesielt viktig
- Konsensus rundt målene

Vurderingene er satt opp i tabellform med skala fra mangelfull informasjon til god måloppnåelse.

Tabell 5-2 Tabell viser skala for vurdering av måloppnåelse brukt i kapittelet,

Måloppnåelse	Vurdering
Mangelfull informasjon	
Lav måloppnåelse	
Delvis måloppnåelse	
God måloppnåelse	

Mangelfull informasjon betyr at det ikke er kommet fram nok informasjon i intervjuene eller gjennom annen kunnskap til å vurdere måloppnåelse. Lav måloppnåelse betyr at det er et stort forbedringspotensial. Delvis måloppnåelse betyr at måloppnåelsen delvis er god, men det finnes likevel forbedringspotensial. Tabellen er basert på informasjon innhentet gjennom intervjuer av kommuner, regionale myndigheter og andre aktører og deres vurdering av måloppnåelse, samt annen kunnskap, særlig kapitlene 2-4 og annen kjent kunnskap knyttet til dagens situasjon i planområdet. Til sammen vil dette utgjøre samlet vurdering.

Tabell 5-3 Ulike aktørers vurdering av måloppnåelse for gjeldende fylkesdelplan

Målsetting i fylkesdelplanen	Kommuners vurdering av måloppnåelse	Regionale myndigheters vurdering av måloppnåelse	Andre aktørers vurdering av måloppnåelse	Annen kunnskap	Samlet vurdering
------------------------------	-------------------------------------	--	--	----------------	------------------

Det er viktig å være oppmerksom på at de kvalitative vurderingene innebærer en viss usikkerhet. Det vil kunne finnes andre oppfatninger eller tolkninger som ikke vil komme frem i dette grunnlaget.

5.3.1. Vern

Mål i gjeldende fylkesdelplan:

Vern: I området er det landskap og natur som må vernes for naturopplevelse, rekreasjon, utvikling av turisme og for naturforståelse og pedagogisk virksomhet

1.1 Verneområdet

Neverdalsfjellet, definert som området mellom Refsvatn og Hengjane skal vernes mot vesentlige landskapsinngrep

1.2 Tiltak i verneområdet

I dette verneområdet skal det, utenom turstiene og fotturistene, ikke etableres anlegg, eller tillates virksomhet som forringer området karakter som naturlandskap, eller opplevelsen av naturlandskap med flora og fauna

1.3 Morenen

Vatnerennå (Refsvatnmorenen) skal vernes som landskapsform. I dette området kan det likevel lages anlegg når dette ikke vesentlig forringer morenen.

Gjennomgangen i kap. 3 om kjente verdier for naturmangfold, kulturmiljø og landskap viser at verneverdiene er store i planområdet. Mange verdier er intakte, og viktige sammenhenger for de ulike verdielementene er beholdt. Med dette som utgangspunkt kan man si at det gjennom planarbeid og god forvaltning i stor grad har lyktes å verne viktige verdier innenfor plangrensen for gjeldende fylkesdelplan.

Målet om vern er videreført gjennom kommuneplanen for Strand, tidligere Forsand (2007-2022). Funnene viser også at fylkesdelplanen blir brukt når det blir fremmet reguleringsplaner. Avgrensingen av planområdet til fylkesdelplanen er imidlertid begrenset, og det er ikke ofte det blir fremmet planer innenfor området. Spesielt relevant for målsettingen om vern er reguleringsplan for Refsvatnet - Neverdalsfjellet med Preikestolen (25.02.99), der planen har til hensikt å verne naturområdet, og samtidig legge til rette for ikke motorisert ferdsel til Preikestolen. Planen har fulgt opp gjeldende fylkesdelplan blant annet gjennom å videreføre fellesbestemmelsene og følge opp føringer som gjelder Neverdalsfjellet. I fylkesdelplanen spesifiseres det at det ikke skal tillates bygninger og større installasjoner. Reguleringsplanen legger i stor grad opp til vern, men tillater også tekniske anlegg for transport som blant annet stolheis eller taubane. Det oppleves av informantene som at dette ikke er i tråd med målsettingene i fylkesdelplanen. Per nå er ikke disse tiltakene i reguleringsplan for Refsvatnet- Neverdalsfjellet, og ikke lagt vekt på i evalueringen av de enkelte målsettingene. Mange informanter mener imidlertid at gondol ikke bør etableres, og at dette ev. vil forringe både verneverdier og opplevelseskvaliteter.

Informantene mener at man har greid å tilrettelegge i Preikestolområdet uten vesentlige konsekvenser for natur og landskap. Enkelte informanter viser til tidligere verneprosesser rundt Preikestolen, og mener at området burde vært nasjonalpark, noen mener også at området burde hatt reiseliv som verneformål. Mange nevner at nasjonalpark har vært diskutert, og mange kunne fortsatt tenke seg at området ble avsatt til nasjonalpark. Det trekkes frem at en regionalplan kan gi noe av de samme føringer og reguleringer som en nasjonalpark ville gitt. Enkelte mener også at det har vært for lite fokus på målet om vern og at dette bør prioriteres fremover som det viktigste temaet i planen.

Vurdering

Tabell 5-4 Vurdering av måloppnåelse for målsettingen om «Vern» i fylkesdelplanen.

Mål: Vern	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Samlet vurdering
Hovedmål					
Verneområde					
Tiltak i verneområde				*	
Morene					

* basert på tilgjengelig informasjon. Det foreligger ikke detaljert kunnskap om turstier og fotturister har gitt skade på flora og fauna i planområdet for gjeldende plan

Basert på informasjon fra intervjuene og arbeid med kunnskapsgrunnlaget i kap. 3, vurderes måloppnåelsen for delmål Vern som delvis oppnådd. Tabellen over viser forbedringsområder. Området mellom Refsvatn og Hengjane har ikke nye vesentlige landskapsinngrep, det er ikke etablert nye anlegg i verneområdet, og landskapsformen for morenen er i stor grad uendret, men Preikestolhytten og anlegget er lagt inn i området som er kartlagt som geologisk arv. Det er svært mye aktivitet i området, og dette er en påvirker opplevelsen av naturlandskapet.

Målet om vern kan vurderes å være ivaretatt, selv om det er en viss uenighet i hvor mye fokus målsettingen om vern har hatt. Konkret oppfølging gjennom kommuneplan og reguleringsplan vil være verdifullt. Videre vil målsetting om vern være enda viktigere å følge opp fremover, ettersom en innarbeider et større område i planarbeidet og vet at det er et økende press på Preikestolen med behov for utvikling av tilbud. Behovet for utvikling av attraksjoner og tilbud kan også medføre at målet om vern ikke blir så synlig. Det er viktig at målkonflikter mellom vern og utvikling / tilrettelegging ikke blir underkommunisert. Det er også tydelig at kunnskap og forståelse av verneverdiene er varierende.

5.3.2. Turisme

Mål i gjeldende fylkesdelplan:

Turisme: Preikestolen skal utnyttes i nasjonal og lokal satsing på turisme. Preikestolen skal være magneten som trekker folk til området, regionen og fylket.

2.1 Anlegg for turisme

I området skal det lages anlegg som gir tilbud knyttet til turisme, naturopplevelse og naturforståelse. Alle tilbud skal være av høy standard

2.2 Reiselivsanlegg

Det skal etableres et reiselivsanlegg av høy standard. Dette skal gi service og informasjon om Preikestolen, Lysefjordområdet, Rogaland som turistfylke og Norge som turistland. Anlegget skal være av en slik standard at det i seg selv er et reiselivsmål. Anlegget bør ligge i Refsvatnområdet og knyttes både til landtransport og til Lysefjorden.

2.3 Adkomst til området

Det må lages gode veiforbindelser og legges til rette for tilstrekkelig parkering. Denne bør knyttes til reiselivsanlegget. Utenfor det verneverdige området må det lages kaianlegg av god standard for adkomst med små og store båter fra Lysefjorden. Til disse kaianlegg kan knyttes mindre serviceanlegg.

2.4 Adkomst til Preikestolen

Det skal legges til rette for besøk til og på Preikestolen. Besøk på Preikestolen skal ha karakter av «erobring» i forbindelse med naturopplevelse og «prestasjon». Det skal ikke tillates motorisert eller mekanisert adkomst. Det skal være stier for å gi adkomst og for å kanalisere trafikken. Stiene skal ha karakter av «naturstier». Det bør lages et stinett av ulike standard, der hovedstien til Preikestolen får en kvalitet som kanaliserer den store trafikken og gir turistene rimelig god tilgjengelighet. Det bør lages stier slik at det blir tilbud om rundturer i området. Det må lages stier til tilknytningspunktene i Lysefjorden og mot løypenettet østover og til Botnesida i vest.

2.5 Informasjon

Det skal gis informasjon om Preikestolen, området rundt, regionen og fylket. Denne informasjonsformidlingen skal ha høy standard både fysisk, i innhold og pedagogisk tilrettelegging. I naturområde skal informasjonen presenteres slik at den ikke urimelig forstyrrer opplevelsen av kulturlandskapet.

Funnene fra intervjurunden viser at mange anser målet om turisme som oppnådd, og knytter dette i all hovedsak til store besøkstall og god håndtering. Målet om reiselivsanlegg og adkomst er også fulgt opp gjennom reguleringsplan for Preikestolhytta og adkomst og parkering for Preikestolen (19.04.1995), og reguleringsplan for Preikestolhytta (15.06.2005). Fellesbestemmelsene er direkte videreført og begge reguleringsplaner viser til fylkesdelplanen og følger opp de rammer som er førende for området. I reguleringsplanen fra 1995 er område R avsatt til overnattings- og

serveringssted og tilsvarende anlegg for reiselivsanlegg, og område S er avsatt til servicebygg med sanitæranlegg. Reguleringsplanene er i stor grad realisert, noe som bidrar til at målene knyttet til turisme i fylkesdelplanen vurderes som oppnådd.

Målet om turisme i inneværende plan er knyttet til fire punkt: etablering av reiselivsanlegg, adkomst til området, adkomst til Preikestolen og informasjon. Funnene kommenteres nærmere under.

Informasjons-, - og besøkssenter

Gjeldende fylkesdelplan har målsetting om informasjonsformidling, både knyttet til Preikestolen og til regionen og fylket. Funnene fra intervjuene viser at de fleste mener det er jobbet godt med informasjonsformidling for Preikestolen, men for å synliggjøre og utnytte Lysefjorden som helhet må det jobbes mer strategisk med dette.

Fylkesdelplanens delmål om besøkssenter er ikke realisert. Flere mener det er behov for et nytt besøkssenter, enten i området rundt Preikestolen eller andre steder. Noen mener det er mulighet for flere mindre sentre der det er mulighet for å utvikle tilbud, som Lysebotn og Kjerag. Mange påpeker at det er en utfordring å etablere besøkssenter i Preikestolsområdet knyttet til infrastruktur. Vann og kloakk er en stor investering og det kommer frem et behov for å diskutere fordeling av utgifter.

Flere trekker frem at det er behov for et besøks- og informasjonssenter med et godt tilbud og en helhetlig tilnærming der det er muligheter for å gi informasjon om flere attraksjoner og opplevelseskvaliteter i Lysefjorden. Det trekkes også frem at det var en uheldig plassering av besøkssenter i Oanes. Fordelingen mellom kommuner og hvem som har økonomi til å etablere tiltak bør være avgjørende, ikke hvor besøkssenteret faktisk bør ligge.

Flere mener at den logiske lokaliseringen er ved utgangspunktet for Preikestolstien. Her er det i dag godt tilrettelagte informasjons-, parkering- og servicefunksjoner knyttet til servering, butikk, utleie, toalett med mer samt overnattings-, aktivitets- og serveringstilbudene i regi av Preikestolen Basecamp (se punkt 4.4). Samtidig som det kommer frem av intervjuene at en del informanter mener det er behov for et besøkssenter, er det viktig å se at også tilbudene som er etablert i området normalt vil defineres som reiselivsanlegg. Selv om det refereres til informasjonssenter i fylkesdelplanen kan dette sees på i videre forstand.

Adkomst til Preikestolen og infrastruktur i området

Gjeldende fylkesdelplan har et mål om adkomst til Preikestolen. Informantene har jevnt over et inntrykk av at dette er blitt jobbet svært godt med, og det synes å være stor enighet om at det er gjort gode og hensiktsmessige investeringer ved startpunktet for turen til Preikestolen. Etableringen av sherpatrappene opp til Preikestolen blir ansett som et meget godt tiltak som har ivaretatt hensynet til at stiene skal oppleves som naturstier. Stien kanaliserer de besøkende godt, og det trekkes frem at det også er etablert et godt stinett i tilknytning til Preikestolen.

Veiforbindelser og parkering til besøkende til Preikestolen er jobbet mye med, mens inntrykket er at det ikke er jobbet mye med å følge opp målet om kaianlegg. Det er imidlertid få av informantene som uttrykker at manglende kaianlegg er noe savn.

Per i dag er det forhåndsbetaling og booking hos turistselskapene. De lokale bussene stopper ikke på bussholdeplassene på grunn av konsesjonsregler. Det betyr at bussene kjører forbi ventende på bussholdeplassene og det oppstår forvirring omkring tilbudet. I mange tilfeller ender det opp med at turister må kjøre taxi. Denne fordelingen, hvor Kolombus håndterer de lokale reisende og turistselskaper håndterer turister og besøkende, er ikke en effektiv måte å løse utfordringene rundt kollektivtrafikken på. Busstilbudet blir av informantene sett på som komplisert og uoversiktlig. En satsing på kollektivtrafikk vil være en viktig satsing for verdiskapingen fremover.

Flere mener at hadde man jobbet med parkering, tilkomst og infrastruktur i dag, så ville det vært gjort på en helt annen måte. Det kan være en utfordring å tenke nytt rundt allerede etablert infrastruktur og mønstre.

Når det gjelder konkrete forbedringer peker noen av de private næringsdrivende på behovet for ytterligere parkeringsplasser oppe ved startpunktet. Flere påpeker også behovet for å tilrettelegge toaletter på stien, men anerkjenner utfordringen det vil være å finne en egnet løsning som også er rasjonell å drifte. Enkelte peker også på behovet for gang- og sykkelvei på veien opp mot plataet mot Preikestolen. Flere mener det er muligheter for å redusere biltrafikken gjennom å legge til rette for el-sykkelutleie i Jørpeland.

*«Transport-
utfordringene er
en gordisk knute»*

-informant

Funnene fra intervjuene viser at infrastruktur er noe som opptar mange og at dette er en stor utfordring som må arbeides videre med. Logistikk løsninger blir veldig viktig fremover, og mange mener det blir viktig å tenke nytt rundt dette, spesielt knyttet til grønn mobilitet, teknologi og sambruk. Flere foreslår alternative løsninger som shuttlebus og elektrisk fergetrafikk. For å kunne nå hele Lysefjorden er det avgjørende med et godt båttilbud og mange ser frem til at et nytt båttilbud kommer på plass. Det nye anbudet som lyses ut i regi av Kolumbus, der bilfergen skal kombinere samfunnsnyttig og kommersiell trafikk, nevnes av dem som kjenner det som et viktig og nyskapende initiativ. Logistikk løsningene må ha god kvalitet og kunne inkludere lokalsamfunnene. Nye kommunikasjonsformer bør sees i sammenheng med utarbeidelse av ny plan.

«Logistikkmessige utfordringer er den største hindringen for utvikling»

-informant

Pressproblematikk og rammebetingelser for håndtering

Preikestolen oppleves definitivt som magneten som trekker folk til området, regionen og fylket. Generelt ser det ut til å være stor enighet om at besøket ikke går på bekostning av lokalsamfunn og natur. Samtidig er det mange som mener at besøket har økt så mye at man må se på rammene rundt turistmålet. I dette ligger at håndteringskapasiteten, dvs. virkemidlene for å styre og kanalisere trafikk må styrkes. Situasjonen er en annen i dag enn for 30 år siden, og i dag har vi andre verdier som grunnlag. Her trekkes det frem balansen mellom vern og turisme og balansen mellom opplevelsesverdien og utvikling, og ikke minst kravene til en moderne naturattraksjon.

Flere av informantene mener at Preikestolen godt kan håndtere enda større volum av besøkende hvis man klarer å fordele de besøkende mer utover året og dagen. Begrepet "soloppgangstur" til Preikestolen er eksempel på et tilbud som har bidratt til å spre trafikkstrømmen, og som nå begynner å feste seg i markedet.

«Preikestolen kan håndtere 5-600.000 i året dersom man sprer besøket ut over døgnet og året»

-informant

Samtidig er det mange av informantene som mener at besøkstrykket er vel stort på enkelte dager. Dette bidrar også til at enkelte opplever den siste delen inn til plataet og oppholdet på selve plataet som utrygt. I tillegg vil opplevelsen av press redusere attraksjonskraften på lengre

sikt. For eksempel er det ikke mulig for Preikestolen å styre hvor mange som går ut i stien samtidig, noe som er utfordrende på dager med mange cruisepassasjerer.

Flere mener at Frilufsloven gir utfordringer når det gjelder å finne en god forvaltning av et så stort besøksmål og at den paradoksalt nok gjør det vanskeligere å ta vare på naturen, både for besøkende, men også for lokalsamfunn/grunneiere. Noen taler altså for en vurdering av mulige unntaksbestemmelser, mens andre mener Frilufsloven ikke skal endres og dermed heller ikke diskuteres. Av utfordringer knyttet til dagens regelverk, er muligheten til å ta inn midler for eksempel på parkering, for så bruke dem på tilrettelegging og sikkerhet. Disse utfordringene gjelder en rekke naturbaserte attraksjoner, og er også en av de temaene som skal belyses i en NOU'en (Reisemålsutvalget, 2022) som nå er i arbeid.

Enkelte mener det bør være rom for at Preikestolen som Nasjonal turiststi kan få anledning til å prøve ut unntak fra dagens regelverk.

Vurdering

Tabell 5-5. Vurdering av måloppnåelse for mål om turisme

Mål: Turisme	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Samlet Vurdering
Hovedmål					
Reiselivsanlegg					
Adkomst til området					
Adkomst til Preikestolen					
Informasjon					

Hovedmålet om turisme vurderes absolutt som oppnådd og med god måloppnåelse. Preikestolen tiltrekker seg folk fra området, regionen og fylket. Etableringen av både Base Camp, den nye Preikestolen fjellstue og «the Bolder» er direkte eller indirekte et resultat av besøkende til Preikestolen. Fylkesdelplanens mål 2.1 om anlegg av høy kvalitet er slik sett nådd. Fylkesdelplanens mål om et informasjons- og besøkssenter for Preikestolen og Lysefjorden (mål 2.2) er ikke gjennomført, og blir etterspurt av flere respondenter. Dette gjør at en ikke oppnår full måloppnåelse på dette punktet. Anlegg for turisme og reiselivsanlegg kan lett gå over i hverandre, og vår gjennomgang viser at parkering, informasjons-, service- og overnattingstilbudet både ved utgangspunktet for stien og i området rundt er forbedret senere år. Adkomst til Preikestolen, og stien opp vurderes som god. Det er et forbedringspotensial knyttet til informasjon om regionen og Lysefjorden

som helhet, selv om dette er godt ivarettatt gjennom nettsidene til Lysefjorden Utvikling og andre kanaler.

5.3.3. Verdiskaping

Mål i gjeldende fylkesdelplan

Verdiskaping: Reiseliv, turisme og rekreasjon i området skal utnyttes til verdiskaping i kommunene, fylket og landet.

3.1 Opphold i regionen

Det er et mål å få turistene til å bli lenger i regionen, overnatte og delta i virksomhet som gir inntekter lokalt.

3.2 Reiselivsanlegg

Etablering og drift av reiselivsanlegg i området må gi lokale ringvirkninger i form av arbeidsplasser og inntekt lokalt.

3.3 Fordeling

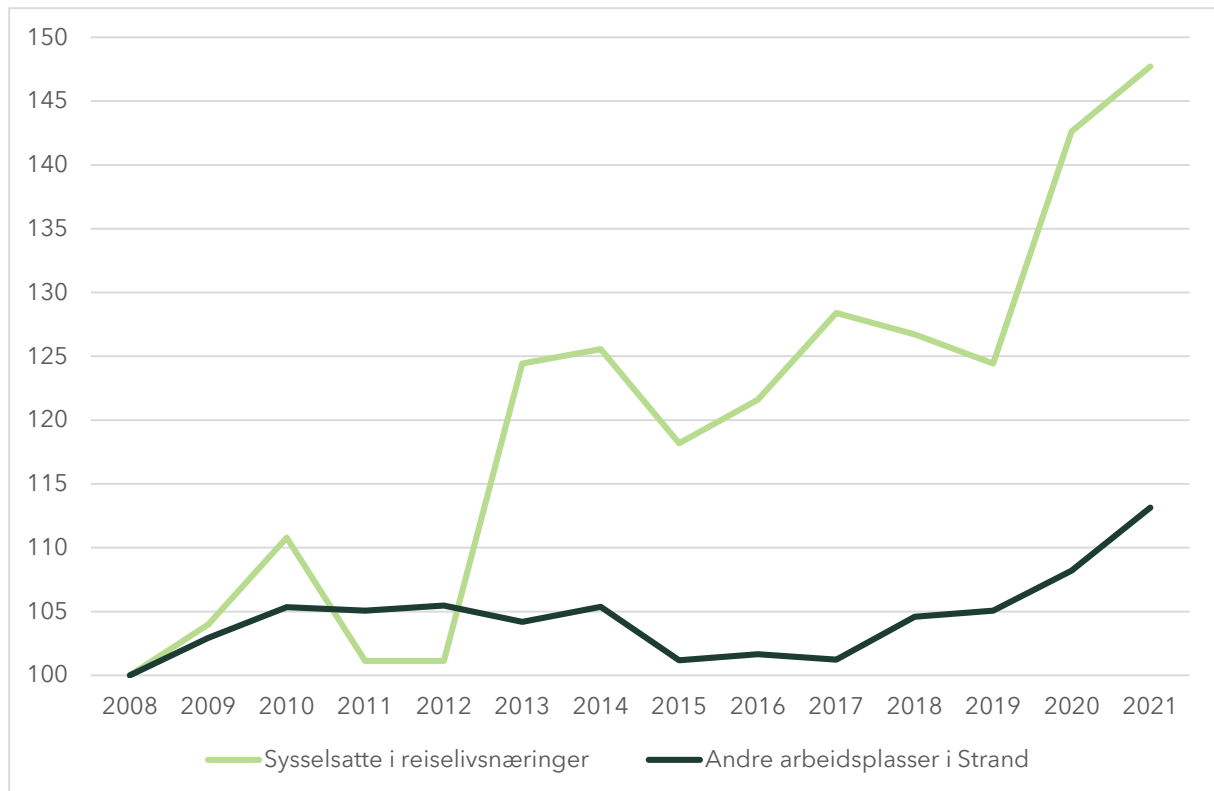
Det bør treffes organisatoriske og administrative tiltak som sikrer fordeling av ringvirkninger, inntekt og utgifter i planområdet, slik at kommune- og eiendomsgrenser ikke blir avgjørende for lokalisering og utforming.

Målet om verdiskaping er det målet som blir trukket frem som minst oppnådd av informantene, og det som bør ha mest fokus fremover. Begrunnelsen er at en ikke har klart å få de besøkende til å bli lengre i området, dvs. det høye omfanget av dagsturturisme. Det er en oppfatning at næringslivet i Stavanger sitter igjen med fordelene.

Samtidig er det viktig å se omfanget av gjester som overnatter i forhold til antall anlegg i nærheten av Preikestolen. Samtaler med aktører rundt Preikestolen gir signaler om at de har mye trafikk i sommersesong. Det kan altså være at flere av de dagsbesøkende hadde overnattet dersom det hadde vært flere tilbud. Status kan altså være at Preikestolen har et potensial som enda ikke er tatt ut.

Definisjonen av hva som er lokal verdiskaping er uklar, og er heller ikke et tema som er gått nærmere inn i. En kan for eksempel måle det i antall oppstartede bedrifter, hvor lenge folk oppholder seg i regionen eller få et inntrykk av hvordan lokalbefolkningen oppfatter verdiskaping. Om en ser nærmere på sysselsettingstall ser vi at det har vært en økning i antall sysselsatte i reiselivsnæringen i Strand kommune med 84 sysselsatte siden 2008. I antall er det ikke mye, men dette utgjør nesten 50 % vekst. I samme periode var det mindre enn 15 % vekst i annen sysselsetting i Strand (se figur 5-2). Vi kan ikke peke på årsaksforhold, men finner det interessant å merke seg at det *har* vært vekst i

reiselivsnæringene i Strand i en periode der det var mye utvikling rundt Preikestolen, samtidig som det var omtrent ingen vekst i andre næringer. Dette indikerer at det har vært en viss lokal verdiskaping i regionen som kan knyttes direkte til den økende mengden besøkende til Preikestolen.

Figur 5-2 (jfr. Figur 2-16): Indeksert utvikling i antall sysselsatte i reiselivsnæringer vs. andre næringer i Strand, 2008-2021 (2008 = 100). Ekskl. sjøfart. Datagrunnlag: SSB tabell 13470. Bearbeidet av Asplan Viak

Indirekte verdiskaping som følge av besøksøkningen (vekst i andre næringer enn reiselivsnæringene), kan vi *ikke* utlede av tallene. En generell tommelfingerregel er at rundt 35% av de besøkendes konsum tilfaller andre aktører enn de som er i reiselivets kjernenæringer (overnatting, servering, transport og aktivitet). Dette kan eksempelvis være handelsstand, bensinstasjoner og lignende. Se nasjonalt satellittregnskap for turisme (SSB statistikkbanken tabell 10638). Samtidig gir reiselivet, fordi det er personalintensivt, ofte viktige bidrag i form av skatteinntekter til kommunene. Dette er mer "usynlige" inntekter som må dokumenteres gjennom en egen ringvirkingsanalyse.

I en slik ringvirkningsanalyse for Vestland fylkeskommune (Asplan Viak, 2022) brukte vi modellverktøyet PANDA⁸ til å regne ut indirekte virkninger av turistkonsumet. For hver 100 sysselsatt som direkte følge av turistkonsumet i 2019, kom vi fram til 13 ekstra sysselsatte i Vestland. Når vi derimot skiller på turistkonsum i og utenfor reiselivsnæringene, kommer vi fram til at 100 sysselsatte i reiselivsnæringene medfører 45 sysselsatte i andre næringer (både som følge av direkte og indirekte konsum). Dersom det samme forholdet er overførbart til Strand, vil 84 ekstra sysselsatte i reiselivsnæringene medføre 38 ekstra sysselsatte i andre næringer.

«Det er mange muligheter for utviklingen, men kan ikke gjøre noe uten varme senger»

-informant

Verdiskaping gjennom næringsutvikling i bygdene er ønskelig av informantene. Mange setter søkelys på at Lysefjorden bør legge til rette for flere kassaapparat og etablere «små landsbyer» med tilbud til besøkende. Dette kan være en riktig strategi fremover, gitt at det finnes investorer med gode konsept og at det er mulig å rekruttere arbeidskraft. Reiselivsnæringen kan være en viktig katalysator i arbeidet med å utvikle gode lokalsamfunn, herunder også for såkalte livsstilflyttere. Det å komme i gang med en slik utvikling krever både investeringer og innsats.

«Det må ikke bli Disney»

-informant

Informantene mener det ikke er jobbet godt nok med lokal verdiskaping, men at dette er komplisert og vanskelig å få til. Hva som er faktisk status, hvordan man skal jobbe videre med verdiskaping og hva man skal satse på er noe som bør løftes frem i ny plan. Da kan det være en fordel at planområdet nå gjelder hele Lysefjorden, slik at man kan se dette i et overordnet og helhetlig perspektiv for hele regionen. Flere hevder også at turisme og reiseliv sees på som en regional utfordring som trenger en regional strategisk tilnærming.

Funnene viser at informantene i stor grad mener målet om lokal verdiskaping ikke er oppnådd. Lokal verdiskaping oppleves gjerne synonymt med lokalsamfunnsutvikling og utvikling av det autentiske Lysefjorden. Her har kulturhistorie en særlig viktig betydning. Kulturhistorie er trukket frem som et

«Kulturhistorie kan være en rød tråd i området»

-informant

⁸ www.pandaanalyse.no

grunnlag for utvikling og for ønsket om en verdiskaping basert på det «autentiske». Man antar at det er gode muligheter for å spre attraksjonene i Lysefjorden og at det finnes et godt utgangspunkt rundt etablerte bygder og gårder. Det er ønskelig med småskala utvikling hvor en legger til rette for attraksjoner, opplevelser og overnatting. Utfordringen er å konvertere private bygg til næringsbygg på en måte som både i varetar eierne og det næringsmessige. I Flørli er det dialog med kulturminneforvaltningen når det gjelder bruk av eksisterende bygningsmasse med kulturhistorisk verdi.

Noen ser muligheter i krafthistorien blant annet i Flørli, og utvikling av verdiskapingsprosjektet «kraftturisme», mens andre mener at besøkende i større grad er opptatt av aktivitetsbaserte tilbud som kajakk, klatring og hytter med det lille ekstra (eksempelvis The Bolder). Kulturhistoriske vandreruter og vandreruter generelt kan være aktuelt. Lysefjorden Utvikling har utviklet en omfattende prosjektbeskrivelse (Lysefjorden Utvikling) for Lysefjorden rundt som bør vurderes i ny regionalplan slik at overordnet trasévalg kan fastsettes

Flere mener at Lysebotn kan tåle en mer storskala utvikling. Utfordringen med å utvikle nye attraksjoner og tilbud er få innbyggere, dårlig infrastruktur og å treffe riktig i forhold til målgruppe. Vinterstengt vei til Lysebotn fra 1. desember til midten av mai kan også ha betydning for utvikling av visse attraksjoner.

For Preikestolen kan økt lokal verdiskaping skje gjennom at det etableres flere tilbud som gir de besøkende "reason to stay" og/eller at en klarer å utvikle mer trafikk høst, vinter og vår.

Vurdering

Tabell 5-6. Vurdering av måloppnåelse for målet om verdiskaping.

Mål: Verdiskaping	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Vurdering
Hovedmål					
Opphold i regionen					
Reiselivsanlegg					
Fordeling					

Måloppnåelsen for målet om verdiskaping vurderes som delvis oppnådd. Mange av informantenes opplevelse av verdiskaping er gjerne knyttet til forventninger og potensial for utvikling. Blant annet omtales flere «varme senger» og potensiale knyttet til kulturhistorie. Lokal verdiskaping virker for mange å være synonymt med det autentiske og

det å holde liv i bygdene. I tillegg vurderer informantene det slik at målet om opphold i regionen ikke er nådd. Vi har derfor vurdert det slik at kommunale og regionale myndigheter vurderer måloppnåelsen som lav. Samtaler med næringsaktører og statistikk for sysselsetting i reiselivsnæringen viser imidlertid et annet bilde og basert på denne kunnskapen er målet for verdiskaping vurdert som delvis oppnådd. Om en ser Lysefjorden som helhet er det et stort potensial for økt lokal verdiskaping og opphold i regionen. Dette bør diskuteres og konkretiseres i ny plan.

5.3.4. Lysefjordområdet

Mål i gjeldende fylkesdelplan

Lysefjordområdet: Planer og tiltak i området må ses i sammenheng med hele Lysefjordområdet, slik at virksomheter bygger gjensidig opp under hverandre.

4.1 Sammenheng

På enkelte felt som informasjon, kommunikasjon o.l. skal hele Lysefjordområdet fremtre som et samlet «begrep».

Gjeldende fylkesdelplan har målsetting om at Lysefjorden skal fremstå som et samlet begrep og at planer og tiltak i området skal sees i sammenheng. Undersøkelser som har blitt gjennomført av Stiftelsen Lysefjorden viser at uten Preikestolen, er det ingen assosiasjoner til Lysefjorden. Enkelte aktører mener at Preikestolen er en kjent merkevare og helt unik, også i regionen, og at det kan bli vanskelig å koble sammen de to begrepene til en felles assosiasjon. Flertallet er imidlertid positive til at den nye planen i sterkere grad skal fokusere på hele Lysefjorden. Mange nevner da nettopp potensiale for å utvikle en natur- og kulturbasert turisme der hovedaktiviteten er vandring.

Gjennomgangen i punkt 4.5 viser også at det er sannsynlig at Preikestolen og Lysefjorden vil ha appell til litt ulike segmenter, men at de til sammen kan levere helt unike naturkvaliteter i forhold til det internasjonale markedet.

Vurdering:

Tabell 5-7. Vurdering av måloppnåelse for Målet om Lysefjordområdet.

Mål: Lysefjordområdet	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Vurdering
Hovedmål					
Sammenheng					

Måloppnåelse for målet om Lysefjordområdet vurderes som lav. Området fremstår ikke som et samlet begrep, jf. spørreundersøkelser og uttalelser fra informantene. De færreste vil koble sammen Preikestolen og Lysefjorden. Det blir viktig fremover å koble sammen de to begrepene/stedsnavnene, samtidig er det viktig å ta høyde for at det er to vidt forskjellige områder som vil appellere til ulike typer besøkende.

5.3.5. Lokalt turområde

Mål i gjeldende fylkesdelplan

Lokalt turområde: Området skal fortsatt være et attraktivt rekreasjons- og opplevelsesområde til bruk for lokalbefolkningen.

5.1 Leirskole o.l.

Området skal kunne nyttes til læring og undervisning i naturfaglige emner. Spesielt skal det legges til rette for at det i Refsvatnområdet fortsatt gis muligheter til leirskole o.a. pedagogisk virksomhet.

Noen av informantene har et nært forhold til Preikestolen og Lysefjorden, og bruker Preikestolen som lokalt turområde, andre foretrekker andre turmål på grunn av mengden turister eller har andre turmål de vurderer som mer attraktive. Hvorvidt området brukes som lokalt turmål oppleves som helt individuelt, og det kan være vanskelig å si om man har oppnådd målet om Preikestolen som et attraktivt lokalt opplevelses- og rekreasjonsområde. Noen føler at Preikestolens opplevelseskvaliteter forringes av mengden turister, og at naturopplevelser kommer i skyggen. Nordmenn flest er opptatt av naturen i seg selv, og er vant til å kunne gå alene i fjellet og i skogen. Det blir nevnt at turismen har overtatt Preikestolen, men at det finnes mange gode turalternativer i området, f. eks i Jørpeland og at det derfor er oppstått en lokal aksept for dette.

Enkelte fremhever også at Preikestolen er blitt en attraksjon og lokal stolthet som man tar med besøkende på. Informasjon og mer fokus på å kunne benytte seg av Preikestolen hele året, kan bidra til en større lokal kontaktflate. Totalt sett er inntrykket at informantene er fornøyde med situasjonen slik den er i dag.

Vurdering:

Tabell 5-8. Vurdering av måloppnåelse for målet om lokalt turområde.

Mål: Lokalt turområde	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Vurdering
Hovedmål					
Leirskole					

Måloppnåelse for målet om lokalt turområde vurderes som delvis oppnådd. Om området benyttes som lokalt turområde er veldig individuelt, men Preikestolen fremstår som en lokal stolthet for hele regionen. Flere viser til faste turer i området, mens andre ønsker å unngå området på grunn av folkemengden. Det er for mangelfull informasjon fra informantene til å vurdere måloppnåelse for leirskole, men annen kunnskap fra Stavanger turistforening sine nettsider viser at det arrangeres leirskoleleker i Lysefjorden med innkvartering på Lysefjorden turistforeningshytte. Derfor vurderes målet om leirskole basert på annen kunnskap som oppnådd.

5.3.6. Nasjonalt løypenett

Mål i gjeldende fylkesdelplan

Nasjonalt løypenett: områder skal gi fotturister tilknytning til turrutene i Ryfylkeheiene og det nasjonale tur og løypenettet disse er knyttet til.

6.1 Forbindelser

Turstier og andre forbindelser i og gjennom område skal på en attraktiv måte dekke behovet for fotturister som ikke skal til Preikestolen, men «gjennom» området.

6.2 Informasjon

I området skal det gis informasjon om Ryfylkeheiene og tilgang til rutenettet her.

Gjeldende fylkesdelplan har en målsetting om at området skal gi fotturister tilknytning til det nasjonale tur- og løypenettet, at det skal være gode forbindelser i og gjennom området og god informasjon om tilgang til rutenettet.

Det er i dag tilrettelagt for et sammenhengende stinett i området, men mange informanter viser til at det er potensiale for å utvikle vandrerutene.

Området er lett tilgjengelig med innfallsporier, men deler av vandreruten har per i dag ikke ønsket kvalitet. Deler av området for vandreruter er også forringet av veiutbygging eller andre inngrep.

Funnene viser at etablering av vandreruter gjennom Lysefjorden er etablert. Vandreruten har tilknytning

til Ryfylkeheiane og «nasjonalt rutenett», men det oppleves som et stort potensial til å utvikle enda

bedre vandreruter. Det fremheves at det er viktig å benytte og utvikle de eksisterende stiene. Dette kan være et viktig grep for å øke verdiskapingen og få folk til å oppholde seg lengre i regionen.

Dialogen med aktørene har imidlertid vist at ideen om å utvikle vandreruter i Lysefjorden har stor aktualitet. For stien som kalles Lysefjorden

Rundt foreligger det en omfattende prosjektplan. Den er

utarbeidet av Lysefjorden Utvikling, men basert på

innspill fra DNT. Turistforeningen anbefaler å starte fra

Vinddalen og gå mot klokka til Preikestolen BaseCamp.

Stien skal gå rundt hele fjorden, nede ved fjorden, opp på ikoniske utkikkspunkt og topper, innom flest mulig av

de relevante kulturhistoriske punktene og må tilføres relevante servicetilbud som overnatting, servering med mer.

Som det fremkommer under attraksjonsanalysen i kapittel 4 vurderes Lysefjorden å ha natur- og kulturgitte forutsetninger for å utvikle et tilbud av internasjonal kvalitet. Løftet vil kreve både kompetanse, samarbeid og økonomiske ressurser i enda større omfang enn det som var tilfelle i løftet av Preikestolen.

«Vi må ta tak i det som allerede er her. Lage vandreruter basert på kulturhistorie»

-informant

«Løses kvaliteten på stiene er dette en vandrerute i verdensklasse»

-informant

Vurdering

Tabell 5-9. Vurdering av målsettingen om nasjonalt løypenett.

Mål: Nasjonalt løypenett	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Vurdering
Hovedmål					
Forbindelser					
Informasjon					

Måloppnåelse for målsettingen om nasjonalt løypenett vurderes som delvis oppnådd. Både informanter og kunnskapsgrunnetet ellers viser at det er et godt etablert løypenett i området, og måloppnåelsen kunne på dette grunnlaget vært vurdert som god. Det er imidlertid et stort forbedringspotensial knyttet til både utvidelse og kvalitet. Flere informanter fremhevet potensialet i å utvikle "Lysefjorden Rundt" som en vandrerute med internasjonalt potensial, som også kan ha en verdi knyttet til lokal verdiskaping og opphold i regionen. Derfor vurderes måloppnåelsen som delvis oppnådd. En slik utvikling må være bærekraftig og ikke gå på bekostning av verneverdiene i Lysefjorden. Utviklingen må derfor skje i godt samarbeid med fagkompetanse på vernefagene.

5.3.7. Kulturminner

Mål i gjeldende fylkesdelplan

Kulturminner: Kulturminner i landskapet skal registreres. Kulturminner som har kulturhistorisk verdi, eller verdi for forståelse av landskapet, landskapets bruk og for utvikling av turisme skal sikres for ødeleggelse.

7.1 Vern

Anlegg som hustuffer, steingjerder, transport- og ferdselsveier, kulturlandskap o.l. skal ikke ødelegges før det er registrert og verdien vurdert sammen med bl.a. fylkeskultursjefen

7.2 Bruk

Det skal legges til rette for gjenbruk, drift og videreutvikling av virksomhet knyttet til kulturminnene, når dette ikke strider mot andre mål for planområdet.

7.3 Navn

Ved informasjon, skilting o.a. skal det legges vekt på å bruke navn og betegnelser knyttet til områdets tidligere kulturhistorie.

De færreste av intervjuobjektene hadde meninger om målsettingen for kulturminner, men det ble fremhevet at det er behov for mer kunnskap og forståelse. Noen mente at målet om ivaretagelse av kulturminner ikke er så aktuelt innenfor plangrensen for gjeldende plan, siden det ikke er kjent mange kulturminner her. Det er kjent noen bygninger i SEFRAK-registeret, bl.a. Øvre og Nedre Brattlia lengst øst i planområdet for fylkesdelplanen.

Vurdering

Tabell 5-10. Vurdering av målsettingen om kulturminner.

Mål: kulturminner	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Samlet vurdering
Hovedmål					
Vern				*	
Bruk					
Navn					

* vurdering er basert på kjente verdier. Det er derimot et stort kunnskapshull når det gjelder nyere tids kulturminner og kulturlandskapselementer, og disse kan gå tapt uten at dette blir fanget opp.

Basert på informasjon fra intervjuene og arbeid med kunnskapsgrunnlaget i kap. 3, vurderes måloppnåelsen for delmål Kulturminner som lav måloppnåelse. Tabellen over viser forbedringsområder. Hovedmålet om *kartlegging* av kulturminner i landskapet er satt til lav måloppnåelse, siden slike registreringer ikke er gjort mer systematisk i planområdet.

Målet om *gjenbruk og drift* knyttet til kulturminner og kulturlandskap er regnet å ha en lav måloppnåelse. En av konsekvensene er forfall av bygninger med kulturhistorisk verdi, eller at kulturlandskap gror igjen. Det er ikke kjent for noen om det siste målet om *navngivning* er fulgt opp.

Med unntak av regionale myndigheter, var det tydelig at andre aktører i liten grad hadde kunnskap om kulturminner og hadde derfor lite grunnlag for å mene noe om kulturminner var godt ivare tatt. Når planområdet utvides, må det fokuseres mer på kunnskap om kulturminner og kulturmiljø i hele planområdet.

5.3.8. Oppsummering av evaluering av fylkesdelplan for Preikestolsområdet

Gjeldende fylkesdelplan er en konkret og tydelig plan med målsettinger som i sin tid var både fremtidsrettet og bærekraftig. Funnene fra intervjurunden viser at det er samstemthet rundt dette inntrykket. Planen har hatt en god utforming, god forankring og delvis til god måloppnåelse. Det trekkes frem at de som utarbeidet planen hos Rogaland fylkeskommune har hatt en svært viktig rolle, og har evnet å tenke langt fremover i tid. Det har imidlertid skjedd mye på 30 år, og kravene og forutsetningene for planleggingen er helt annerledes i dag. Bærekraftsmålene er premissgivende for utviklingen og siden 1992 har utfordringene endret seg mye, både knyttet til samfunn- og individnivå. Klimautfordringene trekkes frem som ekstra viktig, det samme gjør balansen mellom utvikling og vern. Hvordan man kan knytte sammen de tre bærekraftsdimensjonene sosial bærekraft, økonomisk bærekraft og klima og miljø blir viktig for planleggingen fremover. Flere informanter påpeker at lovgivningen har endret seg, og planen er ikke i henhold til dagens krav, blant annet i plan- og bygningsloven.

Samtalene med aktørene knyttet til Stiftelsen Preikestolen og Lysefjorden Utvikling avdekker at planen har vært en viktig ramme for arbeidet i disse organisasjonene. I tillegg ser det ut til å være bred enighet om at den organiseringen som planen foreslo bidro til samhandling og gjennomføringsevne, noe som var avgjørende for å oppnå målet om Preikestolen som nasjonal attraksjon og samtidig unngå store pressproblemer.

Funnene viser imidlertid at gjeldende fylkesdelplan ikke konkret benyttes som styringsverktøy for forvaltningen i dag. Noen mener den ble brukt aktivt i de første årene etter at den ble vedtatt, mens kjennskapen til planens innhold er generelt lav. Dette har mange årsaker og det kan ikke pekes på en tydelig sammenheng. Flere av de administrativt tilsette er ansatt de senere år, og har dermed ikke satt seg inn i en plan av en annen tidsalder. Noen mener planen er omfangsrik og stor, andre viser til at planen gjelder kun for Preikestolen og at det derfor ikke har vært så aktuelt å benytte seg av den.

Arealføringene i fylkesdelplanen er innarbeidet i kommuneplanen til tidligere Forsand kommune, og etter kommunesammenslåingen (01.01.2020) er arealføringene videreført i kommuneplanens arealdel for Strand kommune 2007-2022. I tillegg er det tre reguleringsplaner innenfor planområdet til gjeldende fylkesdelplan. Dette gjelder reguleringsplan for Refsvatn- Neverdalsfjellet med Preikestolen (vedtatt 25.02.1999), reguleringsplan Preikestolhytta og adkomst og parkering for Preikestolen (vedtatt 19.04.1995) og reguleringsplan Preikestolhytta (vedtatt 15.06.2005). Alle reguleringsplanene viderefører fellesbestemmelsene eller deler av fellesbestemmelsene fra fylkesdelplanen, som også er anbefalt. Reguleringsplanene følger opp de rammene

som er førende for området, med unntak av areal avsatt til byggeområde i reguleringsplan for Refsvatn- Neverdalsfjellet med Preikestolen der det tillates taubane og stolheis. Dette er ikke realisert, og har ikke hatt innvirkning på vurdering av måloppnåelsen. Andre tiltak i reguleringsplanene er realisert og har hatt innvirkning på måloppnåelse knyttet til blant annet turisme. Oppfølging av fylkesdelplanen gjennom kommuneplan og reguleringsplaner viser at fylkesdelplanen har vært brukt som et aktivt styringsdokument. At arealføringene er videreført i reguleringsplanene kan også ha bidratt til at informantene ikke ser behovet for å sette seg inn i fylkesdelplanen fra 1992. Som nevnt tidligere, kan ikke fylkesdelplanen lenger anvendes konkret knyttet til plan- og bygningsloven, og dette er også en medvirkende grunn til at planen ikke benyttes aktivt i dag.

Hovedinntrykket er at det er en god og fremtidsrettet plan, etter sin tid, som har hatt delvis til god måloppnåelse og oppfølging. Samtidig er det på høy tid at den oppdateres og revideres i henhold til nye samfunnsutfordringer og nytt lovverk.

I oppsummeringen av hver måloppnåelse har vi sammenfattet vurderingene våre, med fire farger. Dette er kun en kvalitativ vurdering av måloppnåelse. Intervjuene henter inn folks oppfatning av situasjonen og gjenspeiler ikke nødvendigvis det reelle om man henter inn statistikk eller annen type grunnlag for å vurdere de enkelte målene i gjeldende fylkesdelplan. Vi har derfor forsøkt å supplere med annen kjent kunnskap, først og fremst den kunnskapen som har kommet fram i tidligere kapitler.

Tabell 5-11. Vurdering av måloppnåelse

Måloppnåelse	Vurdering
Mangelfull informasjon	
Lav måloppnåelse	
Delvis måloppnåelse	
God måloppnåelse	

Tabell 5-12. Oppsummering av vurdering av måloppnåelse for alle mål.

Mål	Kommuner	Regionale myndigheter	Andre aktører	Annen kunnskap	Samlet vurdering
Vern					
Verneområde					
Tiltak i verneområde					
Morene					
Turisme					
Reiselivsanlegg					
Adkomst til området					
Adkomst til Preikestolen					
Informasjon					
Verdiskaping					
Opphold i regionen					
Reiselivsanlegg					
Fordeling					
Lysefjordområdet					
Sammenheng					
Lokalt turområde					
Leirskole					
Nasjonalt løypenett					
Forbindelser					
Informasjon					
Kulturminner					
Vern					
Bruk					
Navn					

6. Tema til diskusjon

Preikestolen er ikke bare en geologisk formasjon eller et turmål, men også en kjent merkevare og helt unik. Som tidligere nevnt, viser undersøkelser at folk flest ikke har assosiasjoner til Lysefjorden. Fordi kjennskapet til Lysefjorden i dag er lav, kan dette være en utfordring for utviklingen av området som helhet. Samtidig kan det være en mulighet at Preikestolen kan sette Lysefjorden enda mer på kartet og på den måten synliggjøre nye konsepter knyttet til Preikestolen. Kunnskapsgrunnlaget viser at opplevelsesverdier knyttet til landskap, kulturminner og rik natur er store - og kan gi grunnlag for verdiskapning. Samtidig ser man at det er helt klare problemstillinger knyttet til bruk av disse verdiene.

I kunnskapsgrunnlaget som helhet kommer det frem hva som bør sees nærmere på i planarbeidet. I tillegg er det noen overordnede tema som bør løftes frem i det videre arbeidet. Dette kan være til diskusjon, eller som utgangspunkt for videre medvirkning og drøfting. Dette vil spesielt være nyttig når det kommer til prioriteringer, utforming av målsettinger og strategier, samt planens utforming.

6.1. Bærekraft som overordnet prinsipp

Bærekraftig utvikling og balanse mellom vern og utvikling er en stor og viktig utfordring. Hvordan ta vare på verdiene og samtidig utvikle? Den gjeldende planen har vært fremtidsrettet rundt dette, men utviklingen har gått fort og forutsetningene for planleggingen har endret seg. For at utviklingen fremover skal være balansert, må det være fokus på å ta utgangspunkt i det man allerede har, i stedet for å utvikle nye områder. Dette er bl.a. eksisterende stier, eksisterende bygg og områder som allerede er utviklet, eksempelvis Flørli, Lysebotn og området tilknyttet Preikestolen.

Det kan være hensiktsmessig å skille mellom utfordringene for utviklingen av Lysefjorden som helhet og utfordringer for Preikestolen alene. Bærekraft og balanse blir løftet frem for Preikestolen, der balanse og kontroll på besøkende er noe av det som må adresseres. Besøkstallene generelt er ikke en utfordring, men det er for stor belastning på toppdagene. På selve plataet er det plass til om lag 1000 besøkende, flere innfallsporter vil ikke bidra til å redusere presset på disse dagene. Veldig mange besøkende og press på området kan også bidra til å forringe opplevelseskvalitetene. Sikkerhet er også noe som raskt blir en utfordring på dager med mange besøkende, og SOME (Sosiale medier) har vist oss hvordan dette kan utvikle seg på måter vi ikke har tenkt på tidligere. Regulering og

fordeling av besøkstallene gjennom f. eks flere tilbud eller begrensning/bestilling av parkering, og hvordan man kan håndtere sikkerhet og fremkommelighet må diskuteres nærmere.

Andre tema som bør diskuteres kan knyttes til bærekraft, både når det gjelder mulige tap og fysisk inngrep i viktige verdier for landskap, natur og kulturminner, men også mulige tap av viktige visuelle sammenhenger og opplevelseskvaliteter. Noen av de ambisjonene som kommer fram i intervjuene er man allerede nå klar over kan være utfordrende for verneverdier. Eksempelvis er droner og helikoptertrafikk problematisk, og med unntak for naturreservat, har man i dag ikke lov hjemmel for å styre dette. Cruisetrafikk og store utbygginger kan forringe opplevelseskvaliteter – og er påpekt i kapittel 3. Kontrasten mellom en storskala majestetisk fjord og små gårder i fjellsidene kan bli utfordret av store cruiseskip eller store landskapsinngrep. Dette kan føre til en «punktering» av opplevelsen. Som også funnene fra intervjuene viser, er det ønskelig for utviklingen av Lysefjorden at opplevelsen forblir autentisk, med gode kvaliteter og uten for mye «turistifisering». Det er viktig at all utvikling må være bærekraftig og ikke gå på bekostning av verneverdiene i planområdet. Utviklingen må derfor skje i godt samarbeid med fagkompetanse, og baseres på et godt kunnskapsgrunnlag.

Samtidig som bærekraft og balanse mellom utvikling og vern er en utfordring, er dette også inngangen til turisme og utnyttelse av det kommersielle potensialet. Ved å ha et fokus på natur og bærekraftige, grønne løsninger vil det være en attraktiv destinasjon. Bærekraft handler ikke bare om miljø, men også om sosial og økonomisk bærekraft. En satsing på lokalsamfunnsutvikling, næring og arbeidsplasser er avgjørende og disse temaene må komme tydelig frem i planen. Det er også tydelig at en del av de viktige verdiene i Lysefjorden er best ivaretatt ved å være i bruk – f.eks. historisk bygningsmasse som forfaller når områdene blir forlatt, eller kulturlandskap som gror igjen når områdene ikke blir beitet.

En helhetlig satsing på bærekraft, som også inkluderer utdanning, formidling, lokalsamfunnsutvikling og næringsutvikling vil være viktig for utviklingen fremover. Balansen mellom de tre bærekraftsdimensjonene må adresseres og diskuteres nærmere i utformingen av målsettinger og strategier for ny regionalplan. Tydelige prioriteringer blir avgjørende for utviklingen av Lysefjorden. Det er også avgjørende at Lysefjorden beholder statusen som Bærekraftig reisemål og at både Kjerag og Preikestolen forblir autorisert som Nasjonale turiststier. En bør i tillegg vurdere å gjøre en økonomisk analyse av økonomiske effekter av reiselivet rundt Preikestolen og Lysefjorden. Denne kan brukes som en nullpunktsanalyse som kan brukes som utgangspunkt for fremtidige målinger. Det

må jobbes videre med kunnskap om verneverdier i planområdet, slik at man bedre forstår tålegrensene og muligheter for utvikling og endring.

Figur 6-1 Tema som bør diskuteres og som kan knyttes til bærekraftsdimensjonene i planarbeidet.

6.2. Rammebetingelser

Som nevnt tidligere er det behov for å se på rammebetingelsene for forvaltning av en så stor attraksjon som Preikestolen. Høyt besøk i enkelte naturområder samt et friluftsliv i stor endring har ført om en diskusjon om rammebetingelser, særlig Friluftsløven. Dette er en nasjonal utfordring som har ført til at det er nedsatt et utvalg som skal levere en NOU om rammebetingelsene på norske reisemål. Utvalget ventes å være ferdig med sitt arbeid våren 2023.

I hele reiselivs-Norge, også i dette området, er det delte meninger om det å se på eksisterende rammebetingelser. Det er viktig at arbeidet med ny regionalplan adresserer en åpen diskusjon om dette. Som et bærekraftig reisemål med to nasjonale turiststier bør området også være i en god posisjon til eventuelle pilotprosjekter generelt eller i kjølvannet av overlevert NOU.

6.3. Samarbeid

Preikestolen og Lysefjorden er Rogalandsikoner, og hele regionen får utbytte av Preikestolen som destinasjon. Samtidig rammer utfordringene knyttet til utviklingen i størst grad kommunene som er tilknyttet Preikestolen. Preikestolen var tidligere lokalisert i Forsand kommune. Fra 1. januar 2020 ble Preikestolområdet overført til Strand, samtidig som Forsand og Sandnes ble én kommune. En av grunnene til dette, er at en så det som formålstjenlig at hele Preikestolområdet ligger i samme kommune, da området tidligere var delt mellom Strand og Forsand. Samarbeidet mellom kommunene kan være utfordrende og dette kan bli en trussel fremover. Finansiering av ny infrastruktur, VA og andre tilbud i området rundt Preikestolen bør løftes opp og diskuteres i et regionalt perspektiv. Diskusjoner rundt økonomi, og hvem som får fordeler og ulemper av fremtidige satsinger er viktig å samsnakke om.

Funnene fra intervjurunden viser imidlertid at de fleste er enige om retningen på planen og hva som er viktig for fremtidig utvikling av Lysefjorden. Det har også vært et godt samarbeid mellom Stiftelsen Lysefjorden, Lysefjorden Utvikling, grunneiere og kommunene. Dette er et godt utgangspunkt for å kunne komme til enighet om felles målsettinger videre. Planarbeidet kan bidra til et godt grunnlag for samarbeid ved å legge opp til arenaer der en kan si sin mening og sammen diskutere løsninger. Da er det viktig at det også samarbeides internt i kommunene og internt i fylkeskommunen. Det kan være krevende å følge opp målsettinger når så mange fagområder skal involveres. En systematisk oppfølging av planen, med involvering av alle fagområder og aktører vil være nødvendig for å kunne sikre aktiv måloppnåelse.

6.4. Tydelig skille mellom forvaltning og utvikling

Bærekraftig utvikling og balanse må adresseres og knyttes til selve planarbeidet, oppfølging av planen og hvordan planen skal utformes og virke. Dette er utfordringer og tema som kan være vanskelig å løfte frem på et tidlig tidspunkt i planarbeidet, og særlig siden det fortsatt mangler mye kunnskap om verdiene i området. At diskusjonene tas fra starten av er likevel viktig, og vil gjøre at planarbeidet modnes og planen får en bedre forankring. Fylkeskommunen må være i førersetet og legge til rette for en god dialog. Samtidig må en legge til rette for at den nye regionale planen har en tydelig retning som

*«Vi må binde oss til masten»
-informant*

alle kan være enig om. Funnene fra intervjurunden viser at det er ønskelig at planen ikke bare er en strategisk og retningsgivende plan, men en tydelig plan som sier noe om hvor det er vernesoner, hvordan vernesonene skal begrense den kommersielle utviklingen og hvor det er muligheter for utvikling. I områder der en ser at det er muligheter for utvikling bør en sette av godt med areal for fremtidige behov. Grenselinjer mellom utvikling og vern er viktig å få på plass i ny plan. For å få dette til må det søkes mer kunnskap om verneverdiene i området; både når det gjelder hvilke verdier som finnes, men ikke minst hvilken tålegrense de har.

«Det må være et tydelig skille mellom forvaltning og utvikling»

-informant

En tydelig plan vil være en fordel for kommunene, og vil ikke minst gi forutsigbare føringer overfor kommersielle aktører. «Rett aktivitet på rett plass» vil gjøre det lettere å følge opp planen i etterkant. Den regionale planen er en overordnet plan, og en bør sondere ut fra best mulig kunnskap uten å gå for dypt inn i detaljene. Forventer en at alt skal utredes før en kan ta avgjørelser, vil dette forsinke planarbeidet og ikke nødvendigvis bidra til en tydelig plan. Utredninger på detaljnivå bør knyttes til reguleringsplanarbeid eller byggesaker om mulig.

6.5. Masterplan

En kritisk faktor er at tilbudene blir kundetilpasset, det vil si at en har tilgang på relevant kunnskap for å kunne tilpasse seg kundenes behov. For å få en helhetlig utvikling rundt Lysefjorden bør det vurderes å utvikle en helhetlig Masterplan etter Innovasjon Norges mal for reisemålsutvikling. Dette er en konseptuell plan som forener både det markedsmessige og det offentlige, og som også kan fungere som et kunnskapsgrunnlag til offentlige planprosesser.

6.6. Reiselivsstrategi

Reiselivsstrategi for Rogaland 2013-2020 er per i dag gjeldende. Lysefjorden har ringvirkninger for hele Rogaland, og kommunene tilknyttet Lysefjorden er viktige innfallsporter til Lysefjorden og Preikestolen. Det er et behov for en oppdatert reiselivsstrategi for hele regionen. Dette innspillet kan vurderes inn mot utarbeidelse av ny utviklingsplan for Rogaland.

7. Kilder

Asplan Viak, 2022: Reiselivet i Vestland – Turistkonsum og økonomiske ringverknader før korona. Under publisering.

Epinion/Innovasjon Norge, 2018: Turistundersøkelsen - kultur som en del av turismen i Norge sommersesongen 2018.

Epinion/Lysefjorden Utvikling, 2022: Markedsundersøkelse for Lysefjorden, 2022.

Forsand kommune, nå Sandnes 2019. Kunnskap, identitet, verdiskaping. [Kulturminneplan for Forsand kommune 2019](#)

Forsand kommune, 1999: Reguleringsplan for Refsvatn – Neverdalsfjellet med Preikestolen, 25.02.1999.

Ihlen, Appelgren & Blom, 2009: Bekkekløftprosjektet - naturfaglige registreringer i Rogaland 2008: Forsand kommune. Rådgivende Biologer AS, rapport 1230: 1-60

Innovasjon Norge/Ipsos, 2017. Activating the Norway brand. A global report for needs and segments for Innovation Norway. Written by Kjetil Strømseth and Steven Naert 18th of October 2017 A

Lysefjorden Utvikling, 2014: Forprosjekt- krafthistorien i Lysefjorden, historien som grunnlag for kraftskaping

Lysefjorden Utvikling, 2020. Årsrapport 2020. Lysefjorden Utvikling AS/Lysefjorden365

Lysefjorden Utvikling, 2021. Strategidokument for Lysefjorden Utvikling AS 2021-2030. Tekst del

Lysefjorden Utvikling, 2021. Visjon og strategi, uten tekst del

Lysefjorden Utvikling, 2021. Statistikk Lysefjorden 2021. Lysefjorden Utvikling/Lysefjorden365

Lysefjorden Utvikling, ikke datert. Prosjektbeskrivelse Lysefjorden Rundt

Miljødirektoratet, 2016. Retningslinjer for handtering av sensitive artsdata. Veilder M-606

Nordland fylkeskommune, 2022. Strategi for reiseliv og opplevelser i Nordland, 2023-2027. Utkast

Olsen 2009 (red). Stavanger turistforenings årbok. Vakre landskap i Rogaland. Stavanger

Reisemålsutvalget, 2022. [Reisemålsutvalget - Et offentlig utvalg som utreder et mer bærekraftig reiseliv i Norge \(reisemalsutvalget.no\)](https://reisemalsutvalget.no)

Riksantikvaren 2021: Kulturhistoriske landskap av nasjonal interesse i Rogaland.

Rogaland fylkeskommune 2022: forslag til planprogram, [Preikestolen og Lysefjordområdet - Rogaland fylkeskommune \(rogfk.no\)](https://rogfk.no)

Rogaland fylkeskommune, 2021: [Kraftverk kan bli turistattraksjoner - Rogaland fylkeskommune \(rogfk.no\)](https://rogfk.no)

Sandnes kommune, [Kulturminneregistreret i Sandnes](https://sandnes.kommune.no)

Statens vegvesen, 2018. Håndbok V712- Konsekvensanalyser. Vegdirektoratet

Statistisk sentralbyrå, 2022: Statistikkbanken tabell [10638: Turistkonsum i Norge, etter konsumentgruppe og reiselivsnæring \(mill. kr\) 2007 - 2021](https://statistikkbanken.no)

Statsforvalteren i Rogaland. Nasjonal registrering av kulturlandskap. Datasett, nettløsning

Stiftelsen Preikestolen, 2022. Undersøkelser, statistikk og trender Preikestolen og Lysefjorden (2022). Stiftelsen Preikestolen/Preikestolen 365

Strand kommune, 2018: [Temaplan for kulturminne og kulturmiljø 2018-2022](https://strand.kommune.no)

Strand/Forsand kommune: Kommuneplanens arealdel 2007-2022

Strand kommune, 1995: Reguleringsplan Preikestolhytta og adkomst og parkeringsområde for Preikestolen, 19.04.1995.

Strand kommune, 2005: Reguleringsplan Preikestolhytta, 15.06.2005

Temakart Rogaland med en rekke kilder for naturmangfold, kulturminner og landskap, nettløsning

Veileder M-1941 Miljødirektoratet. [Konsekvenser for klima og miljø.](https://miljodirektoratet.no)

World Tourism Organization (WTO) & International Transport Forum (IFT), 2019. Transport-related CO2 Emissions of the Tourism Sector. Modelling. Results

Faglig råd og veiledning fra Rogaland fylkeskommune (seksjon for kulturarv) og Statsforvalter (miljøvernavdelinga)

